

Ватаним

*Ватаним — водийлар, боғлар ўлкаси,
Ватаним — воҳалар, тоғлар ўлкаси.
Икки она дарё оралигида
Марди майдон, кўнгли чоғлар ўлкаси.
Фикру жисми ҳур — уйғоқлар ўлкаси!*

*Энг юксак нуқтаси эрур Ҳисортоғ,
Унинг чўққисига чиқдим атоқлаб,
Хаёл қучолмаган Ватаним кўксин
Сиру Амударём ётар қучоқлаб.
Ватаним — зар тупроқлар ўлкаси!*

*Бир ён: оппоқ булут — юксаклар қори,
Танглайим кўтарар улар виқори.
Бир ён: этакларда, дашт-адирларда
Жонларга ўт ёқар қизғалдоқзори.
Ватаним — ол қизғалдоқлар ўлкаси!*

*Олойу Тёншон бағр — боғлари
Кўпириб ётибди, оҳ, қучоқлари.
Ун тўрт кунлик ойдек кўринар кўзга
Офтобнурга туташ нур булоқлари.
Ватаним — нурли булоқлар ўлкаси!*

*Нигоҳим Устюртнинг бўй-энларида —
Энг ботиқ нуқта Юрт кенгликларида.
Кўкламда жаннатга дўнар бу жойлар,
Ҳаттоки, Қизилқум қумликларида.
Ватаним — сирли ардоқлар ўлкаси!*

*Қоратоғ дараси — Можримда пойдор
Кўрдим Арчаота шовуллар бедор.
Икки минг йилдан ҳам ошгандир ёши,
Қай юртда, қай жойда бундай Арча бор?
Ватаним — қўли қадоқлар ўлкаси!*

*Кўйбош қояда тоғ маликалари —
Какликлар сайрашар — сайроқи бари.
Вафодор қушларим тушди ёдимга:
Тўрғайу зарғалдоқ ва булбуллари.
Ватаним — авлод-урпоқлар ўлкаси!*

*Айни ёз, осмонда юлдузлар йирик,
Ватаним сурати Ҳақ ила тирик.
Уни гўзаллиги учун севмадим,
Ватаним бўй-бастаи халқим билан тик!
Ватаним — бахти порлоқлар ўлкаси!*

Азим СУЮН

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт
ишлари вазирлиги**

Таҳририят:

бош муҳаррир

Азим СҮЮН

бош муҳаррир ўринбосари

Жалолбек ЙҮЛДОШБЕКОВ

масъул котиб

Комил ЖОНТОВ

фотомуҳбир

Машраб НУРИНБОВ

сахифарош ва дизайн

Нигина ҚОДИРОВА

Баҳром БОБОЖОНОВ

набатчи муҳаррир

Шермурод СУБҲОН

Набатчилик

Кенгаши:

Ўткир ЖҮРАЕВ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси
ҳузуридаги «Ижод» фонди директори

Сувон НАЖБИДИНОВ

«Матбуот тарқатувчи» АК
бош директори

Абдуваҳоб НУРМАТОВ

Андижон вилояти ҳокимлиги
масъул ходими

Бахтиёр САЙФУЛЛАЕВ

Ўзбекистон Маданият ва спорт
ишлари вазирлигининг биринчи ўринбосари

Азиз ТҮРАЕВ

Тошкент Давлат Маданият
институтининг ректори

Абдусалом УМАРОВ

Алшар Навоий номидаги Ўзбекистон
миллий кутубхонаси директори

Азамат ҲАЙДАРОВ

«Ўзбекнаво» эстрада
бирлашмаси бош директори

Ушбу сонга:

Баҳодир АҲМЕДОВ
*Юксалим
матаққати*

Жалолиддин ЖҮРАЕВ
Ҷетоз мусавбир

Назокат ХОЛМУРОВОВА
*Бир қалчи
сири*

Мансур ТЕНГЛАШЕВ
*Мўй ва
маънавият*

Комил ЖОНТОВ
*Одамжўрлар
оролли*

Нигина ҚОДИРОВА
*Дунёнинг энг
сирили жойлари*

Муқоваларимизда:

1-бет: Хонанда Дилшод Раҳмонов

2-бет: Жиззах туман б-сон «Озода» номли боғча тарбиячиси Ўктабар Холматова.

Босишга 03.08.2010 йилда топширилди. Офсет қоғози. Бичими: 60x84 1/8.

Ҳажми 6,0. Адади: 4357 Буюртма № 82

Таҳририят манзили: Тошкент — 100000, Буюк Турон кўчаси, 41-уй. Тел: 233-25-66
Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0517 — рақамли гувоҳнома билан рўйхатга олинган.
«Hilol Media» МЧЖ матбаа бўлимида чоп этилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри,
Ўчмена тумани, 21-мавзе, Фарҳод кўчаси, 1-«А».

e-mail: AzimSUYUNNUR@mail.ru

Биз ҳур мамлакатнинг озод, эркин фуқароларимиз. Омма онгини оширишда, ёш авлод тарбиясида, фуқаролар қалбида улғу ва эзгу ишларга улкан рағбат туйғусини кучайтиришда зиёлилар, маданият ва санъат намояндлари зиммасига бугунги кунда ҳар қачонгидан кўра кўпроқ вазифалар қўйилмоқда.

Тўй ва маънавият

Эндиликда ҳаётга, воқеликка, муқаддас миллий қадриятларимизга, энг муҳими, Инсонга муносабат тубдан ўзгарди. Инсонга муносабат ўзгарган шароитда унинг онгида, руҳий оламида ҳам муайян ўзгаришлар ҳосил бўлади. Одамнинг ўз-ўзини англашида, янги давр, янги замон руҳини идрок этишида, умуман, илғор дунёқараш ривожда маънавиятга, миллий қадриятларга янада эътиборли бўлиш муҳим аҳамият касб этади.

«Биз барпо этаётган янги жамият юксак маънавий ва ахлоқий қадриятларга таянади ва уларни ривожлантиришга катта эътибор қаратади, — деган эди Президентимиз Ислоҳ Каримов. — Жамиятни маънавий янгилашдан қўзланган бош мақсад — юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ эркинлиги ва фаровонлигига эришиш, комил инсонни тарбиялаш, ижтимоий тотувлик, диний бағрикенглик каби кўп-кўп муҳим масалалардан иборат».

Маънавият, маърифат, миллий ғоя, халқ эътиқодини янада мустаҳкамлаш мамлакатимиз раҳбари олиб бораётган сиёсатнинг негизини ташкил этади. Зеро, гап миллий ўзликни англаш, муқад-

дас қадриятларимизни эъзозлаш, уларга оғишмай амал қилиш ҳақида бормоқда.

Халқимизда: «Ўзбекнинг нимаси кўп — тўйи кўп» деган гап бор. Тўй-маросимларимиз ҳам урф-одатларимиздан бири. Ҳаммамиз ҳам данғиллама тўйларда иштирок этганмиз, каллаи саҳарлаб ошга борганмиз. Барчанинг топгани тўйга буюрсин, деймиз бир-биримизга яхши ният билан. Бироқ тўй-маросимларимиздаги ортиқча сарф-харажатлар, ортиқча чиранишлар кишини бироз ранжитади.

Кейинги пайтларда тўйларимиздаги исрофгарчилик, ҳаддан ошишлар, кераксиз сарф-харажатлар, манманлик ҳақида кўп гапирамиз. Аммо муаммонинг маъно-моҳиятига ҳамиша ҳам эътибор беравермаймиз.

Тўй баҳона обрў орттириш илинжида мақтанчоқлик, манманлик, риёкорлик кўчасига кириб қолаётганлар, афсуски, ҳамон учрайди.

Бир танишим бор. Баъзан кўча-кўйда, бозор-ўчарда учрашиб қоламиз. Унга доим ҳавасим келарди. Ҳамиша хушқайфият, дилкаш, салом-аликниям жойига қўяди.

Ўша танишим кейинги пайтларда ўзгариб қолди.

Негадир хомуш, камгап, сўз қотсам сўзимга эътибор бермаётгандек, «ҳа, энди» дея елка қисиб қўя қолади. Унинг бу ҳолатини сезсам-да, ўзимни сезмаганга олиб юрдим.

Бир куни танишимнинг ўзи гап очди. Айтишича, яқинда қиз узатган экан. Катта тўй ўтказибди, наҳорга ош берибди. Хуллас, тўйнинг барча расм-русумларини қолдирмай адо этибди. Қизининг сепига чет элнинг мебелларидан олган экан. Оқибатда қулогигача қарзга ботибди.

Албатта, масаланинг нозик томонлари ҳам йўқ эмас. Халқимиз — ориятли халқ. Ўзбек борки, ён-атрофдагилардан, ёру дўстлардан кам бўлмасам, дейди. Фалончи тўйида фалон кило ош дамлаган бўлса, менинг ундан нима кам, деб ўйлайди. Элчилик-да, кам-кўстингни орқаваротдан ошириб-тошириб гапириб юрадиган ғаламислар ҳам топилади.

Одатда тўй қиладиган одам, айниқса ўртаҳол яшайдиганлар — узоқ вақт қаттиқ ташвиш чекиб, тўй қандай ўтаркан, кутилмаган етишмовчилик бўлиб, кўпчилик олдида уялиб қолмасмиканман, деган хаёлларга бориб, ич-этини еб юради.

Ўзинга яқин кишилар, қариндош-уруғлар ҳам қараб турмаслиги табиий. Лекин халқ орасида «бор товоғим, кел товоғим», деган гап бор. Бу бошқаларга тўёна қилиб борган одам вақти келиб тўй қилса, урф-одатларимизга кўра, улар ҳам тўёнани қайтариши шарт, деган тушунчани англатади.

Ўйлаб қаралса, осмондан тушадиган нарсанинг ўзи йўқ экан. Қарзми, уни, албатта, узиш керак. Шу боис, тўй-маъракаларда исрофгарчиликларга, «ким ўзар»га барҳам берилса, тўй эгасига анча энгил бўларди.

Келиннинг сепи ҳақида ўйласам, доим бир воқеа ёдимга тушади. Бундан бир неча йил муқаддам зиёлилар даврасида тўйларимиз ҳақида баҳс-мунозара кетмоқда эди. Улар орасида аввалига жим ўтирган, оғир-босиқ, халқ эътиборига тушган ёзувчи кутилмаганда мунозарага қўшилди.

Бир пайтлар хизмат сафари баҳона Грузияга борган экан. Ёзувчи аслида табиатан ҳар нарсага қизиқувчан бўлади. Ҳамкасбларидан уларнинг тўйлари қандай ўтади, грузинларда ҳам келинларга сеп қилишадими, деб сўрабди. Айтишича, грузинлар қиз чиқарганда таомилга кўра сепига, албатта, Шота Руставелининг «Йўлбарс терисини ёпинган паҳлавон» асаридан бир нусха қўшиб уза тишаркан.

Ҳаётда биз майда-чуйда нарсаларга кўпинча эътибор бермаймиз. Фалончи қизига ё кўёвиганикоҳ куни «Нексия»нинг калитини топширибди ёки бўлмаса тўрт хонали уйни совға қилибди, деган баландпарвоз гапларга ўрганиб қолганмиз. Ва-

ҳоланки, бир нусха китоб воситасида миллатнинг, бутун бир халқнинг маънавияти, миллий қиёфаси акс этиши мумкин. Негадир, бу ҳақда ўйлаб кўрмаймиз.

«Йўлбарс терисини ёпинган паҳлавон» китоби ёш келин-куёвга аждодларининг буюк ўтмишини, миллатнинг тарихий хотирасини мангу эслатиб туради ва бу анъана авлодлар оша тобора мустаҳкамланиб, одамлар онгу шууридан абадий жой ола боради. Бу мисол рамзий маънога эга бўлиб, миллий ғоя, халқ маънавий қиёфасининг ёрқин ифодасидир.

Тўгри, юртдошларимизга фалон халққа тақдидан қизингизнинг сепига «Хамса» ёки «Бобурнома»дан бир нусха қўшинг, дейиш фикридан йироқмиз. Лекин «Бобурнома» билан «Нексия»нинг қиммати қанчалигини билиб қўйсак, фойдадан холи бўлмайди. Эътибор беринг, «нархи» эмас, «қиммати» демоқдамиз.

«Алпомиш», «Хамса», «Бобурнома» — бебаҳо, абадий. Қолаверса, грузин мумтоз адабиётида Шота Руставелидеклар бармоқ билан санарли. Бизнинг бобокалонларимиз эса ғоят бисёр ва унданда машҳур.

Биз — минг йиллар илгари ўтмишда яшаб ижод қилган, ўзининг илм-тафаккур салоҳияти билан инсоният тамаддунига оламшумул ҳисса қўшган буюк аждодларнинг шавкатли фарзандларимиз. Демак, маънавиятимиз ҳам уларга муносиб бўлмоғи лозим. Биз Маҳмуд Кошғарий, Юсуф Хос Ҳожиб, Имом ал-Бухорий, Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Бобораҳим Машраб ва бошқа яна кўплаб пири комил алломаларимиз яратиб қолдирган улкан маънавий хазина — бебаҳо асарлар билан фахр-ифтихор қиламиз.

Қани энди бўлажак келиннинг жавонидан бошқа совға-саломлар қатори маънавиятимиз кўзгуси бўлган ана шундай ноёб асарлар ҳам жой олса, шу хонадон фарзандлари уларни эъзозласа, ўқиса...

Келгусида бундай пурҳикмат одат яхши анъанага айланса, ўтмишда яшаб ижод қилган буюк шоир ва мутафаккирларимизнинг қутлуғ меросида акс этган инсонпарварлик фалсафаси, оламшумул ғоялари Ватанимиз келажаги бўлган баркамол авлод юрагидан мангу жой олишига ишончимиз комил.

Зеро, шунда оқилона ва эзгу ишларни, салоҳиятимизни бошқа халқларга намойиш қилиш учун эмас, иймонимиз, ўз эътиқодимиз амри билан адо этган бўламиз.

Мансур ТЕНГЛАШЕВ,
филология фанлари номзоди

УЧ УЧРАШУВ

Машхур ўзбек актёри, режиссёр ва давлат арбоби Олим Хўжаев ҳақида гап кетганда, киши кўз ўнгида, энг аввало, Алишер Навоийдек буюк сиймо гавдаланса, ажаб эмас. Қолаверса, мазкур серқирра санъаткоримиз талқинида юксак маҳорат билан ижро этилган Ҳамлет, Хўжа Аҳрор Вали, Ҳамза, Насриддин Афанди каби ўнлаб ўлмас образлар миллий драма ва кино санъатимизнинг мумтоз намуналари қаторидан жой олган. Шунинг учун бўлса керак, Ўзбекистон халқ артисти Маҳмуджон Фафуров мазкур актёр ҳақида фикр билдириб туриб қуйидагича таъриф беради: «Олим Хўжаевдаги гўзал ташқи қиёфа ва юксак маданият, тўла маънодаги зиёлилик сифатлари чуқур фалсафий ролларни ўйнашда жуда қўл келган».

Қуйида Олим Хўжаев билан бевосита кўришиш, суҳбатлашиш бахтига муяссар бўлган Ўзбекистон халқ артисти Убайдулла Омоннинг устоз ҳақидаги хотираларини ҳавола этмоқдамиз.

Шуни ҳам айтиш керакки, руҳишунос олимлар инсондаги қизғониш — фазилят, яъни севи аломати эканлигини таъкидлайдилар. Шу маънода хотиралардан ойдинлашганидек, Олим Хўжаевдаги «қизғончилик» ҳақиқий санъаткорларга хос ўз касбига бўлган меҳр ва муҳаббат, фидоийлик белгиси ҳисобланади.

Устоз Олим Хўжаев билан мен уч марта учрашганман. Биринчи марта ўтган асрнинг 60-йилларида. Миллий театр гострол сафари билан Бухорога келганда, театрга меҳр қўйган биз ёшлар Бухоро ёзги театр биносида Миллий театр спектаклини икки ҳафта давомида томоша қилганмиз. Қизиги шундаки, «Ҳамлет» спектаклини 2 маротаба томоша қилдик. Биринчи кеча Олим Хўжаев Ҳамлет ролини ижро этдилар, иккинчи кеча Шукур Бурҳонов ўйнадилар. Ўшанда бир-бирдан фарқ қилувчи 2 хил Ҳамлет ўйналганига гувоҳ бўлдик. Йиллар ўтиб ўйлаб қарасам, ўшанда Олим ака 50 ёшда саҳнада отасини йўқот-

ган, онаси қайта эрга тегадиган 20 ёшли талаба — Ҳамлетни ўйнаган эдилар. Ҳамлет роли маҳорат билан ўйналгани сабабли ёшдаги фарқ ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келмаган эди. Орадан йиллар ўтди. Кўрган спектаклимнинг таъсири билан Тошкент, Санкт-Петербург, Москва каби шаҳарларда таълим олиб режиссёр бўлдим.

Бухоро театрида ишлаб юрган пайтимда Тошкентдан телеграмма келди. Москвада ўтадиган Марказий Осие театрлари анжуманига Ўзбекистондан икки киши: Театр уюшмаси раиси Олим Хўжаев ва Бухоро театри бош режиссёри сифатида камина вакил бўлиб борадиган

бўлдик. Тошкент аэропорти саломида Олим акани самолётга чиқиш олдиан йўловчилар орасида кўриб, қўлни кўксимга қўйиб, узоқдан салом бердим. Олим ака айни тарзда саломга алик олиб, менга қўллари билан қўнғандан кейин учрашамиз, деган ишора қилдилар. Москва аэропортида учрашдик. Мендан Бухоро театри аҳли-аҳволи ҳақида сўрадилар. Шу тарзда суҳбатлашиб, таксида меҳмонхонагача бордик. Меҳмонхонага қайд қилдириб хона олиш учун навбатга турдим. Олим ака администратор билан гаплашиб чиқиб «Бизнинг хонамиз 2-қаватда экан» дедилар ва «Мен ҳозир иккита қиз билан чиқаман, сизга

қанақа қызлар маъқул: малла сочми ёки қора сочми» деб сўраб қолдилар. Нима дейишимни билмасдан «Менга барибир» дедим. «Бўпти, бардан шампан виносини топиб келинг, унғача мен қызларни топиб сизни кутаман» дедилар. Бардан айтганларини олиб келсам, эшик очиқ, аёлларнинг овози келаяпти. Секин мўралаб кирсам, хонада қардош республиканинг 80 га кирган машҳур актрисалари ўтиришибди. «Келинг, келинг, Убайдуллахон, қызлар зерикди» дедилар. Мен ушбу машҳур актриса онахонларни телевизорда кўрган эдим. Салом бериб ичкарига кирдим. «Қизлар, мен сизлар билан вақтихушлик қилолмайман, мана шу йигитни менга назоратчи қилиб юборишди» деб аския қилиб, учаларни роса кулишди. Бироз суҳбатдан сўнг, хайрлашиб ўринларидан туришди. Олим ака уларни лифтгача кузатди.

Шундан сўнг, кийимларни алмаштириб, белгиланган анжуманга бордик. Олим акани президиумга таклиф этишди. Мен навбатим келганда рус тилида нутқ сўзладим. Олим ака анжумандан сўнг нутқимдан қониқанларини айтдилар. Меҳмонхонага қайтиб келгач, Олим ака киоскадан газета олишимни, ўзлари эса, юқорига чиқиб хонани очишларини айтдилар. Газета олиб хонага чиқсам Олим ака «Убайдуллахон, иш чатоқ» дедилар. «Нима бўлди, Олим ака», деб сўрадим.

— «Паспортигиздаги Убайдулла исмида 2 та «л» ҳарфи, расмий ҳужжатингизда 1 та «л» қайд қилинган экан, шу сабабли сизни бу хонадан чиқаришмоқчи» дедилар. Мен «Бориб 1 та «л» ёздирман» дедим. «Йўқ, йўқ, сиз ёшлик қилманг, мен ўзим гаплашаман» деб пахта тушиб кетдилар. 10 дақиқаларда хонага хурсанд кириб келдилар. «Убайдуллахон, мен администратор билан гаплашдим, тушлик қилмаган экан, ресторанда зиёфат берса, безовта қилмайман, деяпти» дедилар. «Юринг, биз столни банд қилиб турамыз, ўзи келиб қолади» дедилар. Чунтагим-

даги пул етармикан деб бироз хавотирда эдим. Ресторанга кириб бир стол атрофида ўтирдик. Олим ака «Буларнинг дидини мен биламан, ўзим буюраман» дедилар. «Хўп» дедим. Официантни чақирдилар. Менюдаги қиммат нарсаларни буюрдилар. Менинг юрагим ўйнаб кетди, қандай ҳисоблашар эканман деб. Овқат келди. Хавотирланганимдан на еганимни билдим, на ичганимни. Тўғриси, томоғимдан овқат ўтмади. Олим ака иштаҳа билан еб туриб, «Убайдуллахон, администраторнинг иши чиқиб қолган кўринадими, олинг, ўзимиз еяверамиз. Ҳеч бўлмаса, чиқаётганда овқатни бериб ўтамыз» дедилар. Сал ўзимга келиб овқат ея бошладим. Ярим соатлардан кейин тўйиб бўлгач, Олим ака «Кетиб қолманг», деб ўринларидан туриб, қўл ювишга чиқдилар. Қайтиб келгач, «Убайдуллахон, йўл-йўлакай овқат пулини тўламоқчи бўлдим — пулим ярмига етди, қолган ярмини тўлаб келинг» дедилар. Ҳисобчининг ёнига бориб, «қанча тўлашим керак?» дедим. «қайси стол, Олим Хўжаев ўтирган столми?» деб сўради. «Ҳа» деб тасдиқладим. «У киши тўладилар, ҳагто «чойчақа» ҳам бердилар» деди. Ресторандан чиқсам, Олим ака вестибюлда туриб менга қараб қотиб қулаптилар. «Ҳазиллашганимдингиз, Олим ака» дедим. «Ҳа-да, қарасам чойга таклиф қилмаяпсиз. Шунинг учун бир боппай дедим» дедилар. Кулишиб хонага чиқдик. Мен чой дамлаб келдим. Узоқ кечгача суҳбат қурдик. Бухорода ўтган болалик, ёшлик даврларини эсладилар. Менга кўп саволлар бердилар. «Фалон маҳалладаги кўчада бозор бўларди, ҳали ҳам борми? Ўнг томондаги растада ширин-ширин қандолатлар бўларди» деб кечани ширин суҳбат-хотиралар билан ўтказдик. Эрта туриб енгил нонушта қилиб, тўғри аэропортга бордик. Самолётда ҳам бир жойда ўтирдик. Икки ярим соат мен учун 2 ярим дақиқадек ўтиб кетди. Суҳбат давомида Маннон Уйғур, Етим Бобожоновни эслаб, илиқ сўзлар айтдилар. Бироздан сўнг менга савол бердилар. — «Убайдуллахон, Раззоқ

ўйнаган Алишер Навоий киносини кўрганмисиз?»

— Кўрганман, устоз, — дедим.

— Мен ўйнаган Алишер Навоий спектаклини-чи?

— Ҳа, устоз, кўрганман — дедим.

— Унда жавоб беринг, қайси биримиз яхши ўйнаганмиз, менми, Раззоқми?

— Устоз, биласизми, бу саволга бир-икки сўз билан жавоб бериб бўлмайди, — дейишим биланоқ, — Ҳа, биламан, сиз режиссёрларда шундай одат бор, актёрларнинг очик саволига очик жавоб бермайсизлар. Тагин сўрадилар:

— «Улугбек хазинаси» киносини кўрганмисиз?

— Ҳа, устоз.

— Шукур Мирзо Улугбек ролини ўйнаган ўша кинода мен Пир Аҳрор Вали ролини ўйнаганман, эслайсизми?

— Албатта, устоз.

— Қайси биримиз зўрроқ ўйнаганмиз: менми, Шукурми?

— Устоз Шукур Бурҳонов билан Сиз битта олманинг икки юзи, бир тарозининг икки палласидек гап. Иккалангиз бу кинони икки томондан тўлдириб тургансизлар. Шукур Бурҳонов экранда пайдо бўлганда томошабин Сизни унутмасдан, пайдо бўлишингизни пойлаб туради ва аксинча, Сиз пайдо бўлганда, Шукур Бурҳоновни кутади.

— Яхши, — дедилар Олим ака ва иллюминаторга қараб бироз сукут сақладилар.

— Худо хоҳласа, Шукур билан яна саҳнада учрашамиз, кинода рол ўйнаймиз, ўшанда Сизга яна шу саволни бераман, — дедилар.

Самолёт Тошкент аэропортига кўнди. Олим акани енгил машинада ҳайдовчи кутиб турган экан. Ҳайдовчи олдида Олим ака жиддий раҳбарга айланиб хайрлашиб, машинага ўтирдилар. Мен то машина кўздан гойиб бўлгунча тикилиб қолдим. Сўнгра чиптахонага бориб, Бухоро самолётига чипта олдим...

Орадан икки йил ўтгач, янглишмасам, 77-йилнинг январ ойи эди, Бухорода қиш жуда совуқ келди. Кечки пайт соат еттиларда уйга қайтмоқчи бўлиб турган пайтимда

директор котибаси келиб: «Убайдулла ака, Тошкентдан меҳмон келган. Сизни йўқлаптилар» деб қолди. Бемаҳалда ким келган экан деган ўй ва хавотир билан директор қабулхонаси эшигини тақиллатдим. Ичкарига кирсам хонани ёритиб, инглиз жентелменларига ўхшаб, устоз Олим Хўжаев савлат тўкиб ўтирибдилар. Қучоқ очиб кўришдик. Ҳол-аҳвол сўрашгач, театримизнинг ўша пайтдаги директори Аминжон Ақобиров «Олим ака, уйга бориб бир пиёла чой ичайлик. Суҳбатни ўша ерда давом эттирамиз» дедилар. Ўшанда Олим ака «Йўқ, Аминжон, шу маҳаллада акам яшайдилар, машинага ҳожат йўқ. Яёв ўтиб учаламиз акамни кўрайлик» дедилар. Рози бўлдик, кийиниб кўчага чиқдик. Бухоронинг эски кўчаларидан юриб, акаларининг уйларига бордик. Уйда Олим акага ўхшаш, қадди-қомати келишган, олифта кийинган, 70 ёшлардан ошган кекса бир одам бизни кутиб олди. Ҳол-аҳвол сўрашиб бир пиёла чой ичгач, Олим ака менинг кўлимга тутқизган тугунчани ечиб, чиройли бир чопонни акаларининг елкаларига ташладилар. «Ака, бу мендан сизга совға» дедилар. «Қизиқ одатларинг бор-а, Олим, Тошкентдан Бухорога чопон кўтариб келасанми?!» дедилар. «Керак бўлиб қолар, ака» дедилар Олим ака. Бироз ўтириб, чой ичгач, хайрлашиб кўчага чиқдик. «Янги шаҳарда бир жияним яшайди, йўл-йўлакай уни ҳам кўриб ўтайлик» дедилар. Эски шаҳардан Янги шаҳарга ўтиб жиянларини ҳам бориб кўрдик. Олим акани кўриб жиянлари хонадонининг боши осмонга етди. Уларга ҳам совға-салом бердилар...

Олим ака Бухорога келгач, аввал меҳмонхонадан жой ажраттириб, сўнгра театрга борган эканлар. Олим акани кечга яқин машинада меҳмонхонага олиб бориб қўйдик. Келишилганидек, эрталаб вақтли келиб, Олим акани аэропортга олиб чиқдик. Олим акани аэропорт бошлиғига таништирдик. Бошлиқ бир амаллаб самолётга битта чипта топиб берди.

Олим ака хайрлашиб самолётга кириб кетдилар. Бир маҳал яна қайтиб чиқиб, бош кийимларини ечиб, бизга қараб чуқур таъзим қилдилар. Мен буни Бухорога таъзим бўлса керак, деб қабул қилдим.

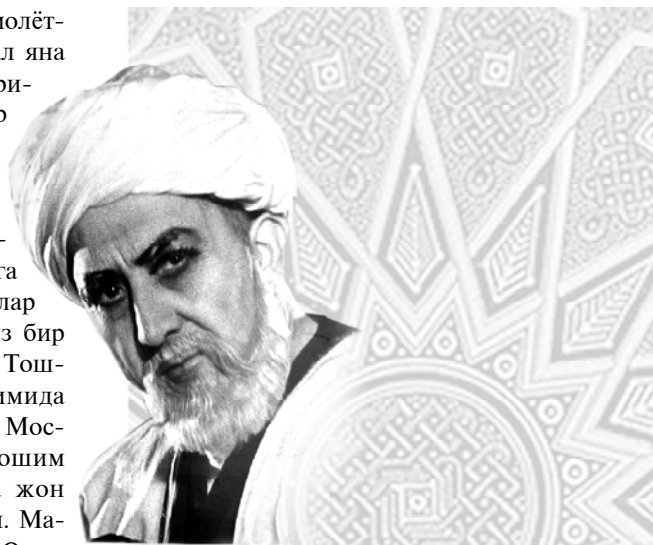
Орадан уч кун ўтди. Тошкентдан Олим ака Москвага бориб ўша ерда вафот этдилар деган хунук хабар келди. Биз бир гуруҳ Бухоро санъаткорлари Тошкентга келиб, дафн маросимида қатнашдик. У ерда Олим ака Москвада муовинлари — курсдошим Ҳасан Қўчқоров қўлларида жон таслим этганларини эшитдим. Маросимдан кейин Ҳасандан «Олим ака бетоб эдиларми?» деб сўрадим.

— Эҳ, сўрама, дўстим, — деди. — Олим ака, Миллий театрни Ҳиндистонга ижодий сафарга олиб бораман, деган ниятда мен билан Москвага борган эдилар. Кечки пайт меҳмонхонадаги хонамизга уст-бошларини қор босган чиройли бир сеҳргарга ўхшаб кириб келдилар.

— «Ҳасанбой, мана бунга қаранг», деб папкадан бир қоғозни чиқариб менга тутдилар. «Бу — Ҳиндистонга йўлланма. Юзта кабинетга кириб охири олдим ушбу йўлланмани. Театр энди Ҳиндистонга бориб, ўз маҳоратини кўрсатади» деб хоҳолаб кулдилар ва шу маҳал қоғоз қўлларидан тушиб, ўзларини креслога ташлаб, табассум қилган ҳолда жон бердилар, — деди.

Мана, орадан 40 йилдан ортиқ вақт ўтибди. Ўзим ҳам устоз Олим Хўжаев ёшига яқинлашибман. Ва ҳар сафар акалари яшган кўчадан ўтганимда кўз олдимда қадди-қомати келишган, чиройли ҳамда табассум қилиб турган устоз сиймоси намоён бўлаверади. Шунда «Илоҳим, Олим аканинг ётган жойлари жаннатдан бўлсин» деб дуо қиламан.

Шермурод СУБҲОН
ёзиб олди

ТИЛ ВА МАЪНАВИЯТ МУШТАРАКЛИГИ

ЮНЕСКОнинг ахборотига кўра, дунёда тахминан 5600 дан ортиқ тил бор. Истеъмолда миллиардлаб кишидан ортиқ ҳамда 5-10 киши гаплашадиган тиллар ҳам бор. Тиллар миқдорини аниқ ҳисоблашнинг қийин томонлари мавжуд. Чунки айрим тилларнинг етарли даражада ўрганилмаганлиги уларнинг тил ёки диалект эканлиги ҳақида хулосалар чиқаришга монелик қилади. Бунда муайян тилда сўзлашувчиларнинг сони аҳамиятли эмас.

Дунёда икки тилли халқлар ҳам бор, шунингдек, икки ва ундан ортиқ халқнинг тилига айланган тиллар ҳам мавжуд. Шундай тиллар борки, уларда адабий тилдан фарқ қилувчи бир неча турли тиллар мавжуд. Масалан, коми-зирян ва кома-пермяк тиллари ёхуд араб тили. Сомий тиллар гуруҳининг жанубий тармоғига кирувчи бу тил Яқин ва Ўрта Шарқ ҳамда Африка Шимолидаги йигирмадан ортиқ мамлакатнинг расмий давлат тили ҳисобланади.

Давр ва тараққиёт тилларнинг

функциясига таъсир қилади. Истиқлол шарофати билан ўзбек тилининг бой имкониятидан фойдаланиш беҳад кенгайганлиги сир эмас. Маълумки, тил ижтимоий ҳодиса бўлганлиги сабабли ундаги ўзгаришлар ижтимоий ўзгаришлар билан чамбарчас боғлиқдир. Шу маънода ўзбек тилининг XX асрдаги тараққиёти жуда катта тарихий эврилишлар жараёнида юз берди. XX асрнинг бошларида газета, журналларнинг тили пантуркизм ғоялари таъсирига ҳаддан ташқари берилиш натижасида жуда чалкаш бир аҳволда эди. Уларда истеъмолдаги араб, форс сўзлари турк, озарбайжон, қадимий туркий сўзлар билан алмаштирилган ва барибир, омма тилидан узоқлашган эди. Баъзи бир оқимлар тилни тозалаш байроғини баланд кўтариб, жонли тилдан анча йироқ бўлган эски ўзбек тили («чиғатой тили»)ни адабий тил сифатида қабул қилиш фикрида бўлдилар.

1917 йилги тўнтаришдан сўнг нафақат русча, балки советизм

сўзлари ҳам тилимизда ҳисобсиз даражада кўпайиб борди. У мавжуд сўзларимизни ҳам сиқиб чиқара бошлади. Масалан, *пионер (кашшоф), пропаганда (тарғибот), агитация (ташвиқот), единица (бирлик), гражданин (фуқаро), проблема (муаммо), поэзия (шеърият)* каби.

Тилдан фойдаланишдаги маданиятсизликдан бири бошқа тил сўзларини ноўрин ишлатиш, шу тилга хос сўзларни нотўғри қўллашдир. Бир тилда бошқа бир тилга хос сўзларни ноўрин ишлатиш ҳоллари ҳар доим ва ҳар бир тилда мавжуд бўлган. Л.Толстойнинг романларига кўра, сарой аҳли рус тилига француз тили унсурларини кўшиб гапиришдан фахрланишган. Бунинг сабабларини билиш учун

ЭЛИМ

Елкаси осмонга устун бўлган эл
Шоир қилар ялпиз-райҳонларини.
Ётга таланмаган бутун бўлган эл
Эркалаб ухлатар жайронларини.

Кучоғи кўёшга бешик бўлган эл,
Юлдузлар гуллайди чинорларида.
Кутлуг қадамларга эшик бўлган эл,
Гурурлар улғаяр чин орларида.

Қизғалдоқ қаросига ошиқ бўлган эл,
Ишққа етакловчи Машрабдир асли.
Эллар орасида кўшиқ бўлган эл,
Кучи адолатда Темурнинг насли.

Ойдан тушган эмас, ойга чиққан эл,
Тўмарис орзуси, Бобурнинг туши.
Ҳаққа тиловатлар айтади шояд,
Асқар тоғларида Самандар кучи.

ИСТИҲОЛА

Ота, кечир, кўлларим мени
Итариб кетяпти дунёдан нари.
Малол келаянман ўзимга-ўзим,
Юрагинга яқин борганим сари.

Ота, тушун, тушунтиролмаيمان,
Қўрқаман юзингдан ўгани.
Қўрқаман, бардошим етмайди, ота,
Қадоқ кўлларингга боққани.

Гоҳида сезилар дилингни
Кулиб-куйиб гашлаётганим.
Фақат сени суйганим ростдир,
Ота, ёлғон яшаётганим.

тарихга, ўша давр ҳолатига назар ташлаш кифоя. Бунда ҳам ўзига хос қонуниятлар бор. Хусусан, *жаргон*, *арго* атамалари шу қонуниятга дахлдор терминлардир. Маълумки, жаргон ҳам қўлланиши чегараланган лексика таркибига киради. Касби, жамиятдаги ўрни, қизиқишлари, ёшига кўра алоҳида социал гуруҳни ташкил этган кишиларнинг, асосан, оғзаки нутқида ишлатиладиган ва маъносини бошқалар кўп ҳолларда англаб етавермайдиган бирликлар *жаргон* дейилади.

Жаргонларнинг таркиби бошқа тиллардан олинган ўзлашма birlikлар билан бойиб боради. Жаргонга хос лексемалар тез-тез янгилари билан алмашиб туради. Жаргонлар очик ва ёпиқ турга бўлинади. Агар социал гуруҳ ўз хатти-ҳаракати, қарашлари ва мақсадини яшириш учун жаргон ишлатса, бундай жаргонлар ёпиқ жаргон дейилади. Бунга ўғрилар, маъбуслар ва безориларнинг жаргонлари мисол бўлади. Айрим соҳа вакиллари ва соҳа гуруҳлари нутқий тежамкорлик учун, баъзан ўзларини ажратиш кўрсатиш учун жаргон қўлайдилар.

Тилга ҳурмат миллатга ҳурмат билан белгиланади. Тилга ҳурматни юксалтириш унинг ўз миллати-

га ҳурматини ошириш демакдир. Миллат вакилининг миллатига ҳурматини ошириш одамнинг ўзига ўзини танитишга ўхшайди. Шу тилда сўзлашувчи миллатнинг дунё маданиятига қўшган тарихий ҳиссаси ва давлатнинг дунё замонавий тамаддуни тараққиётида тутган ўрни тилнинг обрў-эътиборини белгилайди.

Собиқ шўро даврида *маънавият* сўзи ва тушунчасига устуворлик берилмас эди. Бунга жонли бир далил келтириш мумкин. 1980 йилда нашр этилган 2 томли «Ўзбек тилининг изоҳли лугати»да *маънавият* сўзи шарҳланмаган. Демак, *маънавият* тушунчаси бевосита миллийлик тушунчаси билан боғлиқ кетганлиги сабабли миллийликка панжа орасидан қаровчи мафкура учун унинг талқини зарур эмас, ҳатто зарарли эди.

Инсоният маънавий қадриятсиз цивилизациядан маҳрум бўлишини теран англаб етмоқда. Жумладан, мафкуравий алмашинув жараёнини бошидан кечираётган Ўзбекистон учун маънавият тараққиётни белгиловчи муҳим омил, унда ўзига хос тарзда намоён бўлувчи муаммо эканлиги аён.

Шу боисдан Президентимиз Ислоҳ Каримов «Юксак маънави-

ят — енгилмас куч» асарида тилга, хусусан, она тилига эътибор маънавиятга эътибор эканлигини алоҳида таъкидлаганлар: «Маълумки, ўзликни англаш, миллий онг ва тафаккурнинг ифодаси, авлодлар ўртасидаги руҳий-маънавий боғлиқлик тил орқали намоён бўлади». Ҳақиқатан ҳам, буюк маърифатпарвар Абдулла Авлоний таъкидлаганидек, «Ҳар бир миллатнинг дунёда борлигини кўрсатадиган ойнаи ҳаёти тил ва адабиётидир. Миллий тилни йўқотмаклик миллатнинг руҳини йўқотмакликдир». Юртбошимиз ўзбек тилининг давлат тили мақомини юксалтириш, унинг жамият билан бақамти ривожланиши, жамият эҳтиёжларига тўла жавоб беришини таъминлаш, она тилимиздан амалий фойдаланиш самарадорлигини ошириш учун қатор вазифаларни белгилаб бердилар.

Галдаги вазифа — тилимизнинг софлиги ва бойлигини ўзимиз ҳимоя қилишимиз, келажак авлодга барча қадриятлар қатори миллий тилимизни ҳам мукамал ҳолда етказишдир.

Сайёра ШОДМОНОВА,
Қарши Давлат университети
ўқитувчиси

МЕН БОРМАН

Минг йил бўлди, минг йилдан буён
Ивирсиб юрибди кўзларимда ғам.
Қай ўлка, қай манзил таскин манзили,
Неларни истайман? Билмадим? Қайдам?

Минг йил бўлди, минг йилдан буён
Исмин тополмайман фаришталарнинг
Сахро гулзорига етиб олсак биз,
Бас!
Ишқ билан боғлаймиз зўр ришталарни.

Минг йил бўлди, минг йилдан буён
Ўша ой, ўшандай нурлар сочади.
Қуриб кетгур орзу айёр тулкидай
Қуруқ аравани олиб қочади.

Минг йил бўлди, минг йилдан буён
Елкамда тебранар залворли тоғлар.
Армон ухлаб қолган олов кўнглимда
Гуллайди ранглари заъфарон боғлар.

Минг йил бўлди, минг йилдан буён
Осмоним тополмай юрган кўшман.
Кузакми-кўкламми, оташ-қаҳратон,
Билмадим? Қай томон отилган Тошман?

Минг йил бўлди, минг йилдан буён
Мен сенга муштоқу ёдга нисорман.
Тошқўрғон ичида бир юрак йиғлар,
Минг йил бўлди, минг йилдан буён
Мен ҳамон тирикман, мен ҳамон борман!

Наима
АБДУРАҲМОНОВА

ЮКСАЛИИИИ МАШАККАТИ

Ўзбек ҳужжатли киноси ҳақида кўп ёзилган, миллий кинопублицистларнинг умумлаштирувчи китоблари мақолалари кўпчилик чиққан, шу боис, мазкур ишда биз ўзбек ўйинсиз киносининг асосий давларини аниқлаб берувчи воқеалар ҳақидагина тўхталиб ўтамиз.

Инқилобий эврилиш оқибатида барпо этилган ёш республикадаги шиддатли, дадил ва туб ўзгаришлар ўзбек кинематографияси, шу жумладан, ҳужжатли кинематографияси туғилишининг бош шартли бўлган эди. Янги санъатга малакали ходимлар — сценарист, режиссёр, оператор, рассомлар керак эди. Шу нарса диққатга сазоворки, студияга келган ёш ҳаваскорларга нима таклиф этилса, шуни бажарар эди. Чунончи, суратга олиш майдонида улар актёр, режиссёр ассистенти, оператор, маслаҳатчи сифатида ишлаб кетар эди.

Миллий ҳужжатли кинонинг чинакамига катта устаси бўлмиш Малик Қаямов ҳам ўзини актёр сифатида синаб кўрган. У, дастлаб, «Бағдодлик Америка қизи», «Ғалати кун», «Саҳродаги воқеа» ўзбек овозсиз фильмларида суратга тушган. 1932 йилдан бошлаб у Тошкент хроника студиясида оператор ва айни вақтда Ўрта Осиё республи-

калари «Иттифоқ кинохроникаси»да муҳбир бўлиб ишлаган.

Гарчи ўзбек ҳужжатли киноси туғилиши 1930 йиллар бошига мансуб бўлса-да, республикада сувратга олинган хроникал тасмалар ва киножурналлар экранга 1910 йиллар ўрталарида чиқарилган эди.

Гап хон саройида хизмат қилган хивалик фотосуратчи Худойберган Девонов ҳақида кетмоқда. «Патэ» аппарати ёрдамида суратга олишга мустақил равишда малака ҳосил қилган Девонов Хоразм ўлкаси ҳаётидан турли воқеаларни тасмага туширди ва ҳатто «Шарқ юлдузи» студияси учун бир қанча сюжетлар тайёрлади. Бироқ ўзбек ҳужжатли киноси туғилишини унинг номи билан боғлаш унчалик тўғри бўлмайди. Саноати қоқоқ, техник ходимлари йўқ Туркистон кино санъати юзага келиши учун пойдевор бўла олмас эди. Маданий ва техникавий соҳадаги инқилобий эврилиш, ходимлар ва техник қулайликлар юзага келиши билан 1925 йил-

да Тошкентда аввал «Шарқ юлдузи» киностудияси, сўнгра бир неча йил ўтгач, хроника студияси ташкил этиш мумкин бўлди, бу ерда ўйинсиз тасмалар ишлаб чиқариш йўлга қўйилди.

Дастлабки ҳужжатли киносюжетларга ёш республикада содир бўлган жўшқин ва жонли воқеалар материал бўлиб хизмат қилди. Бу анъана бизнинг кунларимизгача сақланиб қолган. Ҳужжатли кино ҳаётнинг барча жабҳаларида содир бўлаётган туб ўзгаришларни, одамларнинг ўзига хос миллий тарих солномасини ташкил этган меҳнат галабаларини, мамлакатнинг замонавий ютуқлар чўққисига юксалишини акс эттирарди.

Ўша йиллардаги даврий тасмалар мукамалликдан, шакл, тузилиш соҳасидаги тажрибалардан йироқ эди — улар кинематографчилар кўз ўнгида содир бўлган, уларда жонли ва жўшқин қизиқиш уйғотган далил ва ҳодисаларни акс эттирар эди. Шу боис, ўша йиллар тасмалари бизгача инқилобдан кейинги даврнинг жонли нафасини олиб келди, меҳнат қаҳрамонлари ҳақида, қишлоқларда фаолларнинг янги ҳаётни қандай тарғиб-ташвиқ қилганлари ҳақида ҳикоя қилди, диний мутаассибликни фош этди, паранжи ташлаган хотин-қизларни шарафлади.

Мантиқан саёз ҳужжатли кинолар беғараз бўлиб, бугунги кунда ҳам қизиқиш билан томоша қилинади, ўзининг бой ҳаётий мазмуни билан руҳингизга таъсир қилади. Сабаби, уларда мамлакат тарихининг бетақрор босқичи, замон нафаси бор. 20-йиллар кинотасмаларининг янги замон фильмлари архитектуроникасига кўчиб ўтиши бежиз эмас, улар ўзининг бевосита ҳаққонийлиги ва нафислиги билан зеб бериб туради.

Ўша йиллари ўзбек хроникаси ҳикоя қилган «Бўзсув гидростанцияси» тасмасини олайлик. Унда республикамиздаги йирик гидростанциялардан бири суратга олинган.

Республикамиздаги бошланғич

паллада ўзбек кинохроникаси ривожланишига мутахассислар йўқлиги, махсус жойнинг бўлмагани тўсқинлик қилган. Янги санъат ишқибозлари Тошкент кўчаларидан биридаги чоққина хонада жойлашганлар, фақат замонлар ўтиши билан ҳужжатли киночилар мустақил ишлай бошлагач, алоҳида бинога эга бўлганлар.

1932 йилда Шайхонтоҳурдаги «Шарқ юлдузи» бадий киностудиясидан Республика хроникал-ҳужжатли тасмалар студияси ажралиб чиқди, дастлабки паллаларда ишлаган тажрибали оператор Ф.Назаров, Н.Гасилов, А.Булинскийлар қаторига ёш кинемутахассислар В.Тимковский, С.Дунаев, В.Шевченко, К.Аликаев, М.Ковнат, Н.Фаниев, Й.Аъзамовлар келиб қўшилдилар. Кейингилари бирмунча муддатдан кейин бадий кинога ўтиб кетиб, республиканинг етук киноарбоблари бўлиб етишдилар.

Киноларнинг мавзу ва жанр хилма-хиллиги ҳам кенгая борди. Ҳужжатли киночилар замонавий мавзу устида муваффақиятли ишлаб, экранда долзарб масалаларни ва мамлакат ҳаётига оид воқеаларни акс эттирар эканлар, ўз сюжетлари билан кундалик ва ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида содир бўлаётган воқеаларнинг ўзига хос кундалигини яратишга ҳиссаларини қўшганлар. Айрим ишлар воқеанинг маҳорат билан талқин этилиши орқали тажрибанинг тобора ортиб бораётганини намоён этади.

Шу маънода «Ишлаб чиқариш физкультураси», «Ғаройиб иш» фильмларини тилга олиш мумкин, мазкур фильмларни Наби Фаниев ва Йўлдош Аъзамовлар тасмага туширган.

Кўп ўтмай ҳужжатли кино кашшофлари сафи маҳаллий ҳужжатли кино мутахассислари билан тўлдирилди, улар орасида Ш.Зоҳидов, А.Саидов, О.Раҳимов, Ҳ.Сулаймонов номини кўриш мумкин. Бу номлар эндиликда етук тажриба ва тараққиётга эришган ўзбек ҳужжатли хроникасининг бутун бир босқичи билан боғлиқ бўлиб, фахр билан тилга олинади.

Баҳодир АҲМЕДОВ,
санъатшунослик фанлари
номзоди, профессор

УСТОЗ МУСАВВИР

Истеъдодли рассом Темура Саъдуллаев миниатюра санъати соҳасида ҳозирги кунда ўзига хос мактаб яратган ва ўнлаб шогирдларнинг устози сифатида ватанимиз ҳамда хориждаги мўйқалам ихлосмандларига яхши таниш.

Т.Саъдуллаев замонавий тасвирий санъатининг уч жанрида — рангасвир, маҳобатли рангасвир ва китоб графикаси соҳасида баракали ижод қилиб келмоқда.

Темура Саъдуллаев устози Чингиз Аҳмаров билан бирга Самарқанддаги «Юлдуз» чойхонаси, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Санъатшунослик институти биноси, Бухорода Абу Али ибн Сино номидаги Маданият саройини де-

ворий суратлар билан безаган. Мустақил равишда ибн Синонинг 1000 йиллиги муносабати билан «Афшона» чойхонасига тўққизта деворий суратлар туширган. 1991 йилда эса Навоийнинг 550 йиллик таваллуди муносабати билан Адабиёт музейининг «Хамса» зали деворларида бешта деворий рангасвир паннолар композициясини яратди. Мазкур асарлар Т.Саъдуллаевни қадимги Шарқ миниатюра санъати сирларини қунт билан ўрганган, замонавий маҳобатли деворий суратлар санъатида қўлланган ва Чингиз Аҳмаров ижоди анъаналарини давом эттирган рассом сифатида кўрсатиб берди.

Т.Саъдуллаев мустақиллик йилларида Адабиёт музейининг «Истиқлол даври адабиёти» залини ташкил қилишда катта ҳисса қўшди. Хусусан, унинг

катта ҳажмдаги «Башар куёши» рангасвир асари алоҳида таҳсинга сазовор. Айни пайтда асар музейга ташриф буюрадиган адабиёт ва санъат мухлисларида катта таассурот қолдирмоқда.

Т.Саъдуллаев китоб графикаси ва безак соҳасига ҳам салмоқли ҳисса қўшди. У Шарқ мумтоз адабиёти намояндалари Алишер Навоий ва Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг икки жилдлик китобларини нақшли безаклар билан нашрга тайёрлади. «Камолиддин Беҳзод», «Алпомиш», «Гўрўгли», «Эрали ва Шерали» халқ дostonларига бағишланган иллюстрациялар, Аҳмад Донишнинг «Беғуноҳ севги», Тоғай Муроднинг «От кишнаган оқшом», Исмоил Сулаймоннинг «Шаҳзода ва канизак» китоблари шулар жумласидандир. Мусаввирнинг «Индра Ганди» китоб-

Уд чалаётган йигит ва раққоса қизлар. (Афшона чойхонасига ишланган деворий расмлар)

лар сериясига чизган расм ва нақшлари халқаро аҳамият касб этади. Булар билан бирга турли йилларда республикамиз нашриётларида чоп этилган Абдулла Орипов, Рамз Бобожон, Омон Матжон, Ойдин Ҳожиёва, Фаффор Ҳотамов каби ёзувчи ва шоирларимиз асарларининг таъсирчанлигини ошириш, ўқувчи қалбидан жой олишига ўз ижод намуналари билан муносиб ҳисса қўшди.

1996 йили Амир Темури юбилей комиссияси Т.Саъдуллаевнинг «Амир Темури ва Бибиҳоним», «Алишер Навоий», «Куй тинглаб» рангасвир асарларини қабул қилиб олди. Улар ҳозирги «Темурийлар тарихи Давлат музейи экспозициясидан муносиб ўрин эгаллаган.

Адабиёт музейи залларида расм мўйқаламига мансуб қирқдан ортиқ асар намойиш этилади. Музей томошабинлари ҳукмига ҳавола қилинган биринчи — «Навоий ва Бехзод» рангасвир асари унинг ёрқин иқтидор эгаси эканлигини намоён қилди. Рассом ўз асарлари билан кўпгина халқаро ва республика бадиий

кўрғазмаларида қатнашган. Унинг асарлари Россия, Покистон, Голландия каби давлатлардаги шахсий коллекцияларда сақланмоқда.

Т.Саъдуллаев 1980 йилдан Ўзбекистон Бадиий академиясининг аъзоси. Ижодкор 2000 йилда буюк аждодларимиз сиймосини яратганлиги учун «Офарин» — йилнинг энг яхши ижодкори республика танловининг голиби бўлди. 2008 йилда рассом олтмиш йиллик тўйи ва ижодининг қирқ йиллиги муносабати билан Ўзбекистон Бадиий академиясининг «Кумуш медали»га сазовор бўлди.

Таниқли мўйқалам соҳиби айни пайтда ҳам ўз асарлари билан баркамол авлодни Ватанни севиш, ҳаётга муҳаббат, боболаримиз қолдирган маданий ва маънавий меросга ворислик руҳида камол топтириш учун ижоддан тўхтагани йўқ. Биз рассомга асрлар давомида шаклланган ўзбек миниатюра мактаби анъаналарини давом эттириш, бу борада бўлгуси ижодкорларга ўрнак бўлиш ҳамда уларни тарбиялаш йўлидаги ишларида улкан зафарлар тилаб қоламиз.

**Жалолиддин Жўраев,
ЎзР ФА Алишер Навоий
номидаги Давлат адабиёт
музейи катта илмий ходими**

Суратда: Устоз Чингиз Аҳмаров, рассом Акмал Икромжонов, болгар йигит ва Темури Саъдуллаев. 1980 йил. Бухоро маданият саройи.

Болаларнинг ўйинларини, гапиришларини, одатларини кузатган одам бир зум болалигига қайтишни, айнан бўлмаса-да, хаёлан болалиги сари учини истаб қолади. Беихтиёр болалик ҳақида ўйларкан, ўз болалиги ва бугунги болалар ҳаёти ҳақида ўйлаб, шоирнинг «Эҳ, сенинг ёшлигинг менда бўлсайди...» деган сатрига мурожаат қилади. Ҳеч

муассасасидир. Ўз номидан келиб чиқиб, озода, шинам хоналарга, спорт, мусиқа, гимнастика залларига эга бўлган бу масканда келажак эгаларининг баркамоллигини, соғлигини таъминлашга асосланган барча ашёлар бисёр. Бу боғчада бўлиб, юқоридаги фикрларимнинг тасдиғини топгандек бўлдим. Олий тоифали педагог Ўқтабар Холматова раҳбарлик қилаётган «Қалдир-

рибасини ишга солиб, ота-оналар ва ходимлар орасида «жонкуяр боғча опа» номини олган. Унинг гуруҳидаги болажонлар ҳам опаларини ҳурмат қилишади.

Умуман, бу муассасада 118 нафар болажонларнинг жисмоний ва маънавий жиҳатдан соғлом, баркамол бўлиб етишишига 22 нафар малакали педагог ва тарбиячилар бириктирилган. Бу ерда инглиз тили, мусиқа, бадий гимнастика, шахмат-шашка каби ўнга яқин тўғарақлар фаолият олиб бораёпти. Вилоятда ўтказилган «Кичкинтой — ширинтой» мусобақасида бу боғча болалари иккинчи ўринни, Республика бўйича ўтказилган «Кўгирчоғим — овунчоғим» танловида Халқ таълими вазирлигининг қимматбаҳо совғалари ҳамда биринчи даражали дипломига сазовор бўлди.

Ота-оналар билан ишлаш ҳам бу муассасада яхши йўлга қўйилган. Фаол ота-оналар боғчани таъмирлаш, жиҳозлар, кўргазма қуроллари олиб беришда ҳам бош-қош бўлишади.

— Биз болажонларнинг ақлий ва ижодий салоҳиятига таянган ҳолда уларни мустақил фикрлашга ўргатиш, ривожлантириш ва мактаб таълимига тайёрлашни асосий мақ-

бўлмаганда, фарзандларининг ёшлиги шу замонга тўғри келгани учун шукрона қилади. Ахир, йигирма йилча олдин

ҳозиргидай боғчаларни орзулаш тугул, тасаввур ҳам қилиб бўлмасди. Ходимлар ҳам ўз касбининг усталари — ҳақиқий мутахассислар. Замонавий ва илмий тараққиётнинг барча жабҳаларидан боҳабар мудиралар. Уларнинг меҳнатлари самарасини инглизча, русча ва бошқа тилларда бийрон-бийрон сўзлашаётган, спорт мусобақаларида қатнашиб, медаллар шодасини бўйнига осиб жилмайиб турган, тиллари келишиб-келишмай бахтиёр болаликни куйлаётган фарзандларимиз мисолида кўриб турибмиз.

Шундай болалар боғчаларидан бири — Жиззах туманидаги 6-сон «Озода» номли мактабгача таълим

Бахтиёр болалик маскани

ғоч» гуруҳида болаларнинг қўлларини билан ясалган оддий, лекин қувноқ буюмлар, ўхшаб-ўхшамаган ўйинчоқлар, табиат бурчаклари ташкил этилган. Шунингдек, Конституциямизни, давлатимиз рамзларини, йўл ҳаракати қоидаларини ўргатадиган расмлар, безакли деворий лавҳалар болажонларни беихтиёр бўлсада кўпгина нарсаларни ўрганишга чорлайди. Тажрибали тарбиячи техник воситалардан ҳам кенг фойдаланиб, машғулотларининг таъсирчанлигини таъминламоқда.

«Бойчечак» гуруҳи етакчиси Ирода Расулова кичкинтойлар тарбияси учун бор маҳорати ва таж-

сад билиб, бу йўлда тинимсиз ишляяпмиз. Меҳнатимизнинг самарасини болажонлар келажакда кўрсак, ўз ишимиздан мамнунмиз. Бунинг учун бор куч ва маҳоратимизни ишга соляяпмиз, — дейди муассаса мудираси, олий тоифали педагог, халқ таълими аълочиси Манзура Худойбердиева.

Тарбияланувчиларни соғлом ва маънавий етук қилиб тарбиялашда тарбиячи-педагог Холида Шаропова, спорт йўриқчиси Саида Исмамова ва мусиқа устози Олимжон Зокировларнинг ҳам муносиб ҳиссалари бор.

Абдулла САИДОВ

Уруш хотираси ҳамиша тирик

Антуан де Сент-Экзюпери

ЎЗБЕК ХАЛҚ АШИЧУЛАСИ

Йиллар ўтгани сайин II Жаҳон уруши давридан узоқлашиб бормоқдамиз. Лекин бу уруш оддий, навбатдаги ҳарбий тўқнашувлардан бири эмас эди. У жаҳон халқларининг инсонийликни ноинсонийликдан ҳимоя қилиш учун олиб борган ҳаёт-мамот жанги эди. Бу уруш миллионлаб жанговар воқеа ва ҳодисалардан иборат эди. Мен сўзлаб бермоқчи бўлган воқеа урушга, жангга бевосита боғлиқ эмас: кўшинга янгигина сафарбар қилинганларни фронт орқасида жанговар тайёрлаш билан боғлиқ воқеа эди...

1943 йил, май ойи. Бизнинг 202-гвардиячи ўқчи полк жангларида қатнашиб, жуда катта талафот кўрган эди. Полкимизни янгидан шай ҳолатга келтирмоқ учун фронт орқасига олиб ўтдилар. Биз ҳар куни мамлакат ичкарасидан келтирилган янги автомат, милтиқ, пулемётлар ва миномётлар, янги кийим-кечакларни олардик. Шу анжомлар ва қурол-аслаҳалар билан бир қаторда ҳар куни полкимизга мамлакат ичкарасидан армия сафига янги чақирилганлар келтирилди.

Навбатдаги кунларнинг бирида мамлакат ичкарасидан одатдагидек кўшин сафига чақирилган 40-50 киши келтирилди. Уларнинг ёши, чамача, 28-38 орасида эди. Уларнинг ташқи кўриниши, қиёфаси, энгил-боши бошқача эди: бошларида чуст дўппи, эгниларида яқтак ёки оддий кўйлак, белларида

қийиқча-да, баъзиларида шу қийиқчага қинли ўзбекча пичоқ осиб қўйилган. Ҳа, пахта далаларини ташлаб кўшин сафида хизматга чақирилган ўзимизнинг ўзбеклар...

Мен капитан Богатирев командирилик қилиб турган ўқчи батальон миномётчилар ротасида хизмат қилардим. Қулай фурсатни топиб, ўзбек жангчилари билан танишдим, уларга сиҳат-саломатлик ва жанговар ҳаётларида омад тилардим. Улар ўзбеклардан чиққан офицерни, яъни мени кўриб, ниҳоятда хурсанд бўлишди, «бизнинг ўзбеклардан ҳам катта командирлар чиқаркан-ку», деб менга қандайдир хурмат ва фахр билан қарашди.

Ўзбек кўшинидан иборат пиёда аскарлар ротаси тузилди. Бу рота ҳар куни милтиқдан ёки автоматдан ўқ узишни, граната иргитишни, пулемёт ва автоматни бўлак-бўлақларга ажратиб тозалашни, хандақ қозишни, душман билан юзма-юз тўқнашганда милтиқ наъзасидан фойдаланишни ўрганар эдилар. Мен шу нарсага эътибор бердимки, ўзбеклар ротасининг командири, сибирлик кичик лейтенант Александр Емелянцев ўз ротасини бир ярим-икки километр нарида жойлашган машғулотлар майдонигача югуриб бориб югуриб келишга, кўпинча милтиқ, шинель, пўлат каска билан ерда ўрмалашга мажбур қиляпти. Ер бағирлаб тирсак ва тизза ёрдамида силжиш жанговар тайёргарликнинг

бир қисми ҳисобланади. Аммо бу машқ, айниқса, ёзнинг иссиғида ниҳоятда қийин ва оғир. Шу сабабли бундай машғулотлар кунига бир мартадан ошиқ бажарилмайди. «Ўзбек ротаси» эса эртаю кеч ё чопиб юрар, ёки ер бағирлаб тирсак ва тизза ёрдамида силжир эди...

Мен бу нарсага бепарқ қарай олмадим. Кичик лейтенант Емелянцевнинг олдида бориб, «ўртоқ кичик лейтенант! Нима гап? Нима учун менинг юртдошларимни бу даража қийнаёписиз? Ахир, ҳар нарсанинг ҳам чегараси бор-да» дедим унга. «Ўртоқ лейтенант, — деди у, — сизнинг ҳамюртларингиз ашула айтишни истамайдилар. Мана бир ҳафтадан ошди мен ўзбеклар ротасига устав бўйича командирлик қиляпман. Қоида бўйича уларга юраётганда ашула айтиб қадам ташланг, деб буйруқ бердим. Биронтаси ҳам ашула айтмади. Мен ротани тўхтатиб, «Нима учун ашула айтмайсизлар? Нима учун менинг буйруғимни бажармайсиз?» дедим. Улар «биз рус тилини билмаймиз, шунинг учун ашула айтолмаймиз» дейишди. Бўлмаса, ашулани ўзбекча айтишлар, дедим. Ўзбеклар яна эътироз билдиришди ва ашула айтишмади. Нима гап? — дедим мен. Таржимон жангчи «Ўртоқ кичик лейтенант! Жангчилар айтишяптики, ўзбекларда жанговар ҳарбий кўшиқлар йўқ. Шунинг учун ашула айтолмаймиз», деб жавоб беришди. Ундоқ бўлса оддий ўзбекча ашулани айтақолинглар, дедим масалани осонлаштириш учун. Ўзбеклар яна эътироз билдирдилар. Ўзбек жангчиларнинг бу жавобини эшитиб, менинг фиғоним чиқиб кетди. Бу жавобни эшитиб мен ҳангу манг бўлиб қолдим. Йўқ, дедим мен, сизларни ашула айтишга мажбур қиламан. Қани, қарайликчи, шинел, винтовка, каска, жангчи халтачасидаги гранаталар, ўқ-дорилар билан километрлаб чопишга югуришга, ерга ётиб, ер бағирлаб ўрмалашнинг қанчасига ўзбек жангчиларнинг сабри чидар ва кучи

етаркин!.. Ана шунинг учун мен уларни қийнапман. Яна бир неча кун қийналишар, сўнгра саф тортиб юрганда ашула айтишнинг йўлини, албатта, топишга мажбур бўлишди...».

«Кичик лейтенат, — дедим ўзбеклар ротасининг командирига, — Сен ҳайрон бўлма, сен ҳамма вақт Сибирда яшагансан, бошқа юрт ва халқларнинг одатлари, анъаналарини кўрмагансан. Энди, рухсатинг билан, бориб ўзбек жангчилар билан суҳбатлашаман ва уларни ашула айтишга кўндираман», деб ўзбек жангчилари томон йўл олдим.

Ўзбек жангчилари мени яхши кутиб олишди, ўзбек халқи қаторидан чиққан офицерни кўриб фахрланишди. Уларнинг ҳаммасини атрофимга йиғиб, баланд овоз билан уларга «Ўртоқ жангчилар! Жанговар тайёргарликни муваффақиятли бошлаб юборишингиз билан сизларни табриклайман ва ҳормай-толмай бу йўлдан боришингизни тилаб қоламан. Энди бир нарсани тўғрисида жиддий гаплашиб олайлик. Жанговар тайёргарликнинг таркибий узилмас қисмларидан бири рота қадам ташлаб юрганда ашула айтишдир. Ашула жангчиларни жипслаштиради, уларнинг руҳини кўтарди, интизомини мустаҳкамлайди. Ватанга, элга, ўз халқига муҳаббат туйғусига янги куч бағишлайди. Юрганда, қадам ташлаганда ашула айтиб қадам ташлашингиз шарт. Батальонимизда бутун бир ротамиз. Қани, ҳаммангиз биладиган оддий ашулани эсланг-чи», дедим уларга мурожаат қилиб. Ўзбек жангчилари ўйланиб қолдилар. Уларнинг орасида шахдамроғи менга мурожаат қилиб, «Ўртоқ командир! Ўзбекларда жанговар ҳарбий ашула йўқ-ку!» деди. «Ҳа, ўртоқ жангчи, ўзбекча жанговар ҳарбий ашулани қидириб ўтирмаймиз-да, энг оддий, ҳаммангиз биладиган халқ ашуласини айтаман. Бундай ашула сизларни жипслаштиради, руҳингизни кўтарди, Ватанингиз, халқингиз, эл-юртингизга бўлган ҳис ва ҳурматни улуғлайди», дедим. Ўзбек жангчиларининг орасидан жисмонан йирикроғи мўйлабини

силаган бўлиб, «Ажвон-ажвонни айтиб кўрсак қандай бўларкин?» деди. Мен «Қани-қани, айтиб кўрингларчи» дедим. Икки жангчи, икки дўст «Ажвон-ажвон, таккиртуккир, ҳай ёр-ёр айланай, ажвон курганингга шуккур, ёр, вояй...» деб ашулани бошлаб юбордилар. Мен дарров уларга «Раҳмат, жуда яхши!» дедим-да, йиғилган ўзбек жангчиларга «Рота! Тизил! Сафлан! Тек тур! Жойда қадам ташла!» деб команда бердим ва жангчиларнинг қадам ташлаши талаб даражасида тартибга тушгандан сўнг, «Ашулани бошла!» деб уларга янги буйруқ бердим. Ўзим жангчиларга дирижерлик қилиб турдим. Бошланишида жангчилар бир оз иккиланиб, ашулани секин-секин, тўла-ноғўла айтган бўлсалар, ҳар дақиқа ўтгани сайин уларнинг овози баралла куч билан жаранглай бошлади.

Фронтда янграган ўзбек халқ ашуласининг фақат қуйидаги уч мисраси ёдимда сақланган:

*Ажвон-ажвон, * таккир-туккир, ҳай ёр-ёр айланай,*

Ажвон курганингга шуккур, ёр ёрай, ёр ёрай.

* * *

Кўй келади кўзи билан, ҳай ёр-ёр айланай,

Бир-бирининг изи билан, ёр ёрай! ёр ёрай!

* * *

Ҳамсояннинг қизини кўр, ҳай ёр-ёр, айланай,

Қоши билан кўзини кўр, ёр ёрай! ёр ёрай!

Биринчи машғулотдаёқ яхши натижа кўзга ташланди. Ўзбек жангчилари она юртни, унинг ашулаларини соғинганларидан, шавқу завқ билан айтдилар. Нотаниш ашула, нотаниш сўзлар, нотаниш мақомларни эшитиб, атрофдаги руслар, украинлар, бошқа миллат вакиллари ҳайрон бўлиб, ашулага қулоқ солар, кичик лейтенант Емельянцева эса, мағрурона равишда атрофга қараб, «Ўзбеклар ротаси! Мен сизга қойилман! Ашулани қаттиқроқ овоз билан айтинг! Барчани ҳайрон қолдирайлик!» дер эди.

Ўзбекча ашула ўзбек ротасини ҳақиқатда жипслаштирди, жангчиларнинг руҳини кўтарди.

Кунлар ўтди, ҳафталар ўтди... Полкимиз жанговар тайёргарликни яқунлади, жангга киришга шай бўлди. Фронтнинг олд қаторида борар эканмиз, бир рус қишлоғидан ўтишимиз керак эди. Мен ўзбек ротасига «қишлоқдан ўтаётганда ашулани мумкин қадар қаттиқ овоз билан айтинг! Қишлоқдаги оддий рус кишилари бизнинг ўзбек халқ ашуласини эшитсин!» дедим. Нотаниш тилдаги ашулани эшитиб, рус болалари, кампир ва чоллар, боласини бағрига босган оналар полкимиз ўтиб кетаётган кўча томон чопиб чиқа бошладилар. Болаларнинг баъзилари ротага ҳайрон боқар, баъзилари эса рота орқасидан эргашиб, анча жойгача бордилар. Ҳаммасидан қизиги шуки, кампир ва чоллар бу солдатларга ҳайрат билан боқиб, чўқинар эдилар, бир нарсаларни шивирлаб ўзларига ўзлари сўзлардилар. Бу манзараларни кўрган ўзбек жангчилари тарих олдида, халқ ва инсоният олдида бажараётган ишлари нақадар масъулиятли ва муқаддас эканлигини англадилар...

Полкимиз тез кунларда фронтнинг олд қаторига етиб бориб, душманга қарши жангларга киришди. Мен ўз миномётчиларим билан банд бўлдим ва ўзбек ватандошларимни қайтиб кўрмадим.

1943 йилнинг май ойида Ўзбекистоннинг Чуст районидан армияга олинган бу танишларимнинг биронтасини уруш даврида, урушдан кейин кўрмадим, учратмадим. Ўзбек ротасидан ёши тўқсон бешдан ошган отахон уйимга кириб келса-да, «Ўртоқ командир! Бўлган воқеаларни тўғри ёритибсиз. Раҳмат. Сиз айтган ўзбек ротасида мен ҳам бор эдим. Яхши эслайман» деб мен билан кучоқлашиб кўришса, бу учрашув менга энг олий эҳсон ва муқофот бўлур эди...

Кўчқор ХОНАЗАРОВ,
Иккинчи Жаҳон уруши ноғирони,
истеъфодаги кагга лейтенант,
фалсафа фанлари доктори,
профессор

*) Ажвон (аслида «обжувон») — ўриб олинган шолдан гуруччи ажратиб олиш учун сув қуввати билан ишлайдиган тўқмоқчаларга эга қурилма.

Бу уюк Ипак Йўли чорраҳасида жойлашган юртимизда қадим-қадимдан савдо-сотик ривожлангани, дунёнинг турли мамлакатлари билан бордикелдилар авж олгани ҳақида тарихий манбалар гувоҳлик беради. Фарғона отларининг илоҳийлиги ҳақида хитой сайёҳлари ёзиб қолдиришган бўлса, атласнинг камалак жилолари-ю Самарқанд нонлари, мева-чевалар, тилёрар қовунлар ҳақида оғиздан-оғизга ўтиб юрган гаплар ривоят шаклини олиб кетган. Бундай маълумотларни биз сайёҳларнинг эсдаликларида ҳам учратамиз, хусусан, марокашлик сайёҳ Ибн Баттута ҳам кўпчилик учун қизиқарли бўлган маълумотларни ёзиб қолдирган. Бундай нарсалар дунё аҳлининг юртимизга бўлган қизиқшини янада оширган. Буни бугунги кунда биз «реклама» атамаси билан атаётган тарғиботга менгзашимиз мумкин. Ҳа, реклама ҳам ўзига хос тарғибот, ўз молини мақтаб ўтказиш, бозор иқтисоди қонуниятларидан келиб чиққан, шу орқали катта моддий бойлик тўплашни мўлжаллаган sanoat тури.

Бозорда энг сифатсиз молини ҳам зўр деб мақтаётган савдогар фақат молини ўтказишни ўйлайди, уни мақтайди — демак, реклама қилади. Тасаввур қилинг, ҳолвапаз ҳолвасини мақтайди, қосиб маҳсусини кўкка кўтаради. Бир сўз билан айтганда, реклама бугун бизнинг майший турмушимизга тобора кўпроқ сингиб бормоқда. Қаёққа қараманг — реклама. Бугун ҳар қандай тижоратни юргизишда реклама асосий қуроллардан бирига айлангани рост. Реклама теле ва радио тўлқинларининг асосий вақтини эгаллаб олган. Улар ҳатто жамоат транспортларида, метроларда, бозорларда ённки юртимизнинг барча кўчаларида лиммо-лим. Хайриятки, бизнинг миллий қадриятларимиздан келиб чиққан ҳолда турли-туман спиртли ичимликлар, сигаретларнинг рекламаларига бугунги кунда нигоҳингиз тушмайди. Бу яхши, албатта. Оммавий ахборот воситаларида ҳам халқимизга фойдаси тегадиган дори воситалари, озиқ-овқат маҳсулотлари кўпроқ тарғиб этилади. Бу рекламалардан манфаатдор ташкилот-

лар, манфаатдор шахслар бўлиши шубҳасиз. Бундай рекламаларнинг ижобий томонларини эътироф қилган ҳолда, уларнинг миллий қадриятларимизга, урф-удумларимизга, оилавий муҳитимизга, маънавий тарбиямизга таъсирини ёддан чиқармаслигимиз лозим. Президентимиз Ислом Каримовнинг «Юксак маънавият — энгилмас куч» асарига ҳар қандай кишини ўйлашга, фикр юритишга ундайдиган шундай сўзлар бор: «Айниқса, ҳозирги вақтда дунёда кучайиб бораётган турли маънавий таҳдидларнинг олдини олиш, «оммавий маданият»нинг зарарли таъсиридан фарзандларимизнинг онгу тафаккурини ҳимоя қилишда илму фан ва маданият жамоатчилиги, ижод аҳлининг ўрни ва роли тобора ортиб бормоқда».

Кўриниб турибдики, маънави-

МИЛЛИЙ МЕНТАЛИТЕТ ВА РЕКЛАМА

ят масалалари бугун янада долзарблик касб этмоқда. Реклама биз юқорида моддий манфаатдорликка асосланган sanoat тури дедик, лекин айна чоғда у ижодий салоҳиятни талаб қиладиган, халқимизнинг маънавий талабларига жавоб бера оладиган ижод тури ҳамдир. «Юксак маънавият — энгилмас куч» асарига Юртбошимиз буюк мутафаккир Алишер Навоийнинг қуйидаги сатрларини ўқувчига эслатади:

*Олдига қўйгани емак — ҳайвон иши,
Оқзига келгани демак — нодон иши.*

Афсуски, баъзан мижоз олдига нимадир қўйиш, унга «едириш» учун оғзига келгани қайтармайдиганлар ҳали-ҳануз, айниқса, реклама дақиқаларида учраб туради. Мисол учун, миллий каналларимиз орқали эфирга узатилган «Гентос» дори воситаси рекламаси ҳам этик жиҳатдан, ҳам маънавий жиҳатдан бизнинг миллий қадриятларимизга кўп ҳам тўғри келавермайди. Тиббий нуқтаи назардан бу дори воситасининг фойдали томонларини инкор этмаган ҳолда шуни айтиш

лозимки, «Гентос — простатининг оддий давоси» каби жумла телевизор қаршисида ўтирган турли ёшдаги аудиторияга турлича таъсир қилади. Бу ҳолатда ёш болаларни ҳам эътибордан четда қолдириш керак эмас. Ёш бола бу рекламани кўриб, ота-онасидан «простата» нималигини сўраши турган гап. Бу ҳолатда унга бирор-бир жўяли фикр айтишнинг ўзи мушкул. Шунга ўхшаш яна бир реклама эса «Баунти» ширинлигининг рекламасидир. Бу реклама ҳам миллий анъаналаримизга, урф-одатларимизга мутлақо зиддир. Айниқса, бундай рекламаларнинг мутлақо тескари руҳдаги фильм ёки кўрсатув орасида берилиши «мулланинг айтганини қил, қилганини қилма» мақолини эслатади. Қолаверса, бундай рекламаларнинг кўпчилиги тўғридан-тўғри Москва ёки Фарб телеведениеларидан кўчириб олиб қўя қолинади, яъни улар маҳсулотни юборишади-ю, унинг орасига ўша маҳсулотнинг рекламасини ҳам

қистириб юборишади: Балки, уларни маҳсулотнинг ўздан ҳам кўра кўпроқ халқ орасида рекламанинг ёйилиши қизиқтирар? Ахир, маънавий таҳдидларнинг турли-туман

йўллари ва усуллари жуда кўп-ку! Юртимизда Фарб кинофильмларини намойиш этаётган кинотеатрларнинг афишаларидаги беҳаё рекламалар ҳам кишини ўйга толдиради. Биргина мисол, шундай рекламалардан бири пойтахтимиздаги «Кино олами» кинотеатрида ўтган йилнинг ноябрь ойида намойиш этилган «Нянька по вызову» фильмига ишланган афишада ўз аксини топган эди. Бу афишада йигит қизнинг ички кийимларидан бирини оғзида тишлаб турган сурати акс эттирилган эди. Бундай беҳаё реклама миллий қадриятларимизга, менталитетимизга жиддий таъсир ўтказиши шубҳасиз.

Шундай экан, оммавий ахборот воситалари ҳамда кўчалардаги афиша, баннер, панноларда рекламаларни эълон қилишда миллий омиллар, анъана ва урф-одатларни ҳисобга олган маъқул.

Улугбек БЎТАЕВ,
ЎЗМУ талабаси

Хушовоз хонанда Дилшод Раҳмоновни мухлисларга таништиришга ҳожат бўлмаса керак. Санъаткоримиз «Янгалар», «Опа-сингил», «Қандоқ чидай» каби қўшиқлари билан қисқа вақт ичида элнинг назарига тушиб улгурди.

Қуйида ана шу санъаткоримиз билан бўлган суҳбатни ҳавола этмоқдамиз.

Санъатга ошурфша дил

— Дилшодбек, суҳбатимизни санъатга шайдолигингиздан бошла-сак, яъни Сизда қўшиқ куйлашга ҳавас қачон ва қандай пайдо бўлган?

— Санъат мен учун ота касб ҳисобланади. Отам Юрсунали Раҳмонов ўрта мактабда мусиқа фанидан дарс берганлар. Онам Мунаввар Раҳмонова бошланғич синф ўқитувчиси бўлганлар. Раҳматли акам Дилмурод Раҳмонов қўшиқ айтганларида ёнларида доира, рубоб чалиб юардим. Ўшанда зимдан қўшиқ айтиб юрган бўлсам, кейинчалик, санъаткор бўлиш иштиёқи кучайиб, ўз овозим ва услубимни топишга интиланман. Ўғлим ҳам қўшиқ айтишга қизиқади, келажакда санъаткор бўлса, ажаб эмас. Хуллас, санъаткорлик қонимизда бор.

— Санъатнинг ҳаётингизда тутган ўрни ҳақида гапирсангиз.

— Ҳаётимни санъатсиз тасав-вур қила олмайман. Ҳар бир дақиқам санъат билан боғлиқ, де-

сам хато бўлмайди. Чунки қаер-да бўлсам, ўзимнинг санъаткор эканлигимни унутмаган ҳолда вақтимни нимадир яратиш, ижод қилиш билан ўтказишга ҳаракат қиламан. Бир сўз билан айтган-да, ҳамиша халқ хизматидаман.

Санъаткорнинг қалбида ўзининг меҳнатидан ички қониқиш ҳисси бўлади. Мен ҳам қўшиқларимнинг элга манзур бўлаётганини кўриб, демак, бу борадаги меҳнатларим зое кетмаётган экан, деган ўй билан янада яхшироқ ижод қилишга интиламан.

— Санъаткор бўлишнинг афзал ҳамда мушкулликлари ҳақида нима дея оласиз?

— Мен санъаткор бўлганимдан фахрланаман. Худога шукр, озми-кўпми, ўзимга яраша мухлисларим бор. Қўшиқларимиз уларнинг юрагига кириб бораётган бўлса керак, концертимизга тушишади. Уларнинг қўллаб-

қувватлаши санъатимга қанот бағишлайди.

Қўшиқни халқнинг қалбига етиб борадиган қилиб куйлаш осон эмас. Бунинг ортида ниҳоятда кўп меҳнат, машаққат ётади. Фарзандни вояга етказиш қанчалик мушкул бўлса, битта қўшиқ яратиш элга тақдим этишнинг ҳам ўзига яраша қийинчиликлари бор.

Албатта, иссиқ жон деганларидек, баъзан санъатдан толиққанымда нега бу йўлни танладим экан, деган пайтларим ҳам бўлган. Бироқ, ношукурлик бўлмасин, бундай ҳолларда дўстларим, мухлисларимнинг қўллаб-қувватлашлари кўнглимга далда беради.

— Санъатнинг инсон ҳаёти-да тутган ўрнини қандай баҳолайсиз?

— Санъат инсон кўнглини топишнинг энг мақбул йўли ҳисоб-

ланади. Яхши қўшиқ эшитган кишининг кўнгли ёзилади. Бироз бўлса-да, дарддан фориг бўлиб, таскин топади. Ана шунда инсон гўзалликни чуқур ҳис қилиб, эзгулик ҳақида ўйлай бошлайди. Ҳаётида, ишида унум пайдо бўлади. Санъатда тингловчини сеҳрли оламига етакловчи илоҳий куч бор.

— **Асосан қандай мавзудаги қўшиқларни куйлашни ёқтирасиз?**

— Инсоннинг кайфияти яхши бўлса, шўх, севги ҳақида қўшиқ эшитгиси келади, шунингдек, ғамгин ҳолида кўнгли нолали ашулани тусайди. Бироқ ҳақиқий санъаткор қандай мавзуда бўлмасин, юракдан, дард билан куйлаши керак. Ана шундагина мухлислари қалбидан чуқур жой топа олади.

Умуман олганда, севги, айрилиқ, ота-она, фарзанд, Ватан каби турли мавзуларда қўшиқ куйлайман. «Хаёлимдан ўтиб турсанг, қандоқ чидай» деб отасини соғинган бола ҳақида қўшигим бор. Маҳмуд Жўшқин сўзи билан айтиладиган «Оёғим, қўлларим шол бўлса ҳамки, Барибир бу дунёда яшамоғим шарт» қўшигим ногиронларга бағишланади.

— **Қайси ёши улуг ҳамда тенгдош санъаткорларнинг ижодини кузатиб борасиз?**

— Ёши улуг санъаткорлардан устозим Ўзбекистон халқ ҳофизи Шерали Жўраевнинг қўшиқларини ёшлигимдан бери эшитиб келаман. Чимкентлик устозим Рустам Ғойиповдан санъат борасида маслаҳат олиб тураман. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист раҳматли Охунжон Мадалиевнинг қўшиқларини тинглайман. Охунжон ака қўлимдан етаклаб телевидениега олиб борганларини ҳеч унутмайман, охираглари обод бўлсин. Шунингдек, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Қиличбек Тожиевнинг қўшиқлари ҳам менга ёқади.

Тенгдош ва ёш санъаткорлар-

дан кўпчиликнинг қўшиқларини кузатиб бораман. Айниқса, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Собиржон Мўминов, Абдулла Убайдуллаев, Анвар Санаев каби санъаткор дўстларим айтган қўшиқларнинг руҳи менга яқин. Улар халқнинг кўнглини топа олган санъаткорлар ҳисобланади. Ҳар бирининг ўзига хос услуби бор. Аввало, қўшиқ матнига катта эътибор беришади, сўзни топиб айтишади.

Бугун санъат оламида репдан тортиб турли жанрларда ижод қилаётган истеъдодли ёшлар кўп. Абдували Ражабовнинг қўшиқларини ҳам ёқтириб тинглайман.

Хонанда Дилшод Раҳмонов яқинда бир гуруҳ дўстлари: Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Собиржон Мўминов, Анвар Санаев, Абдулла Убайдуллаев ва шоғирди Умиджон Мамаатовлар билан бирга отаси дам олаётган «Говоқсой» оромгоҳида бўлиб, бир гуруҳ юртдошларимизга хайрия концерти намоён этишди.

Дилдора Ниёзова билан яқинда дуэт куйладик. Умида Мирҳамидова, Дилфуза Раҳимова каби санъаткорларнинг ижодини қадрлайман.

— **Санъаткор бўлиш учун кучли истак ва сабъ-ҳаракатнинг ўзи етарли эмас, албатта, истеъдод ҳам муҳим ўрин эгаллайди. Бу борадаги фикрларингизни билмоқчи эдик.**

— Тўғри айтдингиз, санъаткорда ҳамма нарса ўрнида бўлиши керак. Ёқимли овози бўлиб туриб, яхши куйлай олмаса, ундай санъаткорга нисбатан эъти-

бор ўзига яраша бўлади. Ёки аксинча, яхши қўшиққа нисбатан овоз жозибали бўлмаса, бу ҳам тугал ҳисобланмайди. Лекин шу билан бирга зўр қўшиқ яратишингиз мумкин, аммо уни халққа етказиб беролмасангиз, элнинг назаридан четда қолиб кетаверасиз. Шу маънода, санъаткорда истеъдоддан ташқари омад ҳам бўлиши керак.

— **Мухлисларингизга тилакларингиз?**

— Мухлисларимизга тилакларимиз шуки, улар, аввало, соғомон бўлишсин. Дастурхонлари доим тўкин-сочин бўлсин. Ҳозир янги дастур устида ишлаяпмиз,

насиб бўлса, шу йил мухлисларимизга концент бериш ниятимиз бор.

Мухлисларимиз билан дилдан суҳбатлашиш, дийдорлашиш имконини яратганингиз учун, Сиз «Гулистон» журнали ходимларига ҳам ўз миннатдорчилигимни билдираман.

— **Раҳмат, яхши ниятларингиз амалга ошаверсин. Сиз ҳам соғ-омон бўлинг.**

Шермурод СУБХОН
суҳбатлашди

Санъатимиз ДАРФАЛАРИ

Ўзбекистон халқ артисти Асад Азимов ўзбек санъатида ўзига хос из қолдирган. Юксак малакага эга, лирик тенор овоз соҳиби бўлган бу кўшиқчи Алишер Навоий номидаги Катта опера ва балет театри

сахнасида кўйилган спектаклларда етакчи партияларни ижро этди ва санъат мухлислари қалбидан жой олди.

Санъаткор оиласида таваллуд топган Асад Азимов болалигидан санъатга кўнгил кўйди. Отаси Ваҳоб Азимов режиссёр бўлиб ишлайдиган Йўлдош Охунбобоев номидаги Андижон мусикали комедия ва драма театри сахнасида ёш бўлишига қарамай, «Гулсара», «Тоҳир ва Зухра», «Фарҳод ва Ширин», «Аршин мол-олон» спектаклларида етакчи роллар ишониб топширилади.

Асад Азимов 1947 йилда Москва консерваторияси қошида очилган Ўзбек опера студиясига кириб ўқийди. Студияда, Москва консерваториясида олинган сабоқлар бежиз кетмайди. Айниқса, истеъдодли педагог Д.Т.Тонский синфида вокал маҳорати бобида олган

дарслари қобилиятли ўсмир истеъдодини намоён қилишга янада имконият яратди. Асад Азимовнинг опера кўшиқчиси сифатида шаклланишида ушбу студия сахнасида кўйилган спектакллар катта ўрин тугди. Аввал студия, сўнгра консерватория сахнасида Асад Азимов Ю.Мейгуснинг «Ёш гвардия» спектаклида Кошевой, У.Ҳожибековнинг «Аршин мол-олон» спектаклида Асқар, П.Чайковскийнинг «Евгений Онегин» операсида Ленский образларини яратди. Худди шу сахнада кўйилган мазкур операда Ленский партиясини куйлаб, диплом иши тайёрлади.

1953 йилда Асад Азимов Бухарестда ўтказилган халқ кўшиқ ва рақслари фестивалида муваффақият билан иштирок этди. Т. Содиқовнинг «Сарвиғул» ва С. Юдаковнинг «Ўзбекистон» романсларини ижро этиб ажойиб ютуқни қўлга киритди. Ўзбекистонлик кўшиқчи биринчи марта I даражали диплом ҳамда олтин медал билан тақдирланди. Айни шу йили Асад Азимов Москва консерваториясини тугатиб, Ўзбекистонга қайтди. 1953-54 йилларда А. Навоий номидаги опера ва балет театри ёш, истеъдодли кўшиқчилар гуруҳини ишга қабул қилди. Шубҳасиз, бу ёшлар орасида Асад Азимов ҳам бор эди. Тошкентда ҳам у «Евгений Онегин» опе-

Эшигимизда телевизор орқали бериладиган концертларни дастурномадан белгилаб, орзиқиб кутиб томоша қилардик. Аниқ эслайман, хонандалар студияда чолғучилар билан чиқиб, кўшиқ куйлашарди. Ёки табиат кўйида, фонтан ё шаршара ёнида кўшиқ айтар, раққосалар рақс тушишар эди («Баҳор қайтмайди» видеофильмидагидек). Ҳозир ҳам эски ленталардан кўшиқлар кўйишса, болалигим ёдимга тушаверади. Энг муҳими, бу кўшиқлар болалигимни қайтариб берадигандек қадрли бўлиб кетган...

Кейинги йилларда тингловчиларнинг диди ўзгарди. Энди бир хилликни томошабин қабул қилмайди. Табиийки, талабга қараб, «маҳсулот» ҳам ўзгарди. Замонимизга яраша хоҳлаган пайти истаган кўшиқни эшитишимиз мумкин. Шунга кўра телетармоқлар, «FM» каналлар, видео-аудио, DVD каби техник имкониятлар хизматимизда. Баъзан талаба сингилларим бирор кўшиқ ёки кўшиқчи ҳақида гапириб қолишса, кўшиқ қолиб, клип тўғрисида суҳбатлашишади. Ҳатто, клипмейкери фалончи экан, фалон жойда олинган экан, имиджмейкери фалончи экан, газетада ёзибди... сингари узоқ ва зерикарли суҳбатлар қилишади. Бизнинг болалигимизда эса фалончи шоирнинг фалон шеъри кўшиқ бўлибди, бастакор фалончи экан, фалон кўшиқчи айтибди... каби суҳбатлар бўларди. Китоб ўқимайдиган талаба йўқ эди. Кўшиқ бўлган шеърлар таниши бўларди. Кўпинча, таниши бўлмаган шеърни услубига қараб, шоирини аниқлаб олиш мумкин эди.

Юқорида айтганимдай, буғунги ўтқир дидлар кечаги

куннинг бир хиллигини кўтара олмайди. Кўшиқлар турфа хил, уларга ишланган клиплар турли. Битта клип Париж минорасида олинса, битта клип самолётда олинмоқда. Агар имконияти бўлса, кўшиқчиларимиз ойда ҳам клип олишаверади. Нима бунти, ўзбек кўшиқчиси ойда кезса! Бунинг ёмон томони йўқ. Сўзлари ҳам ўзига хос бўлади: Сени кутаман ойда, Ойдаги ўша жойда...

Ажаблანарли жойи йўқ. Аксарият кўшиқлар шунақа жўн мисралар тизилмасидан иборат-ку. Бу ҳақда бир ҳамкасбим билан суҳбатлашиб қолдим. Яъни кўшиқларнинг матни шеър эмаслиги ҳақида. У бу ҳолни ижобий баҳолади. «Яхши-ку, бир кўшиқчи ўз дардини ёки кечинмаларини кўшиқ ёзадиган шоирга бориб айтди, ё бошқа шоирга. У шеър қилиб беради. Кейин кўшиқчи ўз кечинмаларини етказиб бериб куйлайди. Бунақа ҳол Россияда ҳам бор. Махсус «песенник»лар баланд баҳоларда кўшиқларга матн ёзиб беришади. Умуман, бунинг ёмон томони йўқ. Навоийни тушунмай, ҳис қилмай, бунинг устига сўзларини бузиб куйлагандан «Сени севаман, I love you...» деб юраверишсин. Ёшлар ҳам мумтоз кўшиқлардан кўра «ҳазми енгил» кўшиқларни яхши кўради». Унинг фикри менга ҳам маъқул бўлди. Тўғри-да, ҳамма кўшиқлар ҳам ёмон эмас-ку. Айниқса, кейинги пайтларда кўшиқчилар лапарлар, халқ кўшиқларини замонавий талқинда ижро этишяпти. Энг яхши томони буғунги кунда кўшиқларнинг фақат ижрочиси эмас, мусиқа ва матн муаллифи ҳам эълон қилиняпти.

расида Ленский партиясини ижро этади. А. Азимов Ленский партияси ижросидаги анъаналар моҳиятини ўзгартирмаган ҳолда ёш, жўшқин шоир образини ўзига хос талқин этади. Ленский табиатига хос – самимият, таъсирчанлик, сағла хафа бўлиш, лириклик каби чизгиларни таъкидлаган ҳолда унинг образини жонли ёритишга интилди. Шу тариқа Асад Азимов Ленский партиясини А. Навоий театри саҳнасида юз мартадан ортиқ ижро этди.

Кўшиқчининг катта суръат билан малака оширганлигига кетма-кет ижро этилган ролларга қараб хулоса чиқариш мумкин. У италян композитори Жузеппе Вердининг «Травиата» операсида Альфред, «Ромео ва Жульетта» операсида Ромео партияларини ижро этади.

1956 йилда А. Навоий опера ва балет театри ўзбек тилида саҳнага Ж. Бизенинг «Жавоҳир изловчилар» спектаклини қўйди. Таржима асарнинг саҳнага қўйилиши Ўзбекистон опера ижрочилиги ривожланишида катта аҳамият касб этади. Бундай спектакллар жамоанинг бадиий ўсишидан гувоҳлик берар, уларнинг вокал-техник имкониятларини бойитар эди.

Асад Азимов «Жавоҳир изловчилар» операсида нафақат бош эркак ролини ижро этиш, айна пайтда спектаклни саҳнага қўйишда ҳам фаол иштирок этди. Юқориди айтилганидай, Асад Азимовнинг овози лирик тенор ҳисобланади. У ижро этган Нодир партиясида ҳам, бошқа образларда ҳам лирик ҳис-ҳаяжонни овози орқали ифода эта олади. Асад Азимоанинг ижодида миллий ўзбек опералари ҳам катта ўрин тутади. Санъаткор томонидан миллий ўзбек операларида яратилган муаллим, Жўра образлари, С. Василенко ва М.Ашрафийнинг «Бўрон» операсида Железнов, «Тоҳир ва Зуҳра»да Тоҳир, «Дилором» операсида Улуғхў-

жа, Глиэрнинг «Зайнаб ва Омон» операсида Эргаш партиялари шулар жумласидандир. «Улуғбек» операсидаги Абдуллатиф партияси ижроқидан катта маҳоратни талаб этарди. Ана шу мураккаб партияни Асад Азимов маҳорат билан ижро эта олди.

М. Ашрафийнинг «Шоир қалби» операсида Фурқат партияси артистнинг жиддий ижодий ютуғи саналади. Опера қаҳрамони бўлмиш Фурқат 19-аср охирларида яшаб ижод этган машҳур маърифатпарвар ўзбек шоири эди. Кўшиқчи ҳақиқатан ушбу образ ичида яшай олди. Бу ролга алоҳида меҳр қўйди.

Асад Азимовнинг артистлик фаолияти диапозони жуда кенг эди, аммо аввало у бой тембр бўёғига эга жарангдор овоз соҳиби, опера кўшиқчиси эди. Унинг ижодига замонавий кўшиқ лирикаси хос эди. Унинг ярим асрдан зиёд ижодий фаолияти опера театри билан узвий боғлиқ кечди яна у ўзини режиссёр сифатида ҳам синаб кўрган. «Шоир қалби», «Хоразм кўшиқлари» операларини, ўзи мустақил равишда «Евгений Онегин» операсини ҳам саҳналаштирган. У саҳнада ҳам, ўзи кўп йиллар хизмат қилган Тошкент театр-рассомчилик институтининг (ҳозирги Маннон Уйғур номидаги санъат инситути) мусиқали драма факультетининг вокал кафедрасида кўпдан-кўп шоғирларни тайёрлаб етиштирди. Асад Азимов ҳақли равишда ўзбек опера санъати зарварағига кира олган ажойиб санъат устаси эди. Бетакрор кўшиқчи, Ўзбекистон халқ артисти Асад Азимов 1994 йил ноябрь ойида бу дунёдан ўтди. Устоз санъаткор санъати ҳамон барҳаёт, у мухлислари, шоғирдлари қалбида абадий яшайди.

Мақсад ЮНУСОВА,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист

Бир неча йил олдин анчагина ўқимишли бир хонанда билан бу ҳақда сўхбатлашганимда у ҳам бу масалага яхши баҳо берган. Яхшиси, унинг фикрини айнан кўчириб бера қолай: «Бугунги кун кўшиқларининг матнларини саёз деб бўлмайди. Ўзи ёзиб, ижро этадиганлар ҳам чиройли гаплар топишяпти. Умумий хулоса чиқариш қийин бўлса-да, бир гапни айтмай. Масалан, адабиётда кейинги пайтларда «модерн» йўналиши пайдо бўлди. Бутун бир достоннинг юқини қамраб олган уч қаторлик шеърлар ҳам бор, шаклбозликка асосланган уч қаторлик шеърлар ҳам бор. Худди шундай кўшиқчиликда, рақс санъатида, кино санаотида ҳам ўзгаришлар бўлаяпти. Ҳар ким ўз дунёқарашидан келиб чиқиб, ўзига керагини танлайверади. Мен ўзим «реппер»ларни эшитмайман. Лекин фарзандларим эшитишса, марҳамат...»

Шу каби фикрлар менга бугунги кун кўшиқчилиги ҳақида ижобий хулоса ясашига туртки бўлди. Бироқ барибир ҳамма кўшиқлар, клиплар эмас...

Дарвоқе, клиплар хусусида икки оғиз. Ўн йиллар муқаддам деярли ҳамма кўшиқчилар ёппасига машинада клип олишга ҳаракат қилишарди. Кейинчалик қўл телефонлар, замонавий техникалар мода бўлди. Бугунги кунда клиплар хобхоналарда олинмоқда. Ҳамма томонига майли десак, ижобий томонларини кашф қилсак ҳам хобхоналарда олинган клипларни ахлоқсизлик ёки беҳаёлик деб баҳолайман. Энг қизиғи, клиплардан олинган айна бачкана лавҳалар концерт афишаларига чиқ-

КЛИПЛАР КЕРАКМИ?

(ёхуд клипми, қилиқми?)

моқда. Бу антиреклама бўлиб қолиши хонандаларнинг хаёлига ҳам келмайди. Кўпчилик катталар, ёшлар бунақа клипларни ёқтиришмаслигини айтишди. Яқинда «гап»чи аёллар қизиқ гап айтишди. Ҳаммалари йиғилиб яхшигина хонанда қизнинг концертига тушмоқчи бўлишибди. Унинг афишадаги ётиб олиб тушган суратини кўриб, буни томошабинга нисбатан ҳурматсизлик деб, фикрларидан қайтишибди. Ана шунақа гаплар!

Яна бир мулоҳаза. Болаликда эшитган кўшиқлар болаликнинг ўзи сингари қадрли бўлиб хотирада яшар экан, фарзандларимизнинг болалик хотиралари қандай бўлади?!

Яқинда «Ёшлар» каналида бугунги кун шеърляти хусусида кўрсатув бўлди. Унда таниқли шоиримиз ёмон китоблар чиқмаслиги учун ёзувчилар уюшмаси, вилоят бўлимлари бирлашиб наирга берилаётган шеърларни муҳомаддан ўтказиб чиқаришни йўлга қўйишганини айтишди. Худди шундай, кўшиқлар, клиплар ҳам муҳомаддан ўтса, бадиий кенгаши эса холислардан ташкил топган бўлса, санъат салбийдан ижобийга қараб ўсар, энг аҳамиятлиси, тингловчиларнинг диди ўткирлашар эди. Бу шахсий фикрларим. Мулоҳазалар бўлса, марҳамат.

Манзура ШАМСИЕВА

Сўздан инжу ахтариб

Тенгқур, тенгдош ёки талабалик йилларида дўстлашган, қадрдонлашган, ёшлик гурури, сурури ила билимга чанқоқлик, ташналик билан интилиб серзавқ, серфайз, шодон «олтин давр»ни ҳамқадам, ҳамфикр ўтказган дўстинг ҳақида ёзиш ҳам осон, ҳам қийин. Осонлиги шундаки, нигоҳларинг олдида залворли ҳаётда ўз ўрнини топган, сермашаққат, серташвиш меҳнати ила фаннинг чўққиларига чиққан, йигит-қизларга таълим-тарбия берган, одамларга эзгулик бахш этган дўст ишлари, фидоийлиги ҳамиша кўз олдида кинотасмадай ўтиб, шуурингизда ёғдуланаверади. Қийинчилиги эса шундаки, қадрдонинг ҳақида ҳамиша кам айтавериш...

Суюнжон билан мамлакатимизда машҳур не-не аллома-ю фузалоларни, ёзувчи, шоир, журналистларни вояга етказган ҳамда педагоглар маскани бўлган СамДУнинг ўзбек ва тожик филологияси факультети қопқасида бундан роппа-роса қирқ йил олдин танишганмиз. Бугдойранг, ўрта бўйли, чиройли йигит аниқ ва тиниқ мушоҳадалари билан ўзига тезда жалб қилганди кишини.

У сарҳадсиз чўлу биёбонлар, қир-адирлар, шифобахш сув ва маъданлар маскани Нуробод туманининг Улус қишлоғида 1950 йил 10 январда дунёга келди. Отаси Амир ака зиёлимонанд, одамохун, онаси Хониғул опа эса дунёдаги барча оналарга ўхшаш эзгу фазилат-

ли эди. Фарзандлари тарбиясида ҳар иккаласи ҳам масъул бўлиб, еру кўкка ишонмай тарбия қилди ва вояга етказди. Юртнинг беғубор, соф ҳавоси, яйловлардаги турли хил гиёҳлар, зумрад қиш, насимий баҳор Суюнжоннинг ёш қалбида ўзгача завқ, ўзгача шавқ уйғотди. Мактабда устозларидан фан сирларини пухта ўзлаштириб, бўш вақтларида беихтиёр кўлига рубоб олиб кўшиқ айтди, куйлади. Ёз ва куз оқшомлари бадий асарлар мутолааси билан банд бўлди. Пок ва беғубор қалби гўзалликка ошуфта бўлди. Шу боис, меҳрибон устозлари сабоқлари ва панд-насиҳатларини қалбига жо айлаб, гўзаллик ва адабиётга меҳр қўйди. Ёшлик орзу умидлари ила кимдир муҳандис, шифокор, ветеринария врач, зоомуҳандис иштиёқи билан кўҳна ва ҳамиша навқирон шаҳарга йўл олган бўлса, у ҳеч иккиланмай педагог-олим бўлиш нияти билан СамДУга ўрта мактабни аъло баҳолар билан тамомлаган шаҳодатномасини топширди. Ўша йил август кириш имтиҳонларини муваффақиятли топшириб, университет талабаси деган шарафли номга эга бўлди. Қувонч ва шодликни қутлуғ илм маскани хиёбони билан баҳам кўрди. Жонажон қишлоғи ва болалиги ўтган тупроқ кўча, кўй-қўзи, сигир-бузоқ, эчки-улоқли ҳовлисига худди учиб боргандек сезди ўзини. Оғайин-қариндош, ёру дўст унинг муваффақиятидан севинди.

Сиддиқ МҶМИН

ҚҶШНИЛАР

*Қўшнингнинг уйда чироқ ёнса,
шуъласи сеникига тушади.*

Ўткир ҲОШИМОВ

Қўшни қушлар бир дарахтга кўнади,
Чуғурлашиб, юраклари жўш урар.
Қўшним тафти билан меҳрим қонади,
Чироғингиз ёниқ бўлсин, қўшнилари!

Қўшнисизнинг тотли эмас шавласи,
Иноқларнинг қувноқ соз, ашуласи.
Ҳеч бўлмаса тушади-ку шуъласи,
Чироғингиз ёниқ бўлсин, қўшнилари!

Чин дўстликнинг баҳоси йўқ, нархи йўқ,
Туркман, қозоқ, қирғиз тилин шарҳи йўқ.
Афғонмисиз, тожикмисиз фарқи йўқ,
Чироғингиз ёниқ бўлсин, қўшнилари!

Қанча қувонч, ташвиш ўтди бу бошдан,
Айтаверсам тугамайди бирбошдан.
Сиз яқинсиз олисдаги қондошдан,
Чироғингиз ёниқ бўлсин, қўшнилари!

Азал-азал оҳ-зоримиз бир бўлган,
Савдо-сотик — бозоримиз бир бўлган,
Охир борар мазоримиз бир бўлган,
Чироғингиз ёниқ бўлсин, қўшнилари!

Қулоқ солманг олисдаги олчоққа,
Ўз юртидан тониб кетган қочоққа.
Чақалоғу гул ярашар кучоққа,
Чироғингиз ёниқ бўлсин, қўшнилари!

Ўртамизга ҳеч ким раҳна солмасин,
Дўстлик мадҳин куйлашдан тил толмасин.
Сиддиқ Мўмин сўзи ерда қолмасин,
Чироғингиз ёниқ бўлсин, қўшнилари!

Билимга ўч, ташна қалбда орзу-умидлар муҳрланиб қолди. Куз тонги уйқусиз кечди. Ўша кунги бедорлик, орзу умид, ниятлар ҳам ботинан, ҳам зоҳиран ҳали-ҳануз оташ юракни тарк этган эмас. Ҳамон олмос қирралардек сержило умргузаронлик ва ижод зирвали, виқорли чўққилар сари етакламоқда ва ундамоқда. Ҳаловатсиз тунлардан ором истамоқда. Бу воқифлик эса фанда ўзгача кашфиётлар, илмий назарий хулосалар чиқаришга асос бўлмоқда.

Ёш талаба университетда мумтоз адабиётимизнинг ва ўзбек тилшунослигининг йирик намояндалари, дониш фазилатли педагоглари: У.Турсунов, В.Абдуллаев, Р.Қўнғуров, Б.Валихўжаев, Р.Орзибеков, В.Эгамов, Н.Шукуров, С.Мирзаев, Ж.Ҳамдамов, Ш.Холматов ва бошқалардан олган сабоқларини эндиликда ўзи йигит-қизларга такрор-такрор ўқитмоқда ва ўқитирмоқда.

— Суюнжон! Тилшунос олим бўлишинг керак. Сенда бу соҳага иқтидор, куч, билим бор, — устозининг ўғитлари қулоғи тагида қайта-қайта жаранглайверди. Аҳди қатъий бўлди. Университет таҳрир нашриёт бўлимида муҳаррир, катта муҳаррир ва бўлим бошлиғи вазифаларида ишлади. Ўзбек тилшунослиги кафедрасида Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, профессор Р.Қўнғуров раҳбарлигида номзодлик диссертациясини ҳимоя қилди.

Йиллар ўтиб, университет ўзбек тилшунослиги кафедраси докторанти бўлди. «Ўзбек тилининг бадиий услуби» мавзусида илмий изланишлар олиб борди. Ўзбек тилининг функционал услублари тизимида тилнинг бадиий-эстетик вазифасига кўра алоҳида хусусиятларга эга бўлган бадиий услуб ва унинг лингвистик аломатлари кенг кўламада таҳлил қилиб берилди. Тунларни тонгга улаб, ўзбек адабиётидаги асарларни мутолаа қилди. Романчиликдаги, шеърятдаги лингвистик ўзига хосликлар, ижодкорларнинг ўзига мос услублари ўрганилди.

Суюнжон Каримов мана, чорак асрдирки, ўзбек тилшунослиги кафедрасида катта ўқитувчи, доцент,

профессор ва мудир вазифасида ишлаб, илмий изланиш ва тадқиқотларини педагогик фаолият билан чамбарчас боғлаб олиб бормоқда. Қатор монографиялар, илмий ва ўқув-услубий қўлланмалар ва оммабоп мақолалар чоп эттирди. «Баркамол авлод йили»даги кузатишлари, қувваи ҳофизасининг ёш йигит-қизлар, талабалар тарбияси таълим тизимида олиб борилётган маънавий-маърифий ишларни янада яхшилаш, даврзамон талаблари даражасига кўтаришга бағишланган баҳс-мунозарали мақолалари ҳам анчагина.

Иқтидорли ва салоҳиятли олим раҳбарлигида 4 нафар тадқиқодчи номзодлик, 10 киши магистрлик диссертацияларини муваффақиятли ҳимоя қилган. Айни пайтда, 2 киши докторлик, 9 киши эса номзодлик ва магистрлик диссертациялари устида ишламоқда. У 2 та докторлик, 9 та номзодлик диссертациясига расмий оппонентлик қилган. ЎЗР ФА Тил ва адабиёт институти ҳузуридаги тилшунослик йўланишидаги фан доктори илмий даражасини беришга ихтисослашган Бирлашган кенгаш аъзоси. Ўзбекистон Республикаси «Шаҳидлар хотираси» жамғармаси вилоят бўлими раиси. Бу борада ҳам эзгуликка даҳлдор ишларни беминнат ва самарали амалга ошириб келмоқда. Фидойи илмий-педагогик фаолияти ва жамоат ишлари учун «Шуҳрат» медали билан мукофотланган. Оилада меҳрибон ота. Турмуш ўртоғи, педагог Ойсулв билан ўғил-қизларини эл-юрт хизматига камарбаста кишилар қилиб тарбиялаб, олий маълумотли мутахассислар бўлишига ҳисса қўшган, вояга етказган. Бугун нузли, ёғдули умргузаронликларида невараси суйиб, Аллоҳга шукроналар айтмоқда.

Машаққатли меҳнатдан ҳаловат излаган дўстлар ҳаётига Аллоҳнинг нуру ҳидоятлари ёғилаверсин. Закий, хушрўй, хушрафтор ва хушғуфтор олим дўстимизни қутлуг 60 ёши билан муборакбод этамиз.

Лутфулла МАМАСОЛИЕВ,
журналист

ОСТОНАНГДА КУТАЁТГАН БАХТ

Ўз уйида бахтли бўлган кишигина бахтлидир.
Лев ТОЛСТОЙ

— Қаерларда экан зар, тилло,
Қаерларда экан тожу тахт, —
Деб кезарсан, топилмас, аммо
Ўз уйингдан топилмаган бахт.

Қидирасан нотаниш йўлдан,
Гавҳар тўла денгиз ё қўлдан.
Топилмайди сахрою чўлдан
Ўз уйингдан топилмаган бахт.

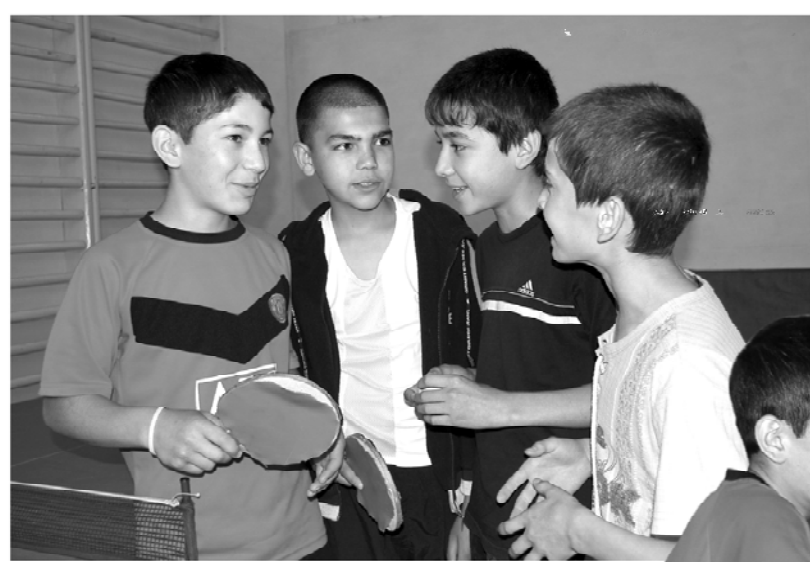
Паноҳ берар қондош-қариндош,
Уч кунгача сийлар бериб ош.
Сўнгра дейди: топ янги йўлдош,
Ўз уйингдан топилмаган бахт.

Бош урасан майхоналарга,
Қидирасан чойхоналардан,
Кучоқ очмас тўйхоналарда
Ўз уйингдан топилмаган бахт.

Баҳам кўрмоқ бўлиб кулфатни,
Қидирасан эски улфатни,
Дард устига қўшади дардни
Ўз уйингдан топилмаган бахт.

Омад излаб ҳар турли ишдан,
Йўл оласан олис хорижга.
Топилмайди Римдан, Париждан
Ўз уйингдан топилмаган бахт.

Сўнг қайтасан уйингга дилгир,
Сени зўрга танир бир кампир.
Атрофингда айланар гир-гир
Остонангда кутаётган бахт.

Ободончилик, тadbиркорлик, хунар-мандчилик – инсон учун, унинг тўқис яшаши учун ҳаммаси зарур. Лекин зарурлар ичра зарурият – бу инсон саломатлиги. Саломатликни асрашнинг энг ишончли воситаси бу – спорт.

Тошкент вилояти Бўстонлиқ тумани 18- умумтаълим мактабининг 1-тоифали жисмоний тарбия ўқитувчиси Ўктам Тўйчиев ўз фаолияти давомида бу ҳақиқатни исбот этиб келмоқда. У 1964 йилдан буён битта жойда – шу маърифат масканида хизмат қилади. Айниқса, ёшлар учун жуда қулай бўлган спортнинг волейбол тўғараги фаолиятига алоҳида этибор қаратди. Синфдан ташқари ташкил этилган волейбол

Камил Жамтоев тайёрлади

Ўзбекистон спортчи

тўғараги қатнашчилари қайси мусобақада иштирок этишмасин, устоз ишончини оқлайдилар. Шогирди Лазиза Толипова ҳозирги кунда Республика терма жамоасида волейбол ўйнайди. «Умид ниҳоллари» спорт мусобақаларининг қанча навқирон вакиллари унинг собоқлари, машқларида тобланган. Ўктам Тўйчиев кўп йиллик тажрибаси, йилларга бўй бермаган ўктамлиги билан ҳали кўп сафларни майдонга йўллаши, шубҳасиз.

ТУЙҒУЛАР ҲАЙҚИРИҒИ

Усмон Азимни 1974 йилнинг кузагида бўлса керак, Ёзувчилар уюшмасидаги бир шеърхонликда илк бор кўрганман. Унғача, аҳтимол, телевизорларда кўргандирман, шеърларини мунтазам ўқиб борганлигим аниқ. Менимча, ўша пайтда шеъринг авлодлар алмашаётган эди. Эркин Воҳидов, Шуқур Холмирзаев, Абдулла Орипов, Ўткир Ҳошимов, Омон Мухтор, Омон Матжон сингари истеъодлар ўзидан олдинги оқсоқол ижодкорлар томонидан бир қадар қўллаб-қувватланган, жуда қўлланмаганлари ҳам Абдулла Қаҳҳор, Ғафур Ғулом, Ғайратий каби устозларнинг нафасини сезиб туришган бўлса, Ҳалима Худойбердиева, Тоғай Мурод, Азим Суён, Шавкат Раҳмон, Усмон Азим, Хуршид Давронлар авлоди оқсоқоллардан мадад олиш у ёқда турсин, улар билан тузукроқ тил топишолмадилар ҳам, шекилли. Негаки, адабиётга гуриллаб кириб келган бу ёшлар сўз айтиш мумкинлигининг ўзидан шодмон бўлмасдилар. Уларга миллатнинг шодлигисиз ўз бахтлари кемтик туюлар, барча битганлари зугум-зўрликка қарши исён руҳи билан йўғрилган эди. Максималист бу ёшлар адабиётнигина эмас, ҳам ҳар бир одам кўнглини, ҳам бутун жамиятни тозартишни истардилар. Эрка ташналикларини яшириб ўтирмасларида қандайдир саркашлик, исён бор эди.

Сутга озги куйганидан қатиқнида мудом пуфлаб ичишга ўрганган катта авлоднинг, табиийки, уларни қабул этиши, айниқса, имдод бериши амри маҳол эди. Аҳтимол, адашаётгандирман. Лекин менга, айнан, ўтган асрнинг 70-йиллари ижодий авлодлар бўлинаётгандай, ҳатто, бир-бирига бир қадар қарши тургандай бўлиб туюлаверади. Балки, Усмон қатори шоирларнинг тутумлари катта авлод назарида тўқликка шўхлик, ҳатто, олифталик бўлиб туюлганидан, уларни ёқтиришмагандир. Ҳолбуки, ёш шоирлар ҳар қандай инсоннинг азалий ҳақи бўлмиш эрк истаётганларини очиқ айтдилар, холос. Уларнинг юраги ана шу истак билан урарди. Қирғоғидан тошиб чиқаётган ёниқ туйғулар эрк иштиёқда алангаланган юрак чўғлари эди!

Айтмоқчи бўлганим кечани Туроб Тўла бошқарганди. Жуда кўпчилик катта-кичик шоирлар шеър ўқишди. Навбат Усмон Азимга келганда зал негадир қалқиб кетди. Минбарга бўйчан, ягриндор, юз-кўзидан ҳам, юришларидан ҳам шиддат ёғилиб турган, ўз қадрини билладиган кишилар каби атрофга нописандликка ўхшаб кетадиган парвосизлик билан қарайдиган бир йигит чиқди. Менимча, у учта шеър ўқиди. Охирги шеър: «**Мен сизларни ташлаб кетман!**», — деган оташин хитоб билан тугалланарди. Усмоннинг турку таровати жонли исённинг ўзгинаси, ўқиган шеърларининг бари наъравор эди. Шеърнинг зарбли ўринларида у минбарга гурсиллатиб мушт урарди. Залдагилар бу шеърлардан кучли зарядланган, шоир энергетикаси тингловчилар сезини забт этганди. Момоқадироқдай қарсақ кўпди. Шоир тушиб кетаётганда, Туроб Тўла: «**Ука, муштлайвериб минбарни синдириб қўйманг! Сиздан бошқалар ҳам шеър ўқиши керак!**» — деди. Кимлардир кулгандай бўлди. Лекин ўқилган ярадор юрак фарёди бўлмиш жиддийдан-жиддий шеърларнинг таъсири шунчалар қудратли эдики, кулги гўрисондаги каби ножоиз эшитилди. Минбардан тушаётган Ус-

мон ортига қайтмоқчидай илкис тўхтади. Сўнг яна илдам юриб, ўтирган жойига кетди.

Менимча, шеърхонлик шу ерда тугаши керак эди. Чунки Усмондагидай дарду ундай шиддат, унинг каби исён билан шеър ўқиш мумкин эмасди. Бугунги йигиннинг поэтик чўққиси унинг забти билан эгалланганди. Лекин шоирлар ҳам бандалар экан, навбати билан яна шеърлар ўқилди. Лекин бирор шоирнинг чиқиши ҳам Усмон қолдирган таасуротни, у кўзотган ҳовурни, у ёққан оловни пасайтиролмади.

Ўша кундан буён Усмон Азим шеърятининг мухлисига айланганман ва ўшандан буён бетакрор бу поэзия тўғрисида ёзишни орзу қилиб юраман. Аммо улкан истеъод ҳақида ёзиш ҳамиша қийин экан. Бунинг устига, шоир керагидан ортиқ саркаш, ғашга тегадиган даражада эрка, ўйлаб ўтирмай, кўнглига келганини айтаверадиган одам бўлса... Тўғри, Усмон Азим тўғрисида сира ёзмадим эмас, ёздим. Қозогистондаги ўзбек мактаблари учун яратилган дарсликнинг тўққизинчи синфига алоҳида адабий сиймо сифатида киритдим ҳам. Аммо ёзганларимдан кўнглим тўлмасди. Билмайман, ушбу мақола кўнглимдагидай бўлармикан? Ўттиз олти йил давомида кўнглида асаб юрилган туйғуларнинг изҳори ўлароқ туғилган ушбу мақола ўша йигинда мени лол қолдирган оташин шоир йигитнинг олтмиш ёшига бағишланади.

Усмон Азимнинг битганлари орасида «**Карвон кўрдим...**» шеъри бошқача таъсир кучига эга туюлади. Аҳтимол, миллий шеърятда интим туйғуларнинг бу қадар наъравор ифодаси камлиги туфайлидир. Шеърда қўлланган ҳар бир тимсолу кўчимнинг маъносини илғаш, у орқали англаштилаётган фикр, ифодаланаётган туйғунинг ҳис этиш одамни юксалтиради. Шеърнинг ички мусиқаси ёридан айрилган ошиқнинг нидосини ёдга солади. Суймаган кишига узатилиб кетаётган Ойтуман ҳолатининг «**Нуртуяда менинг ёрим музлаб борар**» тарзида тасвирланиши кўнглини ўртади. Шеърда қизғалдоқлар очилган пайтда юракда ишқ йўқлиги, руҳ пажмурдалиги сабаб музлаб бораётган қиз ҳолати теран акс эттирилган. Табиат эса қизнинг ҳолатига тамомила тескари, совқотгудай ташқи сабаб йўқ, атроф гулга бурканган, музлаш кўнглидаги қаҳратоннинг натижаси.

Шеърдаги «**Оғринма дил, мард қолади армон билан**», «**Мен қолайин юрак деган сарбон билан**» сингари таъкидлар лирик қаҳрамон табиатига хос баландлик, жўмардлик ва айни чоғда улкан чорасизликни англатади. Шеърда бахши шоирнинг афтода руҳияти «**Ойтуман ёр, тумандайин сузиб кетдинг, Юрагимнинг қалъасини бузиб кетдинг**» тарзидаги адоқсиз андуҳда акс этади. Ўта фожиали иқдорнинг изидан билдирилган «**Парчалансам — мени қўшиқ йиғиштирар**» тарзидаги ишонч ижодкор ошиқ тийнатидаги ўзига хосликни ифода этади. Шоирнинг: «**Сен қўшиқсиз қолдинг, гулим — тўзиб кетдинг**» тарзидаги самимий нидоси акс этган сағрда парчаланган юраги қўшиғида йиғилган ошиқ ва вафо қилмаганидан қўшиқсиз қолиб тўзиган маъшуқа ҳолати зид қўйиб тасвирланади. Шеърда кўнглидан қўшиқ бўлиб оққан севгига хиёнат қилган маъшуқа ҳолати «**тўзиб кетдинг**» бирикмаси орқали таъсири ифода этилган.

Шеърнинг: «*Гамга ўзим харидорман, ўзим бозор*» мисрасида эзгу ўй ва амал кишисига ҳамиша гаму изтироб йўлдош экани қабариқ акс этган. Бу мисрада бевафо Ойтуманнинг гам чекишини истамаган ошиқ туйғуси ифодаланган. Бир юракка икки муҳаббат сиғмайди. Кимга бўлмасин, қандай ниятда қилинмасин хиёнат хиёнатдир. Шу боис ошиқ эндиликда маъшукаси ўзини соғиниб эрига хиёнат қилишини эмас, юртни эслашини, элини ўйлашини истайди: «*Менга эмас, тупроғингга бўл интизор*» йўсинидаги тилак шунинг ифодаси.

Элбек бахшининг: «*Бу олам-ку, маним дилим ярим этди, Ярми билан куйласам ҳам олам тўлар*» шаклидаги қаноати Усмон Азимнинг ўзига ишончидай туюлади. Унда элу юртига, суйганига сарфланиб, ярим бўлган юрак ва шу ярим юрак билан оламни куйга тўлдиришига ишонган куйчи тимсоли қоядай бўй кўрсатади.

Усмон Азим айтимлоқчи бўлган фикр оппа-очиқ кўриниб турган шеърларни кам ёзади. Одатда, унинг битганлари ўқувчини ўйга толдирадиган, сатрлар замиридаги маънони излаб топишга ундайдиган бўлади. Шоирнинг бахшиёналаридagina нарсаларни ўз оти билан айтишга интилиш, чақирӣқ руҳи кучли. Шу боис Элбек бахшининг шогирди Эломонга айтганлари акс этган «*Устозим деганинг...*» шеърдаги «*Устозим деганинг шеърфуруш чиқса, Суйганим деганинг эрфуруш чиқса, Подшоҳим деганинг элфуруш чиқса, Чидагин, болам-а, чидагин*» тарзида қилинган фигонли хитоб зумда ўқувчи шуурини қамраб олади. Шеърнинг иккинчи бандида ифодаланган руҳий ҳолатни англашга уриниш кишини маънан юксалтиради. Учинчи банддаги «*Амир ўғри бўлса, қози - рийкор, Вазир — шухратпараст, ўғри — зийнокор, Ва уллар халқингдан кулсалар беор*» шаклидаги ўтли нидолар кўнгилда зулмга нафрат туйғусини уйғотиш баробарида одамни ўзи ҳақда ўйлаб кўришга ҳам ундайди.

Туртинчи бандда миллат ҳаёти учун энг муҳим паллада шоирнинг тўғри гапни айта билиши ҳал қилувчи аҳамиятга эғалиги акс этади. Сўнгги банддаги «*Десалар: дунёда битди кўз ёшлар*» сатрида алдаб юпатишнинг хавфи, ширин ёлғондан аччиқ ҳақиқат афзаллиги тасвирланади. Унда миллатни ҳақиқатдан чалғитиш маънавий жиноят экани ифодаланган. Шоир шеър сўнгида ҳар бандда такрорланиб келаётган тўртликка кичик бир ўзгариш киритиш орқали асарда бетиийқ исён ва кураш руҳини янада кучайтиради: «*Сен чида, болам-ей, сен чида. Куйлагин — тўхтама бир нафас! Сен куйла қилчнинг тигида, Ушанда эл-юртинг чидамас!*»

Усмон Азимнинг ижоди азалдан бугунга қадар бутунича одамни тушуниш, унинг кўнгил ҳолатларидаги яширин ва инжа сифатларни илғашга бағишланган. Унинг қаҳрамони юксак раҳмоний туйғуларга интилган, фақат яхшилик истаган, эзгуликка жонини бағишлагша тайёр шахс. Усмоннинг «*Илк шеърнинг ёзилиши*» балладасида ўзини излаган, ўзида ўзини топгани учун эркни ҳар нарсадан ортиқ кўрабилган қалб эғаси ҳолати акс эттирилган. Асарда эрк туйғусининг ижодкор кўнгил учун ҳар нарсаданда қиммат экани кутилмаган хаёлий сюжет орқали кўрсатилади. Асарнинг дастлабки бандларидаги кўкда учаётган қирқ кабутар - қирқ пари, пастда улардан қолиб кетмаслик учун оёғи ерга тегмай югуриб бораётган ўспирин руҳий ҳолатининг «*Осмон билан ер фарқи ўчар, Ҳар қадами айланар шеърга*» тарзидаги бир мунча самовий тасвири шеърхонни ром этади. Баллададаги «*Юрагида уйғонган баҳор, Урай бошлар ёғдуга бошин*» тасвири билан йигит юрагида уйғонган муҳаббат туйғуси бошини эзгулик нурига ўраётгани ифода этилади. Ўспириннинг на гайб кучлари газаби, на девлар тажовузи ва на худонинг қаҳридан кўрққан саркаш табиати тасвири ўқувчини сеҳрлаб қўяди.

Баъзан ўрнида айтилган биргина оғиз сўз ечимсиз жумбоқларни ҳал этиши мумкин. Айниқса, инсофли одам ҳақ сўзнинг қаршисида қуролсиз бўлиб қолиши парининг: «*Аммо эрксиз сиз ҳам бир қафас*» сўзларининг тасири акс этган ўринларда яққол намоён бўлади. Шеърдаги «*Эрк! Кўзларини юмади ўғлон, Тебранар бир тўлқин мавжсида. У майсага ўхшайди шу он, У гулларга ўхшайди жуда*» тарзидаги таъкидлар ўспирин кўнглида кечаётган қарама-қарши туйғуларни, у тушган мураккаб ҳолатни яққол акс эттиради. Ўқувчи қаҳрамоннинг майсага, гулга ўхшатилаётганлиги сабаби ҳақида ўйлаб қолади. Майса тирикликнинг, гул гўзалликнинг рамзи. Гўзалликка асир бўлгани боис ўспирин қизнинг ҳаётини тортиб ололмайди, эркига тажовуз қилолмайди. Шунгача парининг бирорта далилини тан олмаган ўспирин унинг эрка интилишини тушунади. Бу ҳол ўқувчи кўнглини тозартиради, юрагини кенгайтиради. Баллададаги: «*Учиб кетар оппоқ кабутар, Эркилиги — осмон сари*» сатрларининг оҳангидаёқ шодлик, қувонч янграйди. Ўспирин ҳолати: «*Кўксига Ер, Осмон қади*» сатрида йигитчага эзгулик, адолат йўлдошлиги, у ўзида Еру Кўкнинг ташвишини мужассамлаштиргани айтмай туриб, айтилган. Кўксига еру осмонни сингдирган ўғлонни кўнглини англаш учун ҳам кишидан камида одам бўлиш талаб этилади. Баллада сўнгидаги «*Илк шеърини ёзади бола, Бахш этгани ҳаммага қанот!*» шаклидаги таъкид ҳам кўнглиларни юксалтиради, ҳам умидбахш кайфият уйғотади.

«*Она, келганингизда*» шеърда турли сабаблар билан онасига керагидай меҳр кўргизолмаган ўғил андуҳлари акс эттирилган. Унда Усмоннинг аксар шеърларига хос кутилмаган ифодалар, яширин истиоралар, поэтик маҳоратни кўрсатувчи санъатлар йўқ, тасвир самимиятигина бор. Аввал ўқувчи эътиборини шоирнинг: «*Кўйлак олиб бермадим, ... Пулим йўқ эди, она*» иқрори тортади. Иложсизликдан туғилган армон туйғуси кейинги банддаги: «*Очилиб гаплашмадим... Вақтим йўқ эди, она*» сатрида бир қадар юксалиб, қаҳрамоннинг ўкинчи акс этади. Шеърдаги: «*Кулиб-кулиб юрмадим... Бахтим йўқ эди, она*» сатрларида ифодаланган тушқун ва норизо ҳолат тасвири ўқувчида қаҳрамондан ижирганиш уйғотгани каби уни ўйга ҳам толдиради. Шоирнинг: «*Йиғламадим ўксиниб... Ҳаққим йўқ эди, она*» тарзидаги иқрорини эса баҳолаш осон эмас. Ўқувчи қаҳрамонни на айбсотиш ва на тушунишни билади. Шу тариқа инсон туйғуларининг беадад мураккаблиги англанилади. Шеър якунидаги: «*Она, бахт ўзи нима, Она, бебахтлики надир?*» саволи киши ўйларини янада чалкаштириб юборади. Шеърни тушунмоқчи бўлган киши асар матнидан ташқари, ўз туйғуларини-да тафтишдан ўтказиши керак бўлади. Шу йўсин одамда ўзгалар ҳақида осон, беписанд ва ҳавойи фикр айтишдан тийилиш туйғуси шаклланади.

Усмон Азим ижодда ҳеч ким юрмаган йўлдан юришга интилган боис шеърларида шакл билан мазмуннинг номуносиблигидан ҳам ўзгача поэтик маъно чиқара олади. Бу жиҳатдан унинг «*Ҳа*», «*осон*» деб аталган ва жуда енгил оҳангли, асосан уч бўғинли мисралардан иборат мўжаз шеърни характерлидир. Шоир ўқувчини «*ҳа*» билан «*йўқ*»нинг нега осону нима учун қийинлиги ҳақида мулоҳаза юритишга ундайди. Шеърдаги: «*Ҳа*» - *ёлғон*. «*Йўқ*» - *виждон*. *Умр эса битта*» сатрлари масалага бир қадар ойдинлик киритгандай бўлади. Биттагина умрни «*ҳа*»ларга, яъни ёлғонларга сарфлаш кўрқинчли эмасми? «*Йўқ*»қа сарфлаб, кўплаб яқинлар ва қатор қулайликлардан жудо бўлишчи? Шеърнинг: «*Ҳа*» — *фақат ўпканг қолади кўксингда*.

Давоми 30-31-бетларда

БИР ҚАМЧИ СИРИ

ЁХУД ҚАМЧИ ТАЙЁРЛАШНИНГ МАШАҚҚАТЛИ МЕҲНАТИ ҲАҚИДА

Чоғроққина ҳовлининг ўнг тарафида пастқам уйнинг чироқлари ёниқ. Ҳамма тараф қоронғу тун уйқусида бўлиб, фақатгина ушбу уйдан таралаётган хира нурлар ҳовли сатҳига тушиб турибди. Уйда эса қаҳрамонимиз Нурмат бобо Исмоилов, фарзанди Ақром, набиралари Нурбек, Жасурлар билан қамчи тайёрлашяпти. Янада аниқроқ айтсак, Нур бобо қамчининг дастасини, фарзанди Ақром қулоқ қисмини, набиралар эса тасмасини ўриш билан банд. Улар ўзининг ишига шунчалик берилиб кетганки, гўё дунё фақат мана шу қамчининг тайёрланиши билан янада мазмунли бўладигандек. Устанинг меҳр-муҳаббати, қалб ҳарорати, қўйингки, бутун жисму тани фақат ушбу машғулот билан чамбарчас боғланиб кетгандек. Нурмат бобонинг айтишича: «Қора ёл, қора дум саман отинг бўлса, қўлингда дубулға қамчинг бўлса, йўлинг беҳатар бўлади. Ҳеч қандай бало-қазо сенга доримайди».

Нурмат бобонинг ясаган қамчиларининг довуғи Самарқанд, Навоий, Бухоро, Қашқадарё, Сурхондарёдан тортиб Қозоғистонгача маълуму машҳур.

Айтишларича, марҳум чавандоз полвонлардан Самарқанд вилояти Пастдарғом туманидан Мурод Ёқубов, Қозоғистоннинг Еттисой шаҳридан Тожибоев Али-

дар, Қашқадарёлик Абдураззоқ полвонлар қамчиларини фақат шу хонадондан олиб кетишар экан.

Энди ушбу сулоланинг давомли равишда қамчи ясашга асос солган инсонлари ҳақида икки оғиз сўз: Нурмат отанинг бобоси Султон ота чўпон бўлиш билан биргаликда қамчи ясаш-

ни, ушбу хунар сирларини ўрганади. Аста-секин ушбу хунарни фарзанди Исмоилга ўргатади. Исмоил ота Султонов 1892 йил таваллуд топган. Исмоил ота жуда кўп йиллар давомида тегирмонда ишлаш билан биргаликда қамчи ясашни давом эттиради. Ўз ўрнида фанзанди Нурмат отага ҳам ўргатиб боради. Нурмат ота Исмоилов 1937 йил таваллуд топган. Қизиги, шу хонадон келини Нурмат отанинг турмуш ўртоғи Завра хола ҳам қамчи ясашни мукамал ўрганиб олиб жуда кўплаб қамчилар ясайди. Нурмат бобо узоқ вақт 1951-1996 йиллар давомида давлат муассасаларида ҳайдовчи бўлиб ишлайди. Шу билан биргаликда қамчи ясаб, жуда кўп чавандозларни қамчи билан таъминлаб келади. Йиллар кўз очиб юмгунча ўтаверар экан. Болалиги, навқирон йигитлиги, барваста етуклиги ўтган хонадонда эндиликда кексалик гаштини суриб, ўгли Ақромга, 23 ёшли набираси Нурбекка, 16 ёшли Жасуржонга аж-

додларидан мерос хунарни ўргатиб келмоқда.

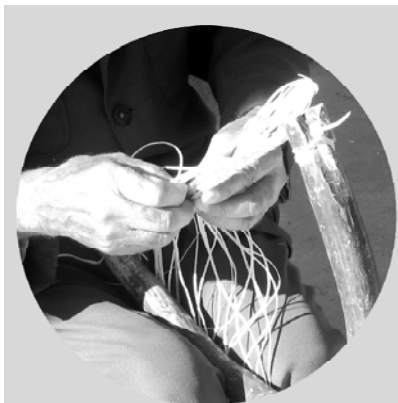
Нурмат бобонинг меҳнатлари ватанимиз томонидан муносиб тақдирланмоқда. Нурмат бобо Самарқанд вилояти «Кўпқари улоқ» ассоциациясига аъзо бўлиб қатор кўргазмаларда иштирок этиб, диплом ва совғалар билан тақдирланган. Нурмат бобо ҳақида «Тулпорлар безаги» номли ҳужжатли филм ҳам суратга олинган.

«Қамчи қандай ва қанча пайтда ясалади?» — деган саволимизга Нурмат бобо бироз ўйланиб қолди. Менимча, бу жараённинг машаққатлари қаҳрамонимиз хаёлида бир-бир намоён бўлди гўё. Кейин секин жавоб берди: — Қамчи даста, қулоқ ва тасмадан иборат бўлади. Даста илгарилари дубулгадан ясалган бўлса, ҳозирги пайтда тоғда ўсадиган ирғай деган бутасимон дарахтдан ясалади. Агарда қамчи дубулгадан ясалса, у сувда оқмайди. Қишда ушлаганда қўлга муздек тегмайди. Бошқа навли дарахтлардан ясалса, бу қамчилар сувда оқиб кетади.

Қулоқ қисми тоза чармдан тайёрланиб дастанинг қулоқ олдаги бўйин қисмига нақшлар

ўрилиб, безак берилади. Отга уриладиган қисми тасма деб аталиб, тасма эчки терисидан олинади. Эчки териси 3-4 кун сувга солинади, сувдан олиниб суви яхшилаб силқитилиб бармоқдай бўлақларга бўлинади. Тасмалар бир хил катталиқда эни 0,3-0,4 см, узунлиги 70-80 см қилиб кесиб олинади. Тасмалар сони 24 та бўлиб улар жойчиққа, яъни дўконга маҳкамланади. Тасмалар ўртасига 3-4 қават ўзак қўйилиб, қалинлиги 1х1 см қилиб жойланади ва атрофидан 24 тасма тўқилиб чиқилади. Агарда бирорта тасма нотўғри жойланса, нақш композицияси бузилиб кетади. Тўқилган тасма махсус тоштарош асбоблар билан текисланиб, усти ялтирагунча ишлов берилади. Сўнгра тайёр тасма учи сим билан тугилади. Юпқа сим тасмага чирой бериш билан биргаликда отга текканда отнинг сезгирлигини уйғотади. Тасма дастага бириктирилиб, ажойиб қамчига айланади. Битта қамчи яаш учун 8-9 кун керак бўлади.

Назокат ХОЛМУРОДОВА,
Пастдарғом ижтимоий
иқтисодиёт ва сервис хизмат
кўрсатиш коллежи ўқитувчиси

«Йўқ» — фақат юрагин» мисраларидаги ҳаётӣ-маънавий асосни пайқаш, бир ҳолатда нега фақат ўпка, бошқасида нимага ёлғиз юрак қолишини изоҳлаш кишини эстетик-интеллектуал зўриқиш, алалоқибат тозариш (катарсис)га олиб келади. Шеърнинг тугалланишидаги:

У «йўқ» деди.

Чунки

Аниқ биларди

Умр битта эканлигини

сатрларида руҳиятдаги тўлғонишлар зарбидан ўзига хос ритм ва шеърӣ кайфият тугилади. Ўқувчи ҳаётнинг мураккаблиги, инсон учун яшаш «икки карра икки - тўрт» эмаслиги тўғрисида ўйлайдики, кичик шеър бажарган катта маънавий юмуш шундан иборатдир.

Усмон Азим, ҳар қандай руҳӣ ҳолатдан шеър топа оладиган, исталган ҳаётӣ тафсилда поэзия кўра биладиган катта истеъдод эгаси. Учоқ ҳалокатига йўлиққан «Пахтакор»-чиларга бағишланган олти қаторлик «Стадион» шеърисидаги: «**Шаҳар ўртасида фалакка боқиб Киприк қоқмай ётар Умидвор бир кўз**» тасвири қамрови, самимияти, таъсирчанлиги ва ҳаётӣ асоси билан кишини лол қолдиради.

Усмоннинг бирор шеъри шунчаки кўнгил эрмаги бўлмагани учун битганларида ёниқ юрак ҳарорати ёлқинланиб туради. «**Курашдим севги деб қалбимда оташ, Курашдим қуш каби эркин сўз учун**» мисралари гўзал поэтик топилдик, чиройли сўз, шунчаки даъво эмас, балки шоирнинг ижодий кредосидир. Шоир юксак туйғуларни кундалик оддий турмушга қарши қўймайди, балки оддийликни улуглик қадар юксалтиради:

Юлдузларни ўчирмоқда гулгун шафақ,

Тонг титрайди кеч кузакнинг кучоғида.

Шеър ёзилар... Қийнок, сенга бўлсин шараф,

Жоним, қалбим шеъриятнинг пичоғида.

Қалбини шеъриятнинг пичоғига қиймалатгани боис шоир воқеликка ўта таъсирчан, унинг энг нозик жилваларини ҳис этиб, гўзаллигидан юраги тошиб қувонади, ёмонлигидан қалби қонга тўлиб қайғуради. Ўзидан кечган нодир санъаткоргина қалбига шеъриятнинг пичоғини санчий олади. Ҳаётда юракни қонга тўлдирадиган сабаблар ҳали кўплигини билса-да, шоир эзгуликнинг энгишига ишонади. Бу йўлда оромдан кечиш, азобларга чидаш, синовларга дош бериш, курашиш керак деб билади:

Ҳали бутун рўйи жаҳон шеър бўлажак,

Фақат бекор билиб ором кучоғини

Бу дунёни сирга қўшиб яшаш керак,

Қалбга санчиб шеъриятнинг пичоғини!

Усмон Азим сирдан қанча шартаки, беқайғу ва қудратли кўринса, кўнглида шунчалар таъсирчан, майин шахс. Шундай бўлмаган одам «**Оҳиста-оҳиста йиғлайди бир қиз, Каттар патидан ҳам майин дардлари**» сатрларини ёзолмасди. Миллий шеъриятимизда дард бу йўсинда моддийлаштирилмаган эди. Бегонанинг гамини ўзиники каби туя олган истеъдодгина ўзгага туйғудош бўла олади. «**Ватан ҳақида шеър**»даги бир қўлсиз раис туйғуларининг ўта ингичка, бетакрор тасвирлангани, Ватан олижаноб раис тимсолида берилгани сабаби ана шу туйғудошлиқда бўлса керак: «**От елар, Чавандознинг Бир энги ҳилларар бўш... Она, Ватан улуг дард! Она, Ватан боғ бўлсин! Шеърда суратин чизсам, Тўрт мучаси соғ бўлсин!**» тарзидаги истақларида Ватанга жон-дили билан меҳр қўйган, уни кўзи билан кўриб, тили билан айтиб, қулоғи билан эшитибгина қолмай, кўнглига-да жойлаб олган киши сезимлари акс этади.

Усмон Азим назарида табиийлик, самимият одамни юксалтиради, йириклаштиради. Шу сабаб у ҳамisha ибтидодаги самимиятни қўмсаб яшайди, битганларида уни топмоқ бўлади. «**Дашт ҳақида баллада**» шеърининг бошидаги:

Тоғлар кичрайди. Пасайди осмон.

Яшаб бўлмайди-ку ахир энгашиб...

Жўнадим баландроқ осмонлар томон,

Ортимдан Бойсуннинг дашти эргашиди...

сатрларида нафси истақларига қул бўлгани сабаб осмонни пасайтирган каслар билан эгилиб яшашни истамаган покиза одамнинг тоза туйғулари ифода этилган. Шеър ниҳоясидаги: «**Жўнжиқиб, эгасиз ит каби ғамгин Вокзал майдонида ёлғиз дашт кезар**» байтида болаликдаги самимиятидан айрилган инсон андуҳлари, топганларидан йўқотганлари кўпроқ бўлган жамият фожиаси, туганмас дардлари акс этган. Юксак осмонга интилган кишининг уйга қамалиши фожиаси улкан санъаткорлик билан кўрсатилган.

Усмоннинг кўпчилик шеърларида ўзликдан, одамийликдан айро тушишдан кўрқув акс этади. Шу боис бот-бот «**юрак билан безанган кўкс**» ҳамини самимият ва болалик тимсоли бўлмиш Бойсунга талпинганини тасвирлайди. Шоирнинг: «**Кетиб қопти Бойсундан Бойсун...**», — дея нола чекишида йўқолган ўзлик, йитган самимият учун андуҳ чекилади. Унинг бу сатрлари кирлаган кўнгилларга одамийлик эпкинни, инсоний бегуборлик олиб киради. Бу тасвирлар юракларни бир қадар тозалайди. Одамнинг ёдига майсалар, тоғлар, кўзичоқ тимсолидаги кечаги покиза кунлар тушади.

Усмон Азим шаън, эрк, гурур, севги каби бошқариб бўлмас тийқиқсиз туйғулар ҳақида бетакрор йўсинда ёниб ёзади. Унинг «**Гладиатор**» шеърисида суюқлисини жони, озодлиги, шаънидан-да баланд қўйган гладиатор сезимлари бетакрор йўсинда ифодаланган. «**Тушларимда мен у аёлни Озодликдан қаттиқроқ қуддим!**» ёки «**Уларимда мен у аёлни Ҳаётимдан қаттиқроқ қуддим!**» каби наъравор иқрорларда эрксизлик кучоғида ҳам туйғулари озод қолган инсон ҳиссиёти оригинал йўсинда акс эттирилган.

Усмон ижтимоий муаммолар шоири. У ўзини ҳеч қачон жамият ташвишларидан панага тортмаган. Ҳатто, унинг шеъринини тўлиғича чигал ижтимоий масалаларга қаратилган дейиш мумкин. Унинг ичкин интим шеърларида ҳам ҳамisha ижтимоий тутантирик, ачитқи бўладики, у худди лакмус каби одамнинг шахсияти қандайлигини белгилаб беради. «**Суфлёр монолоғи**» шеърисида шоир ўта оддий, гашга тегар даражада зерикарли юмуш бўлмиш суфлёрнинг туйғуларини акс эттириш асносида «**Энди ҳайқираман мен бўрон бўлиб, Ўзбекнинг тилида Ўзбекистондай**» ёки «**Халқим, хизматкорман сенинг қошингда**» каби фикрлар айтишга сабаб топа билади.

Усмоннинг шеърларида ялтироқ, жўн, қўшимча юк ташимайдиган бирор тимсол ва ифода, тағмаънога эга бўлмаган биронта сўз учрамайди. У ҳамма нарсадан, ҳатто, хунуқлиги қабоҳатда ҳам поэзия кўра олади. Унинг шеърятга мутлақо алоқаси йўқдай нарсалар ҳақида ёзиб, гўзалликни тасвирлай билиши кишида ҳайрат ва эҳтиром уйғотади. «**Дунёдан кенглигини сездим юрагимнинг**» шеърисида:

Мен тирилсам,

Товуш бўламан.

Товуш бўламан

Сукунатни ютадиган товуш

мисраларида шоирнинг кўнглига жон бағишлайдиган, одамни ҳаётга қайтарадиган, тирилишга арзийдиган товуш бўлиб, сукунатни ютмоқчилиги айтилади. Сукунатни маҳв этиш эмас, балки бағрига олиб, унга қўшилиб кетишни орзулаган шоир қутилмаганда дунё олдига масала қўяди: «**Тириладиган борми Товуш бўлсам**». Яъниким, башарият-

дан «Қайта тирилиб, товуш бўлишимга арзийдиган шахсият борми?» — деб сўрайди.

Истеъдодли шоир ўткинчи умр ва ёлгончи дунё борасидаги одатий ҳикматлардан ҳам қутилмаган поэтик образлар ярата олади: «*Биламиз, меҳмонмиз Ғалвир дунёга. Бизлар ўткинчимиз, У абад ёлгон*». Инсон умрининг ўткинчилиги, ёлгон дунёнинг эса, одамга қараганда мангулиги изҳорининг бу қадар таъсирли ифодасини беришни улкан поэтик истеъдод эгасигина эплай олади. Бошқа бир шеърда Усмон сўз орқали тиллашишдан кўра кўнгил воситасида диллашиш мароқлироқ эканини: «*Сенга айтадиган сўзим қолмади, Сенга айтадиган жимликларим кўп*», — дея туйлмаган йўсинда ифодалайди.

Усмон туйғулари нозик, сезимлари йирик шахс. Унинг йирик ва нозик кечинмаларни ёниқ ифодалай оладиган шоир экани: «*Қушдай ҳаволарга ўзимни отсам, Ўзимни йўқотсам, сенда йўқотсам...*» каби тасвирларда бўртиб кўрилади. Ошиқнинг ўздан кечар даражадаги фидойилигини қадрламай, кетиб қолган суйғулига у: «*Дунё кетишингга тўлди... Қайтмагин!*» — дея билади ҳам. Шоир кечинмаларнинг товланишигина эмас, балки даражаларини ҳам таъсирли моддийлаштира олади. Шу боис уч бандлик бир шеърнинг биринчи банди «*Мен сени деб бу дунёмдан айрилдим*» шаклида, иккинчи банд «*Мен сени деб у дунёмдан айрилдим*» тарзида, учинчи банд эса «*Икки дунём йўқдир, фақат сен борсан*» йўсинида охирайди. Ишқ йўлида икки дунёдан айрилган ошиқ ҳолатини бундай босқичлаб тасвирлаш ўта қийин бадиий юмушдир.

Шоирнинг ёрсиз кечирилган умрни ҳаёт санамаслиги «*Умр кўрдим Умр сенсиз қадар бўлди*» сатрида акс этади. Қадарли ҳаётдан кўра ўлимни афзал кўрган ошиқнинг афсуси: «*Сенсиз ўлдим тирикликдан баттар бўлди*» тарзида мулқоқ оригинал тасвир этилади. Тириклик чигалликларини нозик ҳис қиладиган файласуф шоир сифатида Усмон Азим ҳаёт курашдан иборатлигини одамни эмантирадиган йўсинда акс эттиради: «*Воҳ, зулматнинг ичиди ёруғлик бўлмоқ оғир, Аммо барча ёруғим зулматдан мағлубликда*». Бу сатрларда ҳар қандай эзгулик ёвузлик фонидагина ёрқин кўриниши, асл одамнинг умри ёмонлик билан олишувда ўтишга маққумлигини англаган ўй кишиси туйғулари ифодаланган.

Шоир севгучи қалб ҳолатларидаги тинимсиз ўзгариш ва товланишларни ўта нозик ҳис этади. У ишқ йўлида чекилган азобдан лаззат туяди. Шу боис «*Сени деб йиғламоқнинг ҳасрати инак*», «*Лабдан кузги баргдай тушди узилиб, Мен сени севман!*» — деган *фожиа*» сингари бетакрор шеър йиқилган яратади.

Айтилганидек, Усмон бадиий сўз кучи билан ўта жўн рўзгорий-маиший ҳодисалардан ҳам шеър ярата оладиган санъаткордир. Сулув аёлининг кўйлак кийиши ҳолати акс эттирилган «*Кийиниш*» шеъри улкан сўз устасининг тасвир имкониятлари нақадар чексизлигини кўрсатиши жиҳатидан диққатга лойиқдир. Шеърнинг биринчи бандида аёлининг халатини ечиб, кўйлагини кийгунича бўлган ҳолати уйдан ташқаридаги нарсалар нигоҳи билан:

*Терак бўйин чўзди, мўралади тол,
Дераза қизариб боқди шафаққа.
Манглайин тиради ойнага шамол,
Бир он давом этди лаҳзалик бу ҳол
Киргунча аёлининг тани кўйлакка*

тарзида тасвирланади. Тенгсиз гўзаллик қаршисида лол қолган теракнинг бўйин чўзиши, толнинг мўралаши, кийимсиз аёлни кўриб уялган деразанинг қизариб боқиши, шамолнинг ойнага манглай тираши каби ҳолатлар тасвиридаги динамика кишини ром этади. Иккинчи бандда айна ҳолат-

га уй ичидаги нарсалар муносабати тамомила ўзгача берилади:

*Гилям пол устида қолди чўзилиб,
Деворда суратлар бирдан тирилади.
Бурчаклар илк бора сезди кўзини,
Юзтубан қулашга шифт ҳам уринди,
Пардага атирли ҳаво урилди,
Кўйлакка олгунча бадан ўзини.*

Шоирнинг ўткир назари, фикрлашидаги фавқуллодлик нарсаларнинг ўзига хос тарзда шахслантирилишини таъминлаган. Гилямнинг полга чўзилиши, девордаги суратларга жон ботиши, бурчакларнинг ўзида кўз борлигини сезиб қолиши, сулувга яқинлашиш учун шифтнинг қулашга уриниши тасвири ўқувчига аёл гўзаллигининг даражасини туйдиради.

Шеърнинг кейинги бандидаги «*Сукунат ғиж тўлди мусиқа билан, Сатонинг торидай титради юрак*» сатрларида товушлар уйғунлиги таъминланган. Формал мантиқ мисранинг «*Сукунат лиқ тўлди мусиқа билан*» бўлишини тақозо қилади. Шоир эса атай «*ғиж*» сўзини қўллаб, ғиж-жакка ишора қилгандай бўлади. Кейинги мисрадаги «*т*» товушининг анафорик йўсинда тўрт бор такрорланиши муסיқий оҳангдорликни кескин оширади.

Тўрт банд давомида беқирёс гўзалликдан ҳайратга тушган нарса-ҳодисаларнинг шодон тасвири сўнгги бандда қутилмаганда андуҳ билан алмашади. Олдинга тушунарсиз бўлган бу андуҳ сабаби сўнгги сатрда ойдинлашади. Шу ерда шоирнинг қалбига титроқ, юрагига алам солган ҳолат нималиги кўрсатилади:

*Аммо қайдан келар бечора таҳдид,
Ҳамқисмат оғриқда дил хира бу дам.
Кўзимдан ёш оқиб бормоқда юзга,
Яшашга негадир берар ҳалақит.
Диванга юзтубан ногоҳ йиқилган
Бечора халатдан таралган ғусса.*

Ушбу шеърда Усмон Азимнинг санъаткорлик маҳорати яққол намоён бўлган. Ошиқни ўртаган, уни бўзлатган нарса айрилиқ эмас, балки сулув аёл ечиб, диванга ташлаб қўйган халатдан таралган ғусса туфайли экани тасвири поэтик сўзнинг чексиз имкониятини кўрсатади. Шеърнинг лирик қаҳрамони бирон ўринда аёлга ўз муносабатини билдирмайди. У шунчаки кузатувчи мақомида туради. Биргина «*Ҳамқисмат оғриқда дил хира бу дам*» сатри халатга қисматдош кўнгил ҳолатини англайди. Чинакам санъаткорнинг ҳеч нарсадан ҳамма нарса қила олиши ушбу шеърда яққол намоён бўлади.

Усмон йирик одам бўлгани боис ҳамиша йирик туйғуларни таъсирли йўсинда ифодалашга уринади. Унинг ёниқ туйғуларининг ифодаси бўлмиш: «*Ким айтди? Ҳеч кимга шеър ёзганим йўқ. Ўзимга бағишлаб ёздим ўзимни*», «*Англадим — ўзимдан кенгроқман...*», «*Ҳар битта сўзимда топшираман жон, Яшашим қийиндир, ўлимим осон...*», «*Эрк манзилмас, эрк йўлдир*», «*Бемалол уч, узокдир осмон, Ер қаттиқдир, бемалол юргин*», «*Қодир ҳаёт — улкан ялмоғиз*», «*Шоирлари ёлгон айтса, ўлади эл*» каби тасвирлар уларда акс этган ҳақиқатнинг залвори боис ҳикматга айланган.

Ривоят қиладиларки, бундан ўттиз беш йиллар олдин Арманистон бошкентида бўлган бутуниттифоқ йиғинида шоир ўзини: «*Мен энг талантли шоир Усмон Азим бўлман*», — деб таништирган экан. Бу иқдор Усмон Азимга хос бодилиқдан холи бўлмаса-да, чин ҳақиқат эканини ордан ўтган йиллар кўрсатиб турибди.

Қозоқбой ЙЎЛДОШ,
педагогика фанлари доктори, профессор

Санъатнинг кўп йўналишлари бор. Ҳар бир йўналишнинг ўз қисм ва бўғинлари мавжуд. Барча санъат турлари завқ улашиш, эстетик завқ бериш, яхши дам олиш учун хизмат қилади. Сураткашлик ҳам шундай санъат. Лаҳзаларни муҳрлашга хизмат қилади у. Шундай лаҳзалар бўладик, қайтаришнинг, кайфият беришнинг иложи йўқ. Бу фақат ўша жараён юз бераётгандагина содир бўлади. Бунинг учун шу онларни шу онда суратга олиш керак. Йиллар ўтиб, айни расмга кўз тушганда, хотирада шу лаҳзалар саодати уйғонади.

Бугун — техник ривожланган асримизнинг фаровон кунларида яшар эканмиз, суратга тушиш учун ҳар куни имконият мавжуд. Бирор тadbир ёки байрамга борсак, аксарият кишиларнинг қўлларида фотоаппарат, турли камералар, ҳеч бўлмаса, камерали телефон. «Чирқ-чирқ», «ширқ-ширқ». Бироқ ҳамма ҳам мутахассис эмас. Ҳамма ҳам уста эмас. Оддий суратни санъат даражасига олиб

чиқиш учун ҳам маҳорат керак. Бунинг учун касб сирларидан, айтиш мумкин бўлса, ўзига хос назорат томонларидан бохабар бўлиш ке-

рақ. Шунингдек, санъатга ошuftалик, юксак дид ва тоза қалб керак. Ҳамма жойдан, ҳар хил шароитда фототалавҳа топа олиш сураткашликнинг ҳислати. Адабиётчиларга хос бир одат бор. Лирик шеър ёки бирор ҳикоя ўқилганда унинг муаллифи услубидан, маҳоратидан келиб чиқиб тахмин қилинади. Аксар ҳолларда бу тахмин тўғри чиқади. Сураткашлик ҳам шундай. Умр ишини услубига қараб ажратиш олиш мумкин.

Сўз юритмоқчи бўлганим — фотомуҳбиримиз Машраб Нуриноев. Машраб акада шоирона қалб ва касбий маҳорат мужассам. Шунинг учун у кишининг ишлари доим чиройли ва беуқсон бўлади. Иш юзасидан журналимиз архивини титкилаб, сурат қидирсак, Машраб аканинг ишларини дарров таниймиз. Лавҳаларида ортиқча босим йўқ. Ишлов йўқ. Оддий, одатий... ва қандайдир жозибали. Шунингдек, унинг ишларида оний лаҳзалар мавжудки, бу ҳолатларни атайлаб ҳам қайтаришнинг иложи йўқ. Мана, чақмоқ осмонни ёраман, деб порлаётган пайт. Яна бир сурат — кичкина фаввора тобора осмонга қараб сачрамоқда. Бу суратлардан бир асар ўқигандек, ёки мароқли кўшиқ тинглагандек, завқланиш мумкин.

Меҳрнинг қиёфаси, бахтнинг шакли, муҳаббатнинг кўриниши бормикан, деб ўйлаб қоламан баъзан. Шунда фарзандини бағрига масрур босаётган она сурати, олис йўлга ўйчан боқиб турган нурунийнинг расми, бир жуфт ёшнинг ёмғирдан бир-бирини пана қилиб авайлаётган ҳолати кўз олдимга келади. Булар ҳаммаси маълум жараёнларда юз берса ҳам, уларни ўқиш, теран мазмунини ҳис қилиш мумкин.

Рассомчилик санъатининг яхши йўналиши бор. Рассомлар ўз қиёфаларини кайфиятларига қараб автопортретда акс эттиришади. Бир рассом ўз суратини ўнлаб марта чизиши, ундаги бир кўриниш бошқасига ум-

ман ўхшамаслиги мумкин. Бу кайфият, туйғулар ва яна биз ҳис қилмайдиган, рассомларгагина хос ҳолатлар аксидир. Улардаги бу имконият бошқа ҳеч кимда йўқ. Айниқса, фотоаффа! Ўз туйғуларини акс эттириб, асар яратиш имкони йўқ уларда. Бироқ унинг асарларида образлар ҳамиша мавжуд, ҳамиша рост ва ҳамиша завқли. Биз Машраб аканинг суратга тушганини ёки суратлари жамланмасини кўрмаганмиз. Аммо иш-

Лаҳзаларга

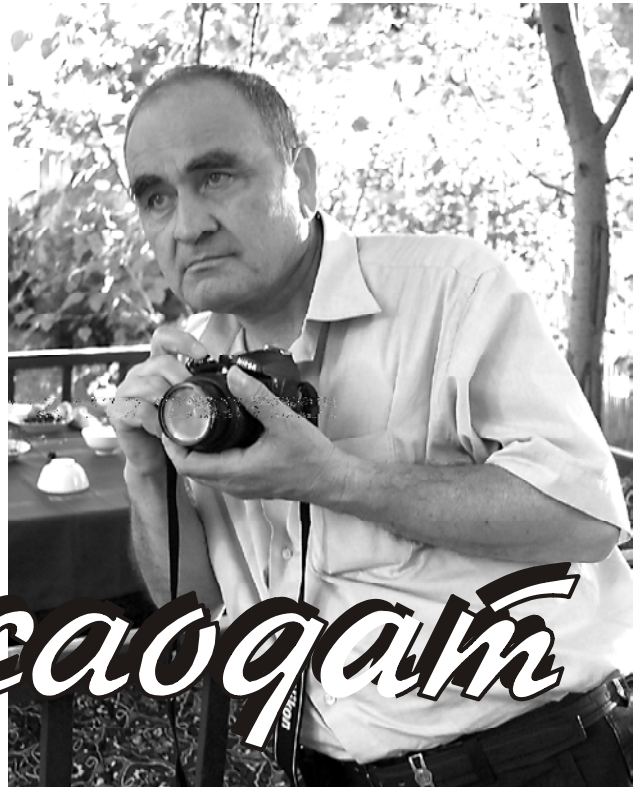
ларидаги ўзига хос томонлар доимо кўриниб туради. Бу Машраб Нуриноевнинг касбий маҳорати. Инсон сифатида эса...

Аслида ҳамкасбларимиз бўлмиш Машраб ака билан суҳбат уюштириб журналда чоп этишни, у кишининг тажрибаси, маҳорати ҳақида, ҳаёт ва ижод йўли ҳақида кўп-кўп саволлар бериб жавоб олишни истагандик. Мақсадимизни эшитгач, Машраб ака «Мен артист бўлмасам, бир машҳур одам бўлмасам, мен билан нимани суҳбат қиласизлар?» деб рози бўлмадилар. Янги сон муҳокамасида ҳам шу ҳақда сўз очсак, Машраб ака «Эээ, шартми шу...» деб чиқиб кетдилар. Хуллас, йўлини топдик, Машраб ака билан расмий суҳбат эмас, унда-бунда иш юзасидан, чой устида ҳангомалашиб, анча нарса тўпладик. Ҳамкасблар фикрини, таниш-билишларнинг суҳбатларини олиб, ниҳоят, Машраб Нуриноев ҳақидаги мақолани тайёрладик...

Бир куни «Миллий боғ»даги маданият ва санъат кўргазмалар залидан чиқиб ишхонага қайтишда Машраб ака «Сизлар бораверинглар, мен болаларимдан хабар олгани «дедом»га бораман», дедилар. Ҳайратли саволимизга «Худога шукур, болаларимдан тинчиганман, болалар уйдан қаромоғимга бир-икки болани олиб қараб юраман. Улар ҳам хурсанд — кимдир йўқлаб турганидан...» (Шу гапни эшитиб, ногоҳ нима топса, уйига ташиб, дастурхонига ҳинд пистасию япон аноригача қўйиб, тугилган кун ўтказиб, уй тўловларини тўлашга келганда «Мен етим боқаманми, солиқ тўлайманми?» деб маҳаллага чиққан «опа»ни эсладим.) Тўғри, бугун Меҳрибонлик уйлари ҳукуматнинг эътиборида. Улар учун яратилган шароитлар мақташга арзигулик. Бироқ... Дарвозага маҳзун термулган кўзлар, ўз кимидир бўлишини истаган юракларнинг дардига даво бўлиш учун Машраб ака каби фидоийлар керак.

ҚУТЛИБЕКА — шоира, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими:

Машрабжон ҳақида сўз кетганда унинг фидоий журналист, яхши ҳамкасб, жонкуяр ходимлигини айтиши мумкин. Бироқ бу одамнинг жуда кўп, бошқаларда учрамайдиган одатлари бор. Болажонликда ҳам Машрабжоннинг олдига тушадигани йўқ. У кишининг олдин болалар уйидан қарамоғига олган фарзанди ҳозир юридик коллежни битириш арафасида. Кейинчалик, Фарғонага хизмат сафари билан борганида бир бола билан танишиб қолади. Унинг нигоҳидан, ўзини тутишидан меҳрга ташналигини ҳис қилган Машрабжон уни Тошкентга олиб келади. Ҳозир шу бола яхшигина ишлаб, онаси ва укаларига қарашиб юрибди. Яна Тошкентдаги Меҳрибонлик уйида ҳозир ҳам икки-уч болага қараб юради. Умуман, Машрабжон бу ишларни атай қилмайди. Болажонлик унинг касбу корими, феълими, ишқилиб, болаларни кўрганида улар билан топишиб, тиллашиб ке-

ИНГАН САОДАТ

таверади. Шунингдек, жуда камтарин инсон. Ҳеч кимга ҳеч қачон оғирлигини туширмайди. Вилоятларда хизмат сафари билан бўлганимизда мени шоира ҳамкасбларим уйларига олиб кетишди. Машрабжон мухбирлигини даъво қилиб, таъмагилик қилиб юрганларни жини суймайди. Ўзи эса бирор меҳмонхонадан жой топади. Шундай сафарларда ижодкор ёшлар шеърлариними, умуман, ижодидан нимадир бериб юборишади. Машрабжон олиб келиб уларни қаердадир чоп этмагунча тиниб-тинчимайди. Кўча-кўйда ҳам сал қаровсиз қолган болаларга кўзи тушса, дарров танишиб, ёрдам бериб юради. Шу сабабми, жуда кўп алданиб қолган пайтлари ҳам бўлади. «Ҳай, аттанг...» деб гудраниб қўяди-ю янаги гал яна қолди ўша бола шу ҳолда бўлса, яна қарашиб кетаверади.

Кейин Машрабжон бошқа фотомухбирлардан фарқли равишда жуда саводли. Кўп ўқийди. Географияни яхши билади. Адабиётни, чет эл, рус адабиётини пухта ўрганган. Баъзан Машрабжон бир асар ҳақида гапириб қолса, ўша асарни топиб ўқишга ҳаракат қиламиз. Табиатни жуда яхши билади. Гуллар ўстиради, ишхонадаги гулларимизни қачон суғориш керак, қачон тупроғини алмаштириш керак, маслаҳатларини бериб юради. Ўзи ҳам чиройли гуллар ўстиришидан бохабармиз. Қайси касбдагилар билан суҳбатлашмасин, у кишидан яхши суҳбатдош чиқади. Умуман, ўрганишдан, изланишдан чарчамайдиган одам.

Машрабжоннинг шогирдлари кўп. Уларга фотосанъатни бепул ўргатади. Биласизми, болалар — Машрабжон асарларининг энг кўп ишланган мавзуси. Улардан характер топа билади. Балки ўзи ҳам кўнгли болалардек беғубор бўлгани учун шундайдир.

Асли туман газеталарида фаолиятини бошлаган Машраб Нуриноев 1989 йилда «Гулистон» журналига ишга келади. Шундан бери турли нашрларда Маш-

раб аканинг турли ишлари эълон қилинади. «Саодат», «Гулистон», «Тафаккур» журналларининг диққатингизни тортадиган суратлари муаллифи ҳам ўзимизнинг Машраб ака бўлади.

Машраб ака ҳақида қизиқ гап юради. Эмишки, қайсидир йили ҳамкасблар билан қайсидир туманга хизмат сафарига боришади. Туманда матбуотчиларни яхши кутиб олишиб, зиёфатга барра гўшт олиб келишади. Дастурхонда кўзлари милтиллаб турган кўзи гўштига қараб, Машраб ака дастлаб нималигини англай олмайди. Кейин нималигини шу ерликлардан сўрайди. Улардан кўзичоқ гўшти эканини эшитган Машраб ака секин туриб кетиб қолади ва хизмат сафари давомида қатиқ ва нон еб уйига қайтади... Баъзан тамадихоналар пештоқидаги «Жўжа кабоб», «Дўмбоқ жўжа» сингари ёзувларга кўзим тушса, Машраб акани эсламан.

Машраб аканинг яна бир ажиб сифати — куюнчаклиги. Кўча-кўйда нотўғри ёзилган эълонми, шиорми, кўзи тушса, тутақиб, гапириб юради. Шаҳримизнинг одам гавжум бекатларидан бирининг пештоқида «Она шаҳрим 18 йил!» деб ёзилган экан. Машраб ака «Чаласаводлар! Хўп, байрам билан қутлагинг келибди, мустақилликнинг 18 йиллигимиз, шаҳарнинг 2200 йиллигимиз, сўраб-билиб ёзмайсанми?» деб куюниб юрганини кўп кўрганмиз.

Аллоҳнинг ҳеч бир яратиги беҳикмат эмас. Машраб ака сингари инсонларни ҳам Худо бошқаларга намуна сифатида яратиб, бу синовли дунёга бериб қўйгани ҳам бир ҳикматдир...

Манзура ШАМС

Жиззах давлат Педагогика институти қошида-
ги «Ёш рассомлар» тўгараги тасвирий санъат ва
муҳандислик графикаси йўналиши ўқитувчилари
Рўзимурод Эсонов ва Бахтиёр Утабоевлар дарсдан
ташқари вақтларида тасвирий санъатнинг турли
жанрларида ижодий ишлар олиб боришади.

Жиззах вилоят ҳунарманд аёллар ассоциацияси ҳамда Педагогика институти қошидаги «Устоз-шогирд» мактаби раҳбари Садоқат Йўлдошева ижодидан намуналар.

Жиззах шаҳар Ойбек номидаги 7-ўрта мактаб-нинг «Ёш дизайнерлар» тўғараги қатнашчилари Азиза Рашидова, Мадина Раҳмонова, Маҳфуза Муродовалар ишларидан намуналар.

Навоий педагогика институти ўқитувчиси
Фарида ХОЛМУРОВОВА
тайёрлади

Ўзбек халқ мусиқаси, кўп асрлик тарихга эга. Чунончи, улар йиллар давомида баъзан шаклан, баъзан мазмунан ўзгариб тараққий қилган.

Ўзбек мусиқаси бутун Шарқ ўрта асрлар мусиқа маданиятининг вужудга келиши ва шаклланишида муҳим роль ўйнаган. Алломаларимиздан Абу Наср ал-Фаробий, Абу Райҳон Беруний, ал-Фарғоний, Абу Али ибн Сино, ал-Хоразмий, Маҳмуд Кавқабий, Дарвеш Али ва бошқалар машхур мусиқа назариётчилари ва амалиётчилари ҳам бўлишган.

X-XI аср илмий ва адабий манбаларида дутор, уд, чанг, қонун, рубоб, барбат, танбур, гижжак, қобуз, най ва бошқа хил чолғу асбоблари ҳақида кўплаб маълумотлар келтирилган. Бу асбобларнинг аксарият қисми ҳозир ҳам қўлланилмоқда.

Туркистон халқларининг бошқа халқлар, жумладан, яқин Шарқ халқлари билан ўзаро муносабатлари ва яқин алоқалари янги шакл, жанр ва

ҳофизнинг ўзи доим ижрочилик услубини шундай деб айтган.

Айрим ашула ва кўшиқлар яратилган жойлари номлари билан айтилади: «Хуросон кўшиқлари», «Мовароуннаҳр кўшиқлари», «Фарғона Катта ашуласи». Тўй кўшиқларидан «Ёр-ёр»лар ҳам турлича номланган: «Наманган ёр-ёри», «Марғилон Ёр-ёри» ва ҳ.к. Айрим ижрочиларнинг исмларига шугўлланидиган касблари ҳам кўшилган: «Дарвеш Шайхий Қаландарий», «Ҳирави», «Кулолий Пирмуҳаммади Самарқандий» кабилар.

Ўзбек мусиқа ижодкорлари қадимдан ўзлари яратган айрим куйларни ўз номлари билан аташган: Бухоро Шашмақомида Сақили Ашқулло, Сақили Ислимхон, Мухаммаси Мирзоҳаким, Мухаммаси Насрулло, Мухаммаси Ҳожи хўжа сингарилар бўлса, Хоразм мақомларида: Мураббайи Комил, Мухаммаси Феруз, Сақили Мирзо, Сақили Мухркон, Феруз, I, II, Савти Феруз, Сақили Мирзо, Сақили Ниёзхожа, Сақили Султон

Мумтоз мусиқа

интонацияларнинг вужудга келишига ўз таъсирини кўрсатган.

Мусиқа ижоди ва ижрочилигининг бу хилдаги асрлар давомида босиб ўтган йўли унинг интонациясини бойитди ва бунинг натижасида ўзбек мусиқаси мустақил ривожланиш йўлига эга бўлиб, Бухоро Шашмақоми, Хоразм ва Фарғона-Тошкент мақомлари ва бошқа номларни олди.

Бухоро мақомларининг икки тилда ижро этилишига қарамасдан, асосий қисмларининг шакли, интонацион тузилиши, куйи ва усуларида умийлик борлиги диққатга сазовордир. Мақомларнинг Сувора, Савт, Сақил қисмларига келганда, улар маҳаллий интонацияларга асослангандир.

Мақом кўшиқларидан баъзилари қайси вилоятда ижро қилинса, шу ижро этилиб келган жойнинг ўзига хос услубига эга бўлса ва бошқа жойдаги услублардан фарқ қилса, ўша жой номи билан аталади, масалан, «Фарғонача», «Самарқанд Ушшоғи», «Тошкент чироғи», «Кўқон Ушшоғи», «Бухоро тўлқини», «Бухоро шашмақоми», «Хоразм мақоми», «Хоразм сегоҳи» ва ҳ.к. Мақомларнинг фақатгина Савтларини ижро этувчиларга «Савтхон» дейишган, чунончи, «Абдулазизи Савти» «Абдусамадбеги Савти». Бизга яхши маълум бўлган машхур ҳофиз Домла Ҳалим Ибодовни ҳам «Домла Ҳалими Савтхон» деб аташарди, чунки,

ва бошқа номлар учрайди.

Юқорида мисол қилиб кўрсатилган шеър намуналари, Савтлар, Пешравлар, чолғу куйлари ва бошқа бир қатор яратилган асарлар ҳамда шунга оид бир қатор маълумотлар ўзбек мусиқаси тарихида хонандалик, созандалик, ижрочилик, ижодкорлик санъатининг кўп асрлик анъаналарга бойлиги ва бу анъаналарнинг халқ мусиқа ижодкорлари томонидан бетўхтов давом эттирилаётганлиги ва бойитилаётганлигидан далолат беради.

Ўзбек халқ мусиқа маданиятида мақомлардан ташқари бошқа турдаги бир қатор жанрлар ҳам мавжуд.

Бунга ўзбек мумтоз мусиқасининг турларидан ҳисобланган Фарғона Катта ашулалари, йирик вокаллик шаклдаги лирик ашулалар, эпик кўшиқлар-достонлар сингарилар киради. Бундан ташқари ривожланган лапар, ўлан, алла, мавриги ва турли усул ва куйлардан иборат бўлган чолғу йўллари ҳам шулар қаторидадир.

Бу жанрларнинг куй тузилмаси, унда ифодаланган образлар доираси асосан лирик тузилмада таркиб топади. Мақом ва достонларда, халқ ашулаларида рақс ва ўйин характеридаги кўшиқ-куйлар ҳам кўплаб учрайди. Бухоро, Самарқанд, Тошкент, Фарғона, Кўқон сингари воҳаларда кенг тарқалган «Тўлқин», «Феруз», «Бозургоний», «Гу-

лузорим», «Фигон», «Хануз», «Муножот», «Тановор» сингари ашулалар ҳамда «Чўли Ироқ», «Эшвой», «Ражабий», «Бек султон», «Қалабанди» сингари чолғу куйлари шулар қаторида туради. Лирик шаклдаги мана шу мақомларга яқин туради. Лирик ашулалар куй шаклининг тузилиши, даромади, катта авжлари, усули, чолғу асбобларининг жўр қисми ва кўпинча классик шоирларнинг лирик газалларига куй-оҳанг басталаб айтилиши билан мақомларга яқиндир.

Ўзбек халқ оғзаки мумтоз классик ижрочилигининг яна бир тури Катта ашула ҳисобланади. У эркин усулда чолғу жўрлигисиз икки ва ундан ортиқ ижрочилар томонидан айтилади. Унинг бошқа ашулалардан фарқи юқори авж пардаларда ижро этилишидадир. Баъзида унинг ижроси энг юқори авжлардан ҳам бошланиши мумкин.

Катта ашуланинг мусиқавий тузилмаси асосан куйи ва усулининг ўзгариб туришига асосланганлигига хос бўлган оҳангдорлик билан боғлиқдир. Куй ҳаракати усулининг турланиши, суръатининг ўзгариб туриш услубига асосланади. Куй доираси ниҳоят кенг ва оҳангдор бўлади.

Катта ашула куйларининг йўналиши инсон қалбининг ҳис-туйғулари, кечинмалари, кайфияти, ички ҳолатларини ифодалашга қаратилганлиги учун сўзларни бир товуш орқали алоҳида-алоҳида чертиб ўтишга асосланган речитатив баёнга яқин туради.

Юқорида кўрсатиб ўтилган ашула ва кўшиқлар жанрлари ҳам ўзбек халқ мақомлари каби куйларининг раволиги, дилкашлиги, чин қалбдан куйланишлари, шаклининг барқарорлиги, қадимги кўшиқларнинг йўқолмай, давомий ижро этиб келиниши, мукаммалашган хусусиятларга эга бўлганлигидан, халқчиллигидан ва ўлмаслигидан далолат беради.

Ўзбек халқ мусиқаси куйларининг яна бир хусусий томони — авжларнинг бўлишида. Бухоро Шашмақомида ўндан ортиқ намуналар бор, улардан ташқари яна Зебопар, Муҳайяр, Авжи турк деб аталадиган авжлар ҳам учрайди. Авж деганда юқори пардаларда маълум куй оҳанглари формулаларига асосланган яхлит ижро тузилмалари тушунилади. Авжлар куй-кўшиқ ривожланишини янада фаоллаштиради, ҳаракатини кучайтиради. Мавзу-маънони очиб беришга хизмат қилади. Зеро, авжсиз куй-кўшиқ таъсирчанлик фазилатини йўқотади. Халқ куйларида қаданс (тушурма)лар муҳим роль ўйнайди. Бу куйлар халқ оғзаки ижодининг шаклларида бири бўлганлиги сабабли асрлар давомида шаклан ўзгарган, кўшилган, қисқарган, мукаммалашган ва ҳ.к.

Халқ куйлари кўп жиҳатдан сўз ёрдамида шаклланади. Бу ҳол халқ мусиқа ритм-интонацияси-

нинг сўз ритм-интонацияси билан ўзаро алоқада эканлигини ифодалайди ва бу алоқадорлик турли хилдаги шодиёна ёки тушқун кайфиятларни шарҳлашда намоён бўлади.

Ўзбек халқ мусиқа мазмунини асосан бир овозлик куй ифодалайди, мана шу бир овозлик куй маълум бир лад доирасида ривожланади. Мусиқа мероси бир неча аср давомида турли даврлардаги ладлар нишонасини ўзида сақлаб келмоқда, «Ёр-ёр», «Ўлан», «Маида», «Ё вайло», дўмбира, чангқовуз куйлари бунга мисол бўлиши мумкин.

Ладлар ривожланишида лад алмашувлари муҳим роль ўйнайди. Бу хилдаги алмашувлар халқ профессионал мусиқа ижодида ёрқинроқ намоён бўлади, чунки уларда таянч товушлар муттасил алмашиниб туради.

Ўзбек ашула ва чолғу мусиқасининг жанр ва шакли хилма-хил бўлганлиги учун уларнинг усул хусусиятлари ҳам ранг-барангдир. Бу усуллар мажмуаси ниҳоят мураккаб ва хилма-хил элементларга асосланган. Бу хилма-хиллик авваламбор турли воҳалар ва чолғу асбобларининг хилма-хиллиги ва турларига боғлиқ.

Ўзбек халқ мусиқасининг усуллари икки ёқлама қўлланилади: биринчидан, улар вокал ва чолғу мусиқаси тузилиши хусусиятларини белгиласа, иккинчидан жўр қиладиган асарлар номи билан аталади. Бу ҳолат, айниқса, мақомлар учун жуда характерлидир. Масалан, мухаммаслар бир хил усул шаклига эга бўлсалар, Сарахборлар бошқа бир, Уфорлар яна бошқа бир шаклга эга бўлган ҳолда жўр қиладилар.

Рақс ва мустақил жўр бўладиган усуллар мустақил номларга эгалар. Масалан, Лучоба, Якка қарс, Чорқарс, Дупоя, Само, Катта Само, Занг ва бошқалар.

Илс Акбаровнинг «Доира усуллари» китобида доиранинг уста Олим Комиловдан ёзиб олинган 99 та усули кўрсатилган. Усул шакллариининг шу қадар кўплиги ўзбек халқ мусиқаси усул хусусиятларининг ўзига хослиги, ранг-баранглиги ва ниҳоятда ривожланганлигидан далолат беради. Бу ранг-баранглик ҳозир ҳам чолғучилар амалиётида кенг қўлланиб келинмоқда.

Ғоят мураккаб усул шакллари Бухоро Шашмақоми Сақил қисмларида учрайди. Бундан ташқари ўзбек халқ мусиқасининг энг характерли жиҳатларидан бири бу синкопадир. Айрим кўшиқларнинг битта тузилмаси доирасида иккита, ҳатто учта кўринишдаги синкопаларни учратиш мумкин.

Булардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, ўзбек халқ мусиқий санъатинининг жанр тузилиш хусусиятлари ва ижро услубларини ўрганишнинг ўзи жуда кўп ва салмоқли янгиларни очиб беради.

Миробид ИНОЯТОВ

БОБИЛНИНГ ОСМА БОҒИ

Ҳозирги кунда Ироқ пойтахти Бағдоддан 90 километр узоқликда қадимги Бобил шаҳрининг харобаларигина қолган, холос. Ушбу харобаларга қараб, шаҳарнинг нақадар улкан ва маҳобатли бўлганини тасаввур қилиш мумкин.

Эрамиздан аввалги VII асрда Бобил (Вавилон) қадимги Шарқнинг энг катта ва бой шаҳри ҳисобланган. Бу ерда жуда кўп ҳашаматли иншоотлар барпо қилинган. Аммо ҳаммасидан ҳам қадимда афсонага айланган подшоҳ саройидаги Осма боғ одамлар қалбини ҳайратга солган.

Одам юрса оёғи, қуш учса қаноти қуядиган жазирама саҳрода барпо этилган бу мўъжизани Осурия маликаси Семирамида номи билан боғлаб талқин этадилар. Бу ҳақда Дмодор ва бошқа машҳур қадимги юнон тарихчилари ўз асарларида ёзиб қолдирганлар.

Семирамида асли тарихий шахс, аммо унинг ҳаёти афсоналарга айлантирилган. Тарихдаги афсоналарга кўра, у маъбуда Деркетонинг қизи бўлиб, саҳрода, илоҳий кабутарлар галаси даврасида ўсиб-улгайган. Кабутарлар билан ўйнаб юрган қизчани кунлардан бирида чўпонлар кўриб қолади ва уни подшоҳ чорвасининг кўриқчиси

(чўпонлар бошлиғи) Суммасуга топширади. Суммасу уни ўз қизидек тарбиялаб, вояга етказди. Подшоҳ аскарбошиси Оанн кўриқчи кулбасида бўй етган қизни кўриб қолади ва тезда унга уйланади.

Семирамида ҳайратомуз даражада гўзал ва жасур қиз бўлгани сабабли подшоҳнинг назарига тушади ва ақлу хушидан айрилган шоҳ уни ўз аскарбошисидан тортиб олади. Бундай хўрликларга чидай олмаган эри Оанн ўз жонига қасд қилади, Семирамида энди маликага айланади.

Шоҳдан Ниний исмли ўғил кўради. Лекин шаҳзода Ниний бўлишига қарамай, шоҳнинг вафотидан кейин Семирамида тахтни эгаллайди, мамлакатни тинч ва осудаликда бошқара бошлайди. У мустақкам деворлари ва бир нечта кўриқчи минораларга эга подшоҳ шаҳри — Бобилни бунёд этади, асов Ефрат дарёсига кенг ва муҳташам кўприк қурдиради. Шаҳар ўртасида Бэлу ибодатхонасини тиклайди. Ўз мамлакатидан Лидия давлатига текис ва қулай тош йўл ётқизади. Йўл-йўлакай пойтахт Эқботануда муҳташам шоҳ саройини қурдиради. Саройга ерости йўли орқали узоқ тоғлардаги кўлдан сув келтиради.

Семирамида яратган сарой жуда гўзал ва маҳо-

ИНВЕСТИЦИЯ АМАЛИЁТИ

Инвестиция лойиҳаси тушунчаси унинг йўналтирилган мақсадини амалга ошириш учун технологик жараёнларни, техник ва ташкилий ҳужжатлаштириш жараёнини, объектларни барпо этиш ва ишга тушириш жараёнини, моддий, молиявий, меҳнат ресурсларининг ҳаракатини, шунингдек, тегишли бошқарув қарорлари ва тадбирларини ўзида мужасамлаштирувчи тизим сифатида қаралиши мумкин.

Миллий иқтисодий ривожлантиришда инвестиция лойиҳаларини амалга оширишнинг аҳамияти бениҳоя катта бўлиб, у қуйидагилар билан изоҳланади:

* Биринчидан, хорижий инвестициялар ишлаб чиқаришга замонавий техника ва технологияларни жорий этиб,

экспортга мўлжалланган маҳсулотларни ишлаб чиқаришни ривожлантиради;

* Иккинчидан, импорт ўрнини босувчи товар ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш ва бунинг учун хорижий инвестицияларни иқтисодийнинг устувор соҳаларига йўналтириш ва пировардида аҳолининг меъёрдаги турмуш даражасини таъминлаш имконини яратади;

* Учинчидан, кичик бизнесни ривожлантириш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини жадаллаштириш орқали ўсиб бораётган аҳолини иш жойлари билан таъминлайди;

* Тўртинчидан, корхоналарнинг эскирган ишлаб чиқариш қувватларини, моддий-техник базасини янгилайди ва техник қайта қуролантиради;

* Бешинчидан, табиий ресурсларни қайта ишловчи корхоналарни барпо этишга кўмаклашади.

Ҳозирги вақтга келиб Республикаимиздаги тижорат банклари томонидан иқтисодий ривожлантиришда кўпгина жаҳон банклари билан биргалликда инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш ва мониторингини олиб бориш билан боғлиқ кўпгина амалий ишлар олиб борилмоқда. Хусусан, мониторинг сўзига қисқача тўхталиб ўта-

батли бўлгани сабабли иш ёқмас ўгли Нинийнинг ҳавасини келтиради ва саройда ўз онасига нисбатан фитна уюштиради. Бундан хафа бўлган малика ўз ихтиёри билан тахтни ўглига топширади. Қадимги афсоналарда айтилишича, шундан кейин Семирамида бир юмалаб кабутарга айланганмиш ва сарой девори оша кабутарлар галасига қўшилиб, узоқ ўлкаларга ном-нишонсиз учиб кетганмиш... Ўша кундан бошлаб оссурияликлар назарида Семирамида ҳақиқий маъбудга айланади, кабутар эса халқ орасида муқаддас қуш, дея эътироф этила бошлайди.

Аммо Бобилнинг Осма боғи билан боғлиқ воқеалар қадимги юнон тарихчилари ёзганидан бошқачароқ эди.

Осма боғ Семирамида подшоҳлигидан сал кейинроқ, ҳукмдор Навуходоносар томонидан севгилиси Амитисмидиялик малика шарафига барпо

этилган эди. Кунларнинг бирида малика ҳукмдор Навуходоносарга Бобилнинг жазирама иссиғию чанг-тўзонлари жонига текканидан шикоят қилди. Ўз ватани — ям-яшил қир-адирлари, ўрмонзор тоғларининг мусаффо ҳавосидан нафас олган севимли Мидиясини қўмсаётганини, бу оташ саҳрода ортиқ яшай олмаслигини айтади.

Шу гапдан сўнг ўнлаб шаҳарлар, кўплаб қуд-

диган бўлсак, мониторингнинг мазмуни «кўзгу» деган маънони англатади.

Мониторингни юритишда қуйидагилар кўзда тутилади:

* Амалга оширилмоқчи бўлган лойиҳада нима ишлаб чиқариш кўзда тутилганлиги.

* Ишлаб чиқариш жараёнини билишлик, яъни маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнини бошидан охиригача кузатиб бориш.

* Ишлаб чиқариш корхонасининг ташкилий, иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва экологик жиҳатдан асосланиши ва ташкил этилиши.

* Лойиҳани молиялаштириш манбаларини аниқлаш ва уни молиялаштиришни амалга ошириш.

* Мониторинг олиб бориш bosқичлари бўлиб қуйидагилар ҳисобланади:

* Корхонанинг молиявий-хўжалик фаолияти тўғрисидаги маълумотларни йиғиш ва қайта ишлаш;

* Олинган маълумотлар асосида корхоналарнинг молиявий-хўжалик ҳолатини таҳлил этиш;

* Таҳлил натижалари бўйича хулосалар қилиш ва таклифлар бериш.

Иқтисодиётда амалга оширилаётган инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришда, асосан, тижорат банклари иштирок этадилар ва улар мониторингини ташкил этишда банklar амалиёти ва тажрибалари юксак ҳисобланади.

Банklar томонидан амалга оширилган инвестиция лойиҳалари мониторинг тизимини ишлаб чиқишнинг асосий мақсади бўлиб, инвестиция фаолияти самарадорлигини келтириб чиқарувчи режалаштирилган маълумотларига нисбатан юз берган чекланишларини ўз вақтида ҳал этиш, бу чекланишларни келтириб чиқарувчи сабабларни таҳлил этиш ва инвестиция фаолиятини меъёрлаштириш ҳамда самарадорлигини ошириш мақсадида унинг алоҳида йўналишларини тегишлича тартибга келтириш бўйича таклифларни ишлаб чиқилса, мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Инвестиция лойиҳасини амалга ошириш унинг мониторингини олиб бориш тизимининг амал қилиши лойиҳанинг нафақат иқтисодий самарадорлигини, шунингдек, ижтимоий самарадорлигини ва сиёсий аҳамиятини оширишга хизмат қилади.

Банklarда мониторинг қуйидаги соҳаларда олиб борилади:

ратли давлатларни вайронага айлантирган ҳукмдор Навуходоносар Бобилни тубдан қайта қуришга фармон беради. Тез орада шаҳар мисли қўрилмаган даражада ўзгариб кетади. Бобилни баланд ва мустаҳкам деворлар билан ўраб, атрофида боғроғлар барпо этади. У шаҳарда қумлар устида ердан баланд кўтарилган сунъий майдонда, гўё осмонда осилиб тургандай тасаввур тугдирадиган тўрт қаватли иншоот барпо этади.

Ҳар бир қаватнинг баландлиги 50 тирсак, яъни 27,5 метрни ташкил этади. Бу, осма боғнинг ҳар бир қаватига экилган, дунёнинг турли мамлакатларидан келтирилган ўсимликлар, манзарали дарахтлар, ранг-баранг гуллар ва майсаларнинг нормал ўсиши, нафас олиши учун етарли ёруғлик манбаини берар эди.

Бобилнинг Осма боғи қўплаб баланд қубба-гумбазлардан иборат бўлиб, уларни ерга ўрнатилган юзлаб тош устунлар кўтариб турар эди. Ҳар бир қаватдаги айвонларнинг асоси мураккаб муҳандислик ечимига эга бўлиб, аввал минглаб тош плиталар ётқизилган, сўнг устига асфальт тўкилиб текисланган. Унинг устидан гипс билан жипс-лаштирилган икки қатор қалин пишган гишт терилган. Энг охирида сув пастга сизиб ўтмаслиги учун қалин қўрғошин пластиналари билан қопланган. Кейин гумбазлар полига ҳосилдор тупроқлар олиб келиниб шундай қалинликда тўкилганки, боғга экилган мевали ва мевасиз дарахтлар истаганча илдиз отиб ўсиши мумкин бўлган.

Осма боғнинг ҳар бир қаватига сайр қилиб кўтариладиган зиналар силлиқ тарашланган тошлар билан қопланган. Ҳўкизлар қўшилган арава-

ларда келтирилган ноёб дарахтларнинг кўчатлари, ўтлар ва анвойи гулларнинг уруғлари намланган чипталарга алоҳида-алоҳида ўраб қўйилган. Улар сунъий осма гумбазларга тартиб билан экилгач, кўп ўтмай осмонда — ердан узилган гаройиб боғ пайдо бўлган. Малика сувлар жилдираб оқиб турган салқин боғда бемалол сайр қилиши мумкин бўлган. Боғнинг ҳар бир қавати бири-бирига ўхшамаган, турли дарахтлар ва ўсимликлардан иборат бўлган.

Сув Бобилнинг Осма боғига мол терисидан ишланган, йўғон арқонларга кетма-кет боғланган челақларда худди чархпалақдан тўкиладиган сувдек доимий қуйилиб турган. Сувдан бўшаган идишлар арқоннинг бошқа, пастки қаватидан ортга — Ефрат дарёсига ўрнатилган, юзлаб қуллар кечаю кундуз тўхтамай айлантриб турган сув кўтаргич мосламага қайтиб келаверган.

Шу тариқа, Бобилда барпо қилинган, ҳатто жазирама иссиқ кунларда ҳам соя-салқинли бу боғ — дунёнинг етти мўъжизаларидан бири эди.

Тарихий маълумотларга қўра, Александр Македонский эрамиздан олдинги 323 йилнинг июнь ойида умрининг охири кунларини боғнинг оромбахш қуйи қаватида ўтказган ва шу жойда вафот этган.

Боғ Ефрат дарёси тошқини натижасида вайронага айланган. Эндиликда инсоният хотирасида унинг номигина қолган, холос.

Жиззах педагогика институти ўқитувчиси Рўзимурод ЭСОНОВ тайёрлади

- молиялаштиришни назорат қилиш;
- қурилиш жараёни ва лойиҳани ишга туширишни назорат қилиш;
- кредитнинг мақсадли ишлатилишини назорат қилиш;
- кредит қайтарилишини назорат қилиш.

Ушбу соҳалар мониторингига параллел равишда гаровга қўйилган мулк предметлари ҳолатини ва корхонанинг молиявий-хўжалик фаолиятини баҳолаш ҳам олиб борилади.

Лойиҳалар ҳаётийлиги бўйича мониторинг икки шаклда олиб борилади:

1. Жорий мониторинг.
2. Муаммоли кредитлар мониторинги.

Жорий мониторинг инвестиция лойиҳасини амалга оширишнинг режали тарзда амалга оширилиб, унинг бошланиши лойиҳа бўйича хулосани асбоб-ускуналарни олиб келиш битимини, кредит шартномасини ва мониторинг режасини ўз ичига оладиган ҳужжатларни қабул қилиш билан амалга ошади.

1. Бугунги кунда Республикамызда Давлат инвестиция дастурига киритилган инвестиция лойиҳалари бўйича мониторингни ташкил этиш ва олиб боришнинг меъёрий

асослари яратилган. Ваҳоланки, ундан ташқари вазиятда амалга ошириладиган инвестиция лойиҳаларининг миллий иқтисодийёт учун умумий самараси уларникидан кўп бўлса кўпдирки, кам эмас. Шу сабабдан амалиётда барча инвестиция лойиҳалари бўйича мониторингни ташкил этиш ва юритишнинг меъёрий асосларини ишлаб чиқиш лозим, деб ҳисоблаймиз.

2. Инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш мониторинги, асосан, тижорат банклари амалиётида кенгроқ қўлланилади. Ваҳоланки, ҳар йили иқтисодийётда тижорат банклари маблағлар билан таъминлаган лойиҳалардан бир неча баробар кўп бўлган инвестиция лойиҳалари амалга оширилади. Шунинг учун мониторинг мазкур барча инвестиция лойиҳалари бўйича олиб борилишини таъминлаш мақсадга мувофиқдир.

3. Инвестиция лойиҳаларини молиялаштириш мониторингини олиб боришда чет эл тажрибаларига мурожаат қилиш ва унинг такомиллашуви ва қулайлигини таъминлашда кенг фойдаланиш лозим.

Ориф НОРҚУЛОВ,
Тошкент Молия институти магистранти

(Охири. Боши ўтган сонда)

рим соат давом этган қандайдир увуллаш бутун вужудимни титратиб, танамдан совуқ тер чиқариб юборди.

Бу ваҳимали овоз, қандайдир махлуқнинг увуллаши бирдан сўнди. Шу заҳоти хириллаган шайтоний қаҳ-қаҳа қулоқни қоматга келтирди — гўёки, даҳшатли фильмлардаги каби алвастиларнинг базми жамшиди авжига чиққандек.

Яна биров вақт ўтди. Бирданга ҳамма нарса аралаш-қуралаш бўлиб кетди. Нималар юз бераётганини англай олмас эдим. Кимдир йўталар, отлар қаттиқ кишнар, яна биров бир текисда дод-вой солиб йиглар эди. Нималар бўлаётми ўзи? Булар кимлар, нималар? Яхшиси, бундай ҳодисаларни билмаганим маъқул. Янги Гвинеянинг қоқ марказида, ўрмонда тунаб қолишни сизга ҳам маслаҳат бермаган бўлар эдим, азизлар.

— Шундай жойда яшаш сиз учун кўрқинчли эмасми? — деб, қизиқиб сўрадим, эрталаб кўзимни ишқалар эканман.

— Йўқ, — мағрурона жавоб берди қабила бошлиғи. — Бу ерда нимадан ҳам кўрқардинг. Илонлар бизнинг тўсиқ деворларимиздан судралиб ўтолмайдилар. Безгак тарқатувчи чивинларга эса, бизнинг ўз дори-дармонла-

римиз бор. Фақат ўргимчакларгина одамларга ортиқча ташвиш келтирадилар.

ДУНЁНИ СУВ БОССА, ЎРДАККА НЕ ҒАМ

«Безгакка қарши дори-дармон» деганлари бу папуасчасига кулранг ўсимликнинг мазза қилиб чайнайдиған япроқларидир. Ундан худди саримсоқ пиёзнинг ҳиди келади. Папуаслар чангалзорларда изғиб юришларидан олдин бутун танасини шу япроқлар билан яхшилаб артишади. Таралган ҳид ҳашорат ва безгак тарқатувчи чивинларни одамга яқин йўлатмайди.

Умуман олганда, маҳаллий аҳоли ўз соғлиқлари тўғрисида камдан-кам шикоят қиладилар. Ажабланарлиси шундаки, улар чангалзорларда яшаса-да, нима тўғри келса, хом-хатала тановул қилсалар-да, ҳамма ёқни зарарли ҳашоратлар босиб ётганига қарамасдан, деярли бетоб бўлишмайди. Менимча, бу инсондаги яшаш инстинкти оқибати бўлса керак. Мисол учун, папуаслар бу ёруғ дунёда «С» витамини мавжудлигини билмайдилар ҳам. Аммо шамоллаганларида таркибида ана шундай модда сероб бўлган ёввойи мандаринларни кўпроқ истеъмол қилишга интиладилар.

Маҳаллий аҳоли касалликни даволаш эмас, унинг олдини

олишга ҳаракат қилади. Шифобахш ўсимликларнинг илдизларини чайнайдилар, шу тариқа, иммунитетни оширадилар. Уларнинг фаҳмича, аччиқ илдизлар ёвуз руҳларни, касалликларни бартараф этади. Ширин томирлар эса касалликларни чақиради.

Қалин ўрмон ичидаги қишлоқ аҳолиси бутун инсониятга хавф солиб турган юрак-қон томир касалликлари нима эканлигини тасаввур ҳам қилолмайдилар. Баъзан тўнғизлари йўқолиб қолганини ҳисобга олмасак, биз каби пулнинг қадрсизланиши, уй-жойларнинг табиий офат туфайли сув остида қолиб кетишидан асабларини бузмайдилар ҳам. «Оламни сув босса, ўрдакка не ғам», деган айтим папуаслар ҳақида бўлса, ажаб эмас. Бу ерда саратон, хавфли ўсма хасталиги камдан кам учрайди. Чунки чоратроф экологияси ниҳоятда мусаффо. Ҳеч қандай «фабрика» деган офатнинг ўзи йўқ.

Айтишларича, ўрмонзорларда яшаган папуасларни шаҳарга кўчирилса, икки-уч йил ичида нобуд бўлар эмиш. Бундай «миш-миш»лар маҳаллий аҳоли кўчиб кетмаслиги учун атайлаб тарқатилади, чоғимда. Папуаслар фақат бир касалликни даволай олмайдилар. Бу тананинг жароҳатли яраларидир. Тўғри, улар қариқиз гиёҳи ёрдамида қон кетишини тўхтатадилар. Агар жаро-

ҳат газак олиб кетса, тамом. Ўлим! Одамлар кўпинча ов пайтида ёки қўшни қабилалар билан бўлган тўқнашувлар натижасида олган жароҳатларидан озор чекадилар. Аммо «ўрмон одами» ўртача 65-70 йил умр кўради. Ажабланарлиси шундаки, илончивин, ўргимчаклар кам учрайдиган замонавий шаҳарларда яшайдиган одамлар улардан кўра камроқ умр кўришади...

Биз ўтган ҳикоямизда кутаётган фолбин — жодугар кинначини маҳаллий аҳоли тилида «Какуа» деб атаган эканлар. У тахминан эрталаб соат еттиларда келди. Мен каби у ҳам уйкуга тўймаганми, асаби таранг эди. Папуаслар ўз капалари остонасида ундан қўрқиб, зорланиб қараб турардилар.

Дарров сездим, бу ерда жодугар-кинначидан ёмон қўрқар эканлар. Баъзи қабилалар Какуа нариги дунё билан, ўлган одамлар билан бемалол сўзлашади, уларни тирилтира олади, деб чиндан ишонадилар.

Папуаслар жодугарларни одам қиёфасидаги иблис деб ҳисоблашади. Шу сабабли, уни тутиб еб юборилса, яхши бўлади, деб ўйлашади. Бу одамхўрликка кирмайди, деб ишонишади. Уларнинг фикрича, дўзахнинг бу ёвуз хизматкорлари ҳар қандай одамнинг танасига кўчиб ўтиши мумкин. Ҳатто гўдак танасига ҳам. Мен келган йилнинг май ойида Австралиянинг 60 дақиқалик теледастурларида олти ёшли бола танасига иблис кириб олди, деб ўйлаб, ёввойилар уни еб юбориш-

га уринганликлари тўғрисида хабар берилган эди.

КОМПЬЮТЕРНИ ДАВОЛАМОҚЧИ БЎЛДИ

Ўлган жодугарнинг, энг аввало, мия қатигини сўриб олар эмишлар. Чунки у тез қотиши мумкин. Ёки бўлмаса, тирилик кетиши ҳам эҳтимолдан холи эмас, деб ўйлашади ёввойилар. Калла суягини эса ёғочга кийдириб, қабила чегараларига мўмиёланган одамлар сингари осиб қўяр эканлар. Зеро, у қишлоқ остонасида босқинчиларни қўрқитиб тургани афзал. Жодугар-кинначини тинчителишганларидан сўнг, папуасларнинг бир неча қабилалари каннибализм йўли билан ўғриларни жазолаш маросимини ўтказар эканлар. Агар ўғри аёл кишини ёки тўнғизни ўғирлаган бўлса, жазо яна ҳам оғирроқ ижро этилар экан.

Вамена полицияси вакиллари-нинг гувоҳлик беришларича, бундан уч йил олдин шундай ҳодиса рўй берган экан. Умуман, Карафай қабиласига ўхшаган жойларга ҳокимият вакиллари ҳамроҳлигида ташриф буюрган маъқул.

— «Ёғоч одамлар» қабиласи яқиндагина кашф қилинган, — деб сўз бошлади полиция капитани. — Улар ажнабийларга аллақачон кўникиб қолишган. Аммо улар ҳануз келгиндиларни ҳам жодугар деб ўйлайдилар. Бундай қабилага ташриф буюрган меҳмон бошига нима тушса, ўз феъл-атворидан кўради.

— Мени қабила бошлиғи бекорга қўрқитган экан, — деб ҳикоя қилади мухбир ўз репортажиди. — Жодугар кампир қабиладагилар билан ўз мулоқотини тугатиб, мен томон юзланди. Орадан бир неча дақиқа ўтгач, нариги дунёнинг билимдони менинг чамадонли компьютеримга юзланди. Туни билан совуқда қолган бу анжом ишламас эди. У компьютерни қўли билан айлан-тириб кўрди. Бир неча марта «куф-суф» қилди, сўнгра ташхис қўйди:

— Бунинг ичидаги руҳлар галаён кўтаришган, — деди у, — улар учун ниманидир қурбон қилиш керак. Тўнғиз қони ёки банан шарбатини суркаш лозим. Акс ҳолда, руҳлар батамом газабга келиши мумкин.

Мен тушунмай қолдим. Жодугар мен билан ҳазиллашяптими ёки жиддий сўзлаяптими? Унинг қўлидан компьютерни тортиб олиб, тушунтиришга ҳаракат қилдим.

— Тўнғиз қонини томизиш тўғри келмайди, майли, компьютернинг руҳлари қанча хоҳлашса, шунча дарғазаб бўлаверсинлар.

Менинг жавобимдан Какуа норози бўлди. У бешта бананни компьютернинг устига ташлади ва мунгли дуосини ўқий бошлади. Унинг бу ҳаракати компьютерга ҳеч қандай фойда келтиргани йўқ, албатта. Лекин тажрибали жодугар бўш келмади. Ҳозиржавоблик билан бу ҳолатдан чиқди:

— Албатта, руҳларни ювош-

лантириш учун бир қанча вақт керак бўлади. Сен барибир қон чиқариш ҳақида ўйлаб кўр.

Какуа қишлоқни тарк этгач, одамлар анча енгил тортдилар. Аммо унинг ёрдамисиз баъзи бир ҳолатлардан чиқиб бўлмаслигини сезиш мумкин эди. Унинг қўли енгил. Дори-дармонлари шифобахш. У жарроҳлик ёрдамида одам танасига санчилиб қолган ўқни олиб ташлаши мумкин. Лекин барибир, унинг нариги дунё билан алоқаси кўпчиликни даҳшатга солиб туради.

Карафай қабиласида доно одамлар бўлса-да, уларнинг онги «музлаб» қолган. Лекин барибир улар одамхўрлик қилавердилар. Бундан баттари бўлмайди. Бир сўз билан айтганда, улар ёввойи одамлар.

Орадан анча вақт ўтгач, қабилла жангчилари бадантарбия машқлари билан шугулланишга жўнадилар. Улар йўл-йўлакай бир-бирларини найзаларининг орқаси билан туртиб, чопиб борардилар. Ҳарбий тайёргарликка ўхшайдиган бу машғулотлар натижасида жангчиларнинг елкалари кўкариб кетади. Ҳар куни эрталаб шу ҳол такрорланаверади. Қабилла аёллари картошказорларни сугоришга кетадилар. Болалар эса чангалзорлар оралаб, ёввойи мевалар териш билан машғул бўладилар.

Кейинги қирқ йил давомида Индонезия ҳукумати папуасларни замонавий тараққиётга чорлаш сари анчагина ҳаракатлар қилди. Бироз муваффақиятга ҳам эришилди.

Одамхўрлик офатлари бир мунча камайди. Баъзи бир қабилалар болаларини бошланғич мактабга бермоқдалар. Улар насроний миссионерлар томонидан инъом этилган европача либосларни кийишга ҳам ўрганиб олишди. Аммо бундай цивилизация муаммонинг ташқи кўриниши, холос.

Ўрмон папуаслари 20-30 километр масофани пиёда босиб, Вамена шаҳрига мўъжизалар мўъжизасини кўришга атайлаб ташриф буюришади. Улар соатлаб аэродромга қўнаётган ва ҳавога кўтарилаётган самолётларни томоша қиладилар. Унинг ичида ёнаётган чироқлардан ҳайратга тушадилар. Қоғоз пулларга ҳам мутлақо ишонишмайди. Ахир, уларни чиройли чиганоқлар каби бўйинга осиб бўлмайди-да! Минг йиллар давомида шаклланган одатларни ҳеч қандай цивилизация билан чиқариб ташлаш мумкин эмас.

Мисол учун, олис Африкада европача костюм кийган президентлар (Иди Амин, Жан—Бедаль, Чарльз Тейлор) одамхўрлик-каннибализмдан жирканган эмаслар. Чунки уларнинг ёшликдаги ҳаёти ана шундай ўтган. Лекин баъзи папуас қабилалари, Карафай қабиласига ўхшаганлар ёт маданиятнинг озгина таъсиридан ҳам газабга тушадилар.

Улар аста-секин ўз қабилаларини оролнинг яна ҳам ичкарасида жойлашган чангалзорлар сари кўчириб кетмоқдалар. Чунки улар назарида келгиндилар ўзлари билан ёвузлик ва бедаво дардларни олиб келмоқда.

Қабилла бошлиғи мени мўъмиё кўриқчилар савлат тўкиб турган, машқлардан қайтиб, уларнинг пойида дам олаётган жангчилар ёнига етаклаб келди. Дудланган калла суяқларидаги бўёқларга қарар эканман, — деб ёзади мухбир ўз репортажида, — уларда ишончсизлик аломати акс этиб тургандек туюлди менга.

— Айт-чи? — деб сўради мендан панжара ортида турган қабилла оқсоқоли. — Нега самолётлар учаётганда қанотларини қоқмайдилар? Улар шундай оғир юк билан ердан қандай кўтарила оладилар?

— Э-э-э-э! — дея қўл силтадим унга жавобан. — Очигини айтсам, оғайни, буни мен ҳам билмас эканман.

— Ҳа-а, айтмовмидим, сиз ёввойи одамлардан бирон нарсани ўрганиб бўладими? — деб хайрлашар экан, қабилла бошлиғи бир хўрсиниб қўйди. Сўнгра орқага, ўз қабиласи томон равона бўлди...

(Охири)

Комил ЖОНТОВ тайёрлади

Дунёнинг Энг сирли Жойлари

**Винчестерлар кононаси,
Сан-Хосе, Калифорния**

Винчестерлар кононаси ҳақида жуда кўп афсоналар мавжуд. Ана шу афсоналарнинг бирида айтилишича, кунларнинг бирида қурол-яроғ компанияси меросхўри бўлган Сара Винчестер бир фолбин аёлга дуч келади. Лўли тўппа-тўғри Сара хонимнинг қаршисига келиб, у Коннектикутдан ғарбга кўчиб кетиши кераклигини айтади. «Кўчиб борганиндан сўнг уй қурдир. У уйнинг қурилиш ишлари умринг охиригача давом этиши керак. Акс ҳолда, винчестердан ўлдирилган беғуноҳ одамлар арвоҳи сени таъқиб қилишдан ҳеч қачон тўхтамайди!»

Сара аёлнинг айтганларини бажо келтиради. Қурилиш ишлари Сан-Хоседа 1884 йилда бошланиб, Сара вафот этгунига қадар, яъни 38 йил давом этади. Бугунги кунга келиб, 160 хонадан иборат бўлган бу кононада арвоҳлар гиж-гиж эканлиги ҳеч кимга сир эмас. Бино томоша қилиш учун очилган вақт-

Нигина ҚОДИРОВА тайёрлади

дан буён томошага келгувчилар эшиклар ўз-ўзидан очилиб-ёпилишига, шамларнинг ҳавода ҳаракатланишига кўплаб маротаба гувоҳ бўлишган.

Мюттер тиббиёт тарихи музейи, Филадельфия

Мюттер тиббиёт тарихи музейи бу паталогия, қадимги тиббий асбоб-анжомлар, биологик экспонатлар музейидир. У Шимолий Америкадаги шифокорлар таҳсил оладиган қадимги комплексда жойлашган. Ушбу музей бутун дунёга бош чаноқларининг улкан коллекцияси билан донг таратган. Шунингдек, бу ерда бошқа турли экспонатларни учратиш мумкин. Совунга айланиб қолган аёл, таналари ёпишиб кетган Сиам эгизаклари, икки бошли бола скелети ва шунга ўхшаш этни жунжиктирадиган экспонатлар...

Микронезиядаги Трук генгизи

Микронезиядаги Трук лагунаси Япон ҳарбий-денгиз кучларининг каттагина қисми учун сўнгги манзил бўлиб қолмоқда. 1944 йили бу ерда авиаташувчилар ва ҳарбий кемалар чўктириб юборилган. 1971 йилда бу ерда Жак Ив Кусто ўз гуруҳи билан тадқиқот ишларини олиб борган бўлса, ҳозирда бу ер дайверларнинг сеvimли маконига айланган. Лекин Трук лагунасига қадам босишга ҳар ким ҳам журъат этолмайди. Журъат этганларнинг кўпчилиги эса аллақачон ҳаётдан кўз юмган экипаж аъзолари ёнидан жой олишган.

Мексикадаги Сонора жодугарлар Бозори

Битта одам зўрға сиғадиган кабиналарда жойлашиб олган Мексика жодугарлари 10 доллар эвазига сизни қисқа фурсатда қашшоқликдан, жуфти ҳалолингиз хиёнатидан халос этишга ваъда берадилар. Сонора жодугарлари яхши ҳаёт ҳақида ром очдиришни хоҳлаб ташриф буюрувчи сайёҳларга ҳафтанинг бир кунини беминнат хизмат кўрсатишга шайлар. Гапимизни ҳазилга йўйманг, Мексикада жодугарлик давлат сийсати даражасигача олиб чиқилган. Жодугарлар

миллий ассоциацияси президент сайловларига ҳам жалб қилинади. Ана шунақа!

Пасха ороли, Чили

Пасха ороли Ер юзидаги энг сирли жойлардан бири саналади. Оролда минг йилликлар салобати уфуриб турувчи қоятошлардан йўнилган улкан ҳайкаллар мавжуд. Бўйи 21 метр, вазни 90 тонна келадиган бу шаклларни ким ва қачон йўнганлиги эса номаълум. Пасха ороли аҳолиси ҳайкаллар ҳаракатланиши (уларнинг бир оқшомда 20 км.гача йўл босиши ҳолатлари кузатилган!) қай тариқа юз бериши ҳақида бирор тайинли нараса айтолмайдилар. Пасха оролидаги сир-синаотларга қизиқувчилар саёҳатчи Тур Хейердал ёзган илмий китобларни мутолаа қилсалар, ўзларини қизиқтирган кўп нарсаларни билиб олишлари аниқ.

Макчак Ботқоқликлари, Луизиана

Макчак ботқоқликларини «Арвоҳлар ботқоғи» деб ҳам аташади. Улар Нью-Орлеан яқинида жойлашган. Айтишларича, XX аср бошида Вуду қироличасини асир олишганда, аёл мана шу ботқоқларни дуоибад қилган экан. Шундан сўнг, 1915 йилда содир бўлган довул натижасида бу ерда уч нафар қиз ном-нишонсиз гойиб бўлади. Шунингдек, ботқоқликларда бундан 100 йиллар олдин ўлиб кетган инсонлар мурдаси ҳам вақти-вақти билан пайдо бўлиб туради. Бу ерларнинг ҳақиқий «ҳукмдорлари»га айланиб олган аллигаторлар эса ўзига хушёр бўлмаган сайёҳларни ов қилишни одат қилиб олишган.

Мери Кинг номли Боми Берк кўча, Эдинбург

Эдинбургдаги ўрта асрларга тегишли Эски шаҳар мудҳиш тарихга эга бир нечта кўчаларни ўз ичига олган. Маълумотларга қараганда, XVII асрда вабо касалига чалинганлар худди мана шу кўчалар бўйлаб қурилган биноларга олиб келиниб, қамаб қўйилган. Ҳозирда бу ерлар арвоҳлар билан машҳур. Томошага келган сайёҳларнинг оёқ-қўлларига аллақандай шарпалар тегиниши ҳақида кўп гапирилади.

СОЧГА ОҚ ТУШИШИНING ОЛДИ ОЛИНАДИ

Манчестер ва Любек университети олимлари соч оқаришининг олдини олувчи дори яратишгани ҳақида маълум қилишди. Маълум бўлишича, соч толаларига керакли миқдордаги пигментни етказиб берувчи меланосит моддаси фаоллиги йиллар ўтгани сайин сусайиши оқибатида сочга оқ тушиши ҳоллари кузатилар экан. Ралф Паус бошчилигидаги жамоа эса инсон сочининг табиий рангини тикловчи K(D)PT номли гормонал дори яратди. Лаборатория шароитларида олимлар оқ тушган сочлар ўзининг дастлабки рангига қайтишига эришдилар (соч толаси намуналари юзларини торттириб юрадиган 46 дан 56 ёшгача бўлган аёллардан олинди). Дерматологлар, ишлар муваффақиятли кечган тақдирда, ушбу «мўъжиза» дориларни шампун кўринишида сотувга чиқаришни режалаштирмоқда. Кексаяшнинг истамайдиган ҳар бир аёл ва эркак учун эса бу энг яхши совға бўлишига ишонамиз.

«ҚАЙИРМА»ЛАР КРОССВОРДИ

Азиз, ўқувчи! Эътиборингизга ҳавола этилган ушбу топ-қирлик машқи ижодкор танланган асарлар тўпламининг «ЭЙ ДУСТ» 1-китобидagi «Қайирма»ларидан келтирилиб, рақамларда ифодаланган сўзлардан тузилган. (Бир хилдаги рақамлар бир хилдаги ҳарфларни англатади.)

Жавобларни шаклда белгиланган хонадан рақам атрофига соат мили йўналишида ёзинг.

1. ЭЙ ДҮСТ!

Тангри Одам Атони одам яратди,
Момо Ҳавони унга **9,1,4,10,1,4** яратди.
О, аслида ақлу куч эгасини
Ишқу илҳом билан кўркем яратди.

2. ЭЙ ДҮСТ!

Ёшлик ва кексалик унсиз курашар,
Ким голиб, ким **4,1,14,11,15,12** – билгайдир башар.
Башар билмагани, кексалик – голиб-
Кекса юракда гар муҳаббат яшар!

3. ЭЙ ДҮСТ!

Бир кавакка кеч кузгача **2,11,4,1,16,2,3**
Югургилаб ёнгоқлар йиғди обдон.
Зағизгон кўриб-билиб юрди уни,
Эга чиқди қиш келганда-қаҳратон.

4. ЭЙ ДҮСТ!

Аллоҳ икромидан умидим мўл-кўл,
Бир ховуч донда мен **16,6,7,4,2,3** кўраман.
Манзилим тоғмидир ва ё сахро, чўл,
Ҳар лаҳза, ҳар дамда имкон кўраман.

5. ЭЙ ДҮСТ!

Беморни кўришга борса қай бир зот –
Фаришталар эмиш хайрихоҳ қанот.
Ҳол **8,17,7,4,2,18** кўп савоб савоблар ичра,
Бундан эзгуси йўқ тавофлар ичра.

6. ЭЙ ДҮСТ!

Кўнглингни уйғотгин, руҳингни уйғот,
Қалбингни тўлдирсин муҳаббат, шафқат.
Уларким баривож – чин тараққиёт!
Боқий Инсоният, боқий **5,1,12,6,1,5!**

7. ЭЙ ДҮСТ!

Чексизлик қуввати **13,2,6,3,2,5** аро,
Занжирсиз боғланган сонсиз сайёра.
Уларнинг ичида бизнинг Ер айтгил,
Сайёр Отами ё сайёра Она?

8. ЭЙ ДҮСТ!

Бир сир борасида дил ёролмадим,
7,17,21,14,2,7 – кундалик гор не, билолмадим.
Ҳар кун бозордаман тўлдирай дея,
Умрим ўтиб борар тўлдиролмадим.

9. ЭЙ ДҮСТ!

Деҳқон галла эккай – эккай адолат,
Униб чиқмоқлиги роҳат – **19,1,7,2,14,1,5**.
Ўрмоқликни эгри ўроққа қолдир,
Тўғри қилич учун йўқ бунда ҳожат.

10. ЭЙ ДҮСТ!

Юксак қоянинг бир бўлаги каби
Тибет тоғларида яшар бир табиб.
Излаб борган эдим дардимга **10,1,7,4,2,3**,
Деди: — Сенга даво Юртингда, инон!

11. ЭЙ ДҮСТ!

Оламда не ранг мавжуд – офтобдадир,
5,1,19,1,13,13,15,7, ақл кучи – жавобдадир.
Йўлларда йўл топмаган кимсалар кўп,
Башарда не ҳикмат – китобдадир.

12. ЭЙ ДҮСТ!

Кўнгли, тили, қўли бирдек покломон –
Ақл эрки билан яшаса инсон
Чинор умрига тенг бўларди умри,
Бало-қазолардан сақларди **5,1,3,20,7,6!**

13. ЭЙ ДҮСТ!

Тўрт оёқда юрдим шодон,
Туш пайти оёғим икки – **22,2,23,1,14,2,3**.
Учтага айланди кечга борибон,
Бу надир? Бу – Умр, дўсти гарибон!

14. ЭЙ ДҮСТ!

Шон-шухратни кўзга илмади бир дўст,
Мол-давлатга парво қилмади бир дўст.

Оқибат отини ушлади **4,1,9,13,1,4**,
Эргашди шухрат ҳам келди давлат ҳам!

15. ЭЙ ДҮСТ!

Амалим аввали сабр-қаноат,
Сабр-қаноатда – ҳаракат, **14,1,24,7,1,5**.
Тўтиқуш эмасман Олам қасрида,
Ҳаётим асоси – тафаккур, ибрат!

16. ЭЙ ДҮСТ!

Тулқининг тушига товуқ кирармиш,
Товуқнинг тушига тарих кирармиш,
Тарихнинг тушига оғриқ кирармиш,
Оғриқнинг тушига **8,2,14,11,6,18** кирармиш,

17. ЭЙ ДҮСТ!

Саксовул гуллару эрта баҳорда
Гулқосасин ёпиб олади дарҳол.
Олдинда жазира **8,1,7,1,5,2,3** бор-да!
Саксовулда насл ғами бор алҳол!

18. ЭЙ ДҮСТ!

Ризқи рўз, **3,1,8,6,12,1** ҳар жонга суюк,
Сув ичган булогин унутмас кийик.
Бу қизни қайдан ҳам суйдим, фарёдки,
Юрагим йўлбарсининг кўзидек куюк.

19. ЭЙ ДҮСТ!

Дин асли – тафаккур, қуроли илм,
Тараққиёт боши – **4,15,9,1,12,12,1,5**, иймон.
Ҳаёт қулфларини бузмасин зулм,
Унинг қалитларин тополсин Инсон!

20. ЭЙ ДҮСТ!

Ҳар битта оила – **25,1,4,6,26,5** ўзи,
Ҳар битта оила бир давлат ўзи.
Оила ичида не тутуминг бор,
Ташда шу аслият – табиат ўзи.

21. ЭЙ ДҮСТ!

Дўстинг ҳам тилингни, ёвинг ҳам тилингни,
Аллоҳ ўз оғзинга қўйибди жойлаб.
10,17,8,5,11,6,13 ишин қилса – кўкларда дилингни,
Ёвлик ишин қилса бўлмайдди бойлаб!

22. ЭЙ ДҮСТ!

О, гарчи иймондан ажратар гумон,
Мени тушунмоғинг эмасдир осон.
Қулиб йиғлайману йиғлаб куламан,
Гули гирёми ё гули **16,1,3,10,2,3?**

23. ЭЙ ДҮСТ!

Заҳмат чекдим, кўклар тўқди ёшини,
Тоқат этдим, тоғлар эғди бошини.
Дилим, тилим, қўлим бўлди бир бутун,
4,27,9,3,1,5 қилдим шоҳлар тутди ошини.

24. ЭЙ ДҮСТ!

Бугдоининг бошоғи донга тўлиқ, тўқ,
Шундан дил хотиржам, шундан **13,17,3,20,6,11**тўқ.
«Қўй уни, мен борман», – дейди арпагон,
Арпагон – бошоғи бор-у дони йўқ.

25. ЭЙ ДҮСТ!

Замон кўтаргайми, мардини, эй дўст?
Дўст кўтаргайми дўст қадрини, эй дўст?
Савол кўп, жавоб йўқ, лекин билганим,
Илдиз кўтаргай **10,1,7,1,16,5** қаддини, эй дўст!

26. ЭЙ ДҮСТ!

Ҳайрон бўлма, ғам тафтини ғам олади,
Шабнамнинг тафтини шабнам олади.
Бир **8,15,9,12,1,5** қурайлик, келгил қошимга,
Одамнинг тафтини одам олади.

27. ЭЙ ДҮСТ!

Азим Суюн муроди **3,1,8,6,9,1,5** эмас,
Инсон қалб кўзига кўзгу тутар, бас.
Тўти ўз товущин қизигин билгай,
Лекин эгри тумшугин кўрмас.

28. ЭЙ ДҮСТ!

Умид – Ярим **10,1,28,11,1,5**, демиш ровийлар,
Умидла кампирлар кўрпа қафирлар.
Бандада умид жон чиқар чоғда ҳам,
Дарё бўламан дер томчи-ю шабнам.

29. ЭЙ ДҮСТ!

Қолмади одамзод кўрмаган гўша,
Еру кўкла, сувда ҳозир **9,1,4,6,29,1**.
О, фақат ёнма-ён турару инсон,
Бир бирин қалбига киролмай сарсон.

Кроссворд муаллифи Фозилжон ОРИПОВ

**МУҒОМБИР МУШУК
БИЛАН АҚЛЛИ СИЧҚОН**

Мушук сичқонни алдаб инидан чиқармоқчи бўлибди.

— Сичқон, сичқон! — дебди у, — инингдан чиқиб уч қадам боссанг, минг сўм бераман!

— Минг сўм катта давлат, — деган жавобни берибди сичқон инида туриб, — йўл ҳам олис эмас-у, лекин жуда хатарли.

РАССОМ — ТАБИБ

Бир рассом табиблик билан шуғулланадиган бўлиб қолди.

Кунларнинг бирида ҳамқишлоғи кўриб, ҳайрон бўлди:

— Сен нега табиб бўлиб қолдинг? — деб сўради:

— Агар мен рассомликда хато қилиб қўйсам, яшириб бўлмайди, табибликда қилинган ҳар қандай хатони ер яшириб кетаверади.

КЎРМАНА

Икки дўст кўчада учрашиб қолишди-да, суҳбат асносида бири иккинчисидан сўради:

— Айт-чи, сен Парвизнинг уйланганини муборакбод қилгани борганинда, кўрмананага нима совға қилдинг?

— Бешта каптаримни совға қилдим, — деб жавоб берди ўртоғи.

— Нега каптар совға қилдинг? Кўрмананага бошқа нарса совға қилишнинг иложи йўқмиди?

— Иложи бор эди-ю, аммо

бошқа нарса совға қилганимда, эртасига уйимга қайтиб келмас эди-да, — деб жавоб берди дўсти.

АПЕЛЬСИН ҲИСОБИ

Меҳмон мезбоннинг боласини эркалатиб:

— Хўп, бу йил иккинчи синфни битирасанми, дарсларингни яхши биласанми? — деб сўради.

— Ҳа, яхши биламан, — деб жавоб берди Дамир.

— Хўп, агар беш дона апельсининг бўлса, сенга яна уч дона апельсин беришса, ҳаммаси нечта бўлади?

Дамир ўйлаб-ўйлаб деди:

— О-о, биз мактабда олмани ҳисоблаймиз, апельсиннинг қанча бўлишини билмайман.

ИККИ ЁЛҒОНЧИ

Икки ошна энг қисқа жумлада ёлгонни ким дўндиришга бас бойлашдилар:

Биринчиси деди:

— Бир куни кўчадан ўтиб кетаётсам, дол-фарёд эшитилди. Юқорига қарасам, бир одам бешинчи қаватдан ўзини ташлаган экан, лекин иккинчи қаватга яқинлашганида, хотин, бола-чақаси кўзига кўринди шекилли, яна бешинчи қаватга қайтиб чиқиб кетди.

— Рост айтасан, ўша сен кўрган одам мен эдим, — деди иккинчиси.

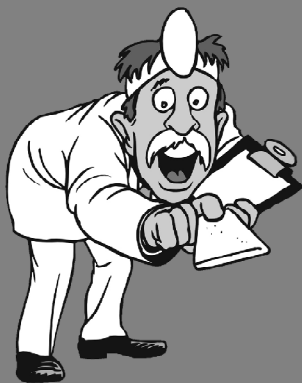
— Бу юқори тезликли лифтга кўниқимиз учун анча вақт керак, шекилли.

— Ҳечқиси йўқ, ҳечқиси йўқ... Бир икки кунда унга кўниқиб қоласиз...

— Эҳтиёт бўлинг, ликопча иссиқ.

— Сизга ўраб беришинми?

Нигина ҚОДИРОВА,
Комил ЖОНТӨЕВ тайёрлади